ATVIRO ŽODŽIO MĖNRAŠTIS

akiračiai

1971 / SAUSIS — JANUARY / NR. 1(25)

JAV LB TARYBOS SESIJA

DEMOKRATIJA BE ANARCHIJOS

Neviskas emigracijoj slysta žemyn. Tik neigiamosiomis aplinkos savybėmis lengva greit persiimti, o teigiamosios pradeda prigyti po ilgų metų. JAV LB VIsios Tarybos antroji sesija 1971 m. sausio 16-17 d. Filadelfijoj parodė, jog mūsų lietuviškoji visuomenė pagaliau išmoko naudotis demokratiniu metodu. Tai svarbus naujosios emigracijos laimėjimas.

Nors ir pagal sujauktus nuostatus išrinkta, Taryba atspindi mūsų visuomenę. Dominuoja vidurinės kartos nuosaikusis vidurys. Tarp išrinktų Tarybos atstovų tėra vos keli kraštutiniai konservatoriai ir, berods, visai nėra radikaliųjų liberalų. Rinkimai išryškino vidurį ir prislopino kraštutinumus. Tik dauguma apygardų pirmininkų ir šioj sesijoj kooptuotų atstovų padidina konservatorių skaičių Taryboje, taip kad jie čia žymiai stipriau atstovaujami negu reiktų laukti pagal jų skaičių bei įtaką. O vis tik Taryba yra mūsų visuomenės kad ir netobulas mikrokosmas. Ji mus nepalyginamai tikriau atstovauja negu mūsų politiniai veiksniai, kurių struktūra neatitinka nė dabartinės, nė nepriklausomos Lietuvos, nė, tuo labiau, mūsų išeivijos visuomenės diferenciacijos. Gi Bendruomenės Taryba yra tikras Amerikos lietuvių seimas. Jos autoritetas kyla iš rinkimų, o ne pats sau prisiskirtas. Kai vienas atstovų patarė Tarybai būti labai atsargiai ir vis žiūrėti, kad jos nutarimai veiksniams neužkliūtų, nes Bendruomenė esanti silpna bendrovė — nė akcijų neturinti, Džiugas Staniškis nurodė, kad jis turįs virš dviejų šimtų akcijų — tai tiek balsų jis rinkimuose gavęs. Kiti tokių akcijų turį dar daugiau ir jos sudaro Tarybos kapitalą.

Staniškio atsakymas išreiškė daugumos nuotaikas. Jis atskleidė atstovo atsakomybę ir respektą balsuotojams kartu su rinkimų suteikto autoriteto pajutimu.

ARVYDAS BARZDUKAS IR TAISYKLĖS

Tarybos darbas sklandžiai plaukė. Nejauku tokias banalybes ir kalbėti, rodos, kaip gi kitaip galėtų būti. O vis tik būdavo. Penktojoj Taryboj, visiems kalbant „dėl tvarkos“, posėdžiai paskęsdavo triukšmingam chaose. Pirmosios jos sesijos metu Bačiūnas kartą paklausė, dėl ko iš Lietuvos atvykę, mokyti, subrendę ir atsakingas pareigas ėję naujosios emigracijos veikėjai taip destruktyviai elgiasi. Tokios betvarkės senosios emigracijos organizacijose jam netekę matyti. Ar taip Lietuvoj buvo įprasta, ar ir visur Europoj? Kaip galima tokioj maišatyje ką nors protingo nutarti ar nuveikti? Iš tikro Lietuvoj, žinoma, demokratijos nė nebuvo. Ji negalėjo prigyti kaip tik dėl jos primityvaus supratimo ir neskyrimo nuo anarchijos.

Šios sesijos pilnaties posėdžiai buvo gerai suorganizuoti, tvarkingi ir darbingi. Prezidiumas ir Centro V-ba buvo stropiai pasiruošę, visi pranešimai trumpi ir konkretūs. Arvydo Barzduko įdiegtos parlamentarinės taisyklės daug padėjo, kad sesijos eiga būtų planinga, koncentruota ir dinamiška. Rodos, tai tik grynai techniška sesijos pusė, bet, iš tikro, ji daug prisidėjo sukurti netik darbingą, bet kartu pakilią ir net iškilmingą nuotaiką. Nebuvo čia tuščių plepalų, emocinių prasiveržimų ir ekstremistinių nesąmonių, kurių anksčiau Taryba niekaip nesugebėdavo išvengti.

Pažanga tokia staigi, kontrastas toks ryškus, jog demokratinio metodo prigijimas, protingos parlamentarinio darbo taisyklės, dinamiškas prezidiumas ir gerai pasiruošusi valdyba dar visko neišaiškina. Tarybos tarpe ryškiai jautėsi stiprus ir gilus sukrėtimas dėl niekšiško Simo Kudirkos išdavimo ir jo agonijos „Vigilant“ laive. Staiga Simas Kudirka mums priminė kaip ir dėl ko mes atsidūrėm emigracijoj, kokios čia mūsų pareigos ir uždaviniai, kas mus skiria nuo mūsų aplinkos ir kas jungia savo tarpe ir, pagaliau, koki menki mūsų grupiniai, ideologiniai ir net kartų skirtumai. Mūsų visuomenės reiškimasis ir veikla staiga pakilo į aukštesnį lygį ir įgavo naujo intensyvumo. Nenuostabu, kad šis mūsų visuomenės pakilimas dar ryškiau atspindėjo jos rinktoje atstovybėje — Bendruomenės Taryboje.

GALĖTŲ BŪTI DAR GERIAU

Tobulėjimui, žinoma, dar nevisos galimybės išsemtos. Komisijų darbas toli gražu neėjo sklandžiai. Matyt pačiam prezidiumui nebuvo visai aišku, ką jos turėtų atlikti, o, svarbiausia, jų posėdžiams nebuvo paskirta pakankamai laiko. Rezultatai buvo gan įvairūs. Komisijoms, kurių sritys daugiau techniško pobūdžio, buvo gana aišku ko iš jų laukiama ir jos savo uždavinį atliko. Kitoms, kurių sritys plačios, ribos miglotos ir uždaviniai neaiškūs, sunkiau sekėsi. Tur būt sunkiausiai ėjosi politinei komisijai. Nuomonės čia griežtai skyrėsi, gi diskusijos kartais nukrypdavo į oponentų elgesį ir jų būdo savybes. Tačiau net ir ji sugebėjo sutarti dėl svarbaus nutarimo užgiriančio JAV Lietuvių Bendruomenės pastangas Lietuvos laisvinimo veikloje. Taryba šį nutarimą priėmė, tik vienam atstovui balsuojant prieš.

Prezidiumas suskirstęs visus Tarybos atstovus į komisijas, dabar ragina juos lankyti savo apygardos apylinkes, dalyvauti jų susirinkimuose, susipažinti su vietinėmis problemomis, sužinoti nuomones ir pajusti nuotaikas. Tarybos atstovams uždedama pareiga būti tarpininkais bei ryšininkais tarp savo rinkėjų ir Bendruomenės vadovybės. Jei jie šią pareigą prisiims, tai bus dar vienas didelis žingsnis pakelti Tarybos autoritetą ir sustiprinti jos efektingumą.

PRAGMATIZMAS IR JOHN BIRCH DRAUGIJA

Su demokratija į nuo seno pagal ideologijas suskirstytą ir vien pagal jų principus vadovaujamą mūsų visuomenę atėjo pragmatizmas. Pirmasis sunkus klausimas, kurį Taryba turėjo spręsti, buvo New Yorko apygardos atstovavimas. Tarybos komisija jau buvo sutarusi sprendimą su New Yorko apygarda. Dabar Taryba jį turėjo patvirtinti. Komisija siūlė pakeisti Bendruomenės įstatus ir priimti į Tarybą penkis New Yorko atstovus, išrinktus pagal pakeistas, kaip New Yorkas reikalavo, rinkimų taisykles. Taryba jautė, kad ji neturi pasirinkimo. Komisijos pasiūlymą reikia priimti, nes jį atmetus New Yorko apygarda gali atsisakyti paklusti Bendruomenės vadovybei. Gali įvykti skilimas, kurį nežinia kada ir kaip bus galima užgydyti. Atsakomybė už Bendruomenės vieningumo išlaikymą vertė Tarybą nusileisti.

New Yorko apygardos vadovybė, nutarusi išsikovoti sau daugiau atstovų, Bendruomenės vieningumo išlaikymu, jos vidine tvarka, skirtingų nuomonių bei interesų derinimu sau galvos nesuko. Tokia laikysena bendrai būdinga New Yorko lietuvių visuomenei. To nuostabaus metropolio lietuviai persiėmė dalimi niujorkiečių savybių — veržlumu, agresyvumu, arogancija, nesiskaitymu su kitais, kraštutiniu pragmatiškumu kur svarbu laimėti ir visai nesvarbu kaip tas laimėjimas pasiektas. Tačiau lietuviai dar nespėjo persiimti kitomis New Yorko savybėmis — tolerancija, nesikišimu į svetimus reikalus, sąmojingumu, kritiškumu kitiems ir sau, intelektualiniu smalsumu ir platumu. New Yorkas garsus savo liberališkumu, bet jo lietuvių visuomenėj priešingai — vyrauja konservatoriai ir netgi labiau kraštutiniški negu kur kitur. Nemaža New Yorko ir jo apylinkių lietuvių grupė įsijungė į John Birch draugiją, tiesa radikaliai antikomunistinę organizaciją, bet nusistačiusią prieš demokratiją ir pagrindinius Amerikos idealus, prieš mažumas ir mažas tautas. New Yorko lietuvių tarpe šios, pusiau slaptos organizacijos įtaka ryškiai jaučiama.

ULTIMATUMO PRIĖMIMAS IR ATEITIS

Susidūrus su beatodairišku spaudimu ir arogantiškais „be derybų“ reikalavimais, pralaimi tas, kuris tokiais metodais nenori naudotis. Šiuo atveju tai buvo Taryba. Kad New Yorkas kur nors nusileistų, nebuvo ko laukti, nes ten atsižvelgti į kitus ar į aukštesnius bendruosius reikalus laikoma naivumo, nesubrendimo ar inteli-

(Nukelta į 2 psl.)

turinyje

KUR YRA PLB TERITORIJA?
Amerikos Lietuvių Bendruomenės sesijos Filadelfijoje reportažas, LB tarybos priimtos rezoliucijos ir St. Barzduko sveikinimai.

UŽAUGO TEATRO ATŽALYNAS
Pokalbis apie Vak. Europos, okupuotos Lietuvos ir išeivijos scenas su ką tik Lietuvą lankiusiu Stasiu Pilka

VASALO PRAŠYMAI MASKVOJE
Lietuvą atstovaują TSRS aukščiausios tarybos atstovai Maskvoje tarybos sesijoje prašo lėšų Lietuvos ūkiui.

VAIKŲ TAUTYBĖ
Kokią tautybę pasirenka Pabaltijyje mišriose šeimose gimusieji.

IŠEIVIJOS SPAUDOS APŽVALGA

LIETUVOS SPAUDOS APŽVALGA
Apie cenzūrą, pensijas, lietuvių kalbos plitimą ir apie išeiviją.

FEDERACIJA AR NEPRIKLAUSOMYBĖ
Su kitais federališkai sujungtos Latvijos privalumai lyginant su nepriklausoma respublika išeivio latvio akimis.

PREL. MYKOLO KRUPAVIČIAUS NEKROLOGAS
Vinco Trumpos atviras žodis, tartas su pagarba

PROF. JONO KAZLAUSKO ŽUVIMAS
Įtartina oficialių organų laikysena žymiam mokslininkui, partijos nariui ir fakulteto dekanui žuvus.

AKIRAČIAI LOJALŪS IR VOLERTO BENDRUOMENEI
Raginimas Vasario 16 proga remti LB.

SKILTYS

NUOMONĖS

LAIŠKAI IR ATGARSIAI

AKIRAČIAI SIŪLO

Remdamasi JAV LB tarybos nutarimais, kuriuos spausdiname kituose šio numerio puslapiuose, JAV LB Centro valdyba kviečia visus lietuvius aukoti, pagal savo nuožiūrą, dėl Lietuvos laisvės veikiantiems telkiniams. Savo 1971 vasario pradžioje išsiuntinėtame aplinkraštyje JAV LB Centro valdyba sako taip:

Lietuvių Bendruomenei skirtos aukos bus panaudotos informacijai apie okupuotą Lietuvą ir lietuvių pastangas atgauti Lietuvai Nepriklausomybę per amerikiečių spaudą, radiją, televiziją: Simo Kudirkos bylos reikalo tolimesnį vedimą JAV Kongrese ir valstybės įstaigose, rišant jį su Lietuvos okupacijos klausimu; kovai prieš komunistų propagandą; jaunimo ir studentų laisvės kovos akcijos paramai ir panašiems reikalams.

Tai, žinoma, dar ne viskas. Apie išsišakojusią ir nuolat plintančią LB veiklą Lietuvos labui kalbėsime tolimesniuose AKIRAČIŲ numeriuose. Šiandien gi, pakartodami savo nusistatymą, kviečiame AKIRAČIŲ skaitytojus Vasario 16-sios proga aukoti Lietuvių Bendruomenei — telkiniui, kuris sugeba jungti amžių ir pažiūras — Lietuvai.

Aukas prašome siųsti JAV LB CV Finansų Tvarkytojui:

M. Vaišnys
1627 W. Roscomb Street,
Philadelphia, Pa., 19141

gencijos trūkumo ženklu. Jo laimėjimas buvo užtikrintas. Ir čia nutiko nelaukta staigmena. Balsuojant įstatų keitimą pritrūko vieno balso reikalingai daugumai. Ką dabar toliau daryti? Taryba parodė savo apmaudą, bet skilimo ji tikrai nenorėjo. Reikėjo gelbėti padėtį. Pašoko kuris greitos orientacijos atstovas ir nurodė, kad pirmininkas padarė procedūrinę klaidą, per anksti nutraukdamas diskusijas ir klausimą statydamas balsuoti. Pirmininkavęs Vytautas Kamantas tuoj prisipažino suklydęs, atsiprašė ir paskelbė, kad balsavimas negalioja. Diskusijos vėl buvo tęsiamos ir vėl balsuojama. Šį kartą reikiama balsų dauguma susidarė. Visi atsiduso. Kelias priimti New Yorko atstovus buvo laisvas. Prasidėjo diskusijos dėl skaičiaus. Komisija, pagal rinkimuose balsavusių skaičių, pasiūlė pridėti New Yorkui tris naujus atstovus, New Jersey vieną ir Connecticut vieną. Aleksandras Vakselis, kalbėdamas New Yorko vardu, pareikalavo keturių. Taip išeina, New Yorko atstovus apskaičiavus pagal bendrą balsavusių skaičių, išskyrus New Yorke balsavusius. Aišku? Buvo tik tiek visai aišku, kad New Yorkui niekad nebus gana. Taryba atmetė Vakselio formulę ir priėmė komisijos pasiūlymą. New Yorko atstovavimo klausimas pagaliau buvo baigtas. Taryba dabar skubėjo jį kuo greičiau užmiršti.

Bet ar tikrai šis klausimas baigtas? Pragmatizmas turi savus pavojus. New Yorkas laimėjo prieš visą likusią Amerikos lietuvių Bendruomenę, paklususią savo vadovybei. Pragmatiškas sprendimas sukūrė liūdną precedentą ir, jei kuri kita apygarda paseks tuo pavyzdžiu, prasidės Bendruomenės disintegracija. Todėl dabar būtų verta Bendruomenės įstatų komisijai pasvarstyti, ar ne geriau iš vis panaikinti apygardas. Bendruomenės veikloje jos neturi reikšmingų uždavinių. Visos to paties miesto apylinkės galėtų tada būti sujungtos į vieną, gal padalintą į seniūnijas ar kitus mažesnius vienetus. Apygardų panaikinimas pašalintų ar bent susilpnintų kitų galimų maištų židinius.

New Yorko laimėjimą tačiau negalima priskirti vien tiktai Tarybos pragmatiškumui ar bejėgiškumui. Daugelis atstovų labai abejojo buvusio Garbės Teismo sprendimo dėl Tarybos rinkimų nuostatų teisingumu. Staiga prabudusio teisybės ieškotojo Vytauto Vaitiekūno skundas prieš jau nuo seno galiojusius rinkimų nuostatus ir Garbės Teismo nesivaržymas savo sprendimu radikaliai įsikišti į Centro Valdybos galios sritį labai priminė teisės apoteozę pagal principą „pereat mundus, fiat justitia", kurio romėnai nelaikė teisinės išminties šaltiniu. Neveltui Garbės Teismo pirmininkas Sidzikauskas graudeno Tarybą neatsiriboti nuo rinkiminių nuostatų bylos sprendimo. Taryba, nusileisdama New Yorkui, nuo sprendimo atsiribojo ir jį retroaktyviai pakeitė.

PLANAI APINASRIŲ AKIVAIZDOJE

Šioj Tarybos sesijoj su savo darbo planais prisistatė naujoji Vytauto Volerto vadovaujama Centro valdyba. Per trumpą laiką paruoštuose planuose atspindi realus aplinkos tiekiamų galimybių ir mūsų visuomenės siekimų pajutimas. Neaišku tik, kaip valdybos nariams, šalia jų asmeniško profesinio darbo, užteks laiko ir jėgų visai savo siūlomai veiklai aprėpti ir jai vadovauti. Tačiau, jei tik dalis tos programos būtų įvykdyta, ir tai būtų nepaprastai daug padaryta.

Dabar svarbu užsitikrinti visuomenės paramą ir išvengti susikirtimo su politiniais veiksniais, nes tai pareikalautų daug valdybos laiko ir energijos bergždžiai ir begalinei polemikai. Deja, atrodo, kad tie du uždaviniai viens su kitu kertasi, nes veiksniai visai nelinkę dalintis su Bendruomene nė prestižu, nė mūsų visuomenės materialine parama. Pagal veikimo sričių pasidalinimą, jie stengiasi Bendruomenės lietuviškumo išlaikymo sritį taip siaurai aprėžti, kad jos Centro valdyba liktų šeštadieninių mokyklų centriniu tėvų komitetu, na ir dar dainų bei tautinių šokių švenčių organizavimo centru.

Kaip veiksniai žiūri į Bendruomenę, matyti iš jų elgesio su Pasaulio Lietuvių Bendruomene. Apie tai Tarybai papasakojo PLB pirmininkas Stasys Barzdukas. Kur tik įmanoma, veiksniai PLB ignoruoja, stengiasi ją izoliuoti ir išjungti iš dalyvavimo sprendimuose svarbiaisiais lietuviškosios išeivijos reikalais. Taip PLB buvo išjungta iš veiksnių pasitarimo New Yorke bendros veiklos dėl Simo Kudirkos reikalu. Kyla klausimas, kas derins įvairių kraštų lietuvių bendruomenių veiklą Simo Kudirkos ar kuriuo kitu panašiu klausimu? Ar kartais Vlikas netaiko perimti šį uždavinį?

EINAM NAINIO PĖDOMIS — BET PRAGMATIŠKAI

Ne dėl Nainio kaltės tarp veiksnių ir Bendruomenės kilo per visą jo kadenciją nusitęsęs konfliktas. Sunku pasakyti, ar Volertui pavyks panašaus susikirtimo išvengti. Tik Trojos arklio jis, atrodo, Bendruomenės Taryboje neturės. Altos kova prieš Nainį kilo dėl Vasario 16-tosios aukų paskirstymo. Taryba po Džiugo Staniškio pranešimo nutarė, kad Bendruomenės surinktos aukos bus skirstomos pagal aukotojų valią, taigi, taip pat kaip Nainys buvo anuo metu CV-os aplinkraštyje paskelbęs. Rodos, kaip gi kitaip galima skirstyti laisvame krašte laisvų žmonių aukas? Įvesti ir išreikalauti mokesčius nė veiksniai, nė Bendruomenė neturi galios. Bet tai, kas visame pasaulyje savaime aišku, pas mus sukelia begalinius ginčus ir kovas.

Kalta čia visai nelogiška ir nepraktiška Amerikos lietuvių visuomenės vadovybės struktūra. Pasidalinimas politine ir lietuvybės išlaikymo sritimis visada bus nesusipratimų ir susikirtimų šaltiniu, nes tarp tų sričių neįmanoma išvesti kokios aiškios ribos. Neįmanoma tarp tų sričių nė racionaliai turimus išteklius paskirstyti. Nuo JAV LB-ės įsisteigimo prabėgo pakankamai laiko šios sistemos netinkamumui išryškinti. Todėl Taryba, baigdama savo sesiją, priėmė nutarimą pasiūlyti Altai tartis dėl susijungimo į vieną organizaciją, kuri galėtų kalbėti visų Amerikos lietuvių vardu ir vadovauti visoms jų veiklos sritims. Jos aukščiausias organas galėtų būti sudarytas dviejų rūmų principu — rinkto seimo ir iš organizacijų skirtų atstovų sudarytos tarybos. Pareigų, garbės ir ypač darbo užtektų visiems. Būtų sujungtos visuomcnės jėgos ir resursai bendriems tikslams siekti. Žymiai susiaurėtų laukas tarpusavio kovoms. Deja, nėra dar vilties, kad toks apsijungimas tuoj pat galėtų būti įvykdytas, tačiau jau dabar laikas tą tikslą iškelti ir žengti pirmuosius žingsnius jo kryptimi. Jį bus galima pasiekti, kada visuomenė pradės tokio apsijungimo reikalauti.

Tarybos sesija pasibaigė. Reikia tikėtis, jog su demokratinio metodo įsigalėjimu Bendruomenė sulauks dar daugiau visuomenės dėmesio ir paramos. Iš visų mūsų institucijų bei organizacijų ji plačiausia, lanksčiausia ir tiksliausiai mums visiems atstovauja.

A. P. Gureckas

akiračiai

The Lithuanian Monthly — Published monthly, except August and December, by Viewpoint Press, Inc., 6821 South Maplewood Avenue, Chicago, Ill. 60629. Subscription rates: $6.00 annualy in the US, $6.00 in foreign countries; $0.75 per copy. — Second class postage paid at Chicago, Ill. ● Šio numerio redakcija: D. Bielskus, K. Drunga, G. Procuta, L. Mockūnas, dr. T. Remeikis, Z. Rekašius; spaudos grafika A. Kurausko; administratorius K. Avižienis. ● Redakcija atsako už nepasirašytus straipsnius. Straipsniai, su kurių turiniu redakcija nesutinka, spausdinami tik pasirašyti. Slapyvardžiais pasirašyti straipsniai nepageidaujami. Skaitytojų laiškai turi būti pasirašyti ir laiškų skyriuje jie spausdinami, jei jų turinys liečia AKIRAČIUOSE svarstytus dalykus. Laiškai kitomis temomis gali būti spausdinami kaip straipsniai. ● Metinė 10 numerių prenumerata JAV-se — $6.00; kituose kraštuose — $6.00; atskiro nr. kaina — $0.75. Prenumeratas ir aukas čekiais ar piniginėmis perlaidomis prašome išrašyti AKIRAČIŲ vardu ir pasiųsti aukščiau nurodytu adresu.

PROKOMUNISTINIŲ LEIDINIŲ SKAITYTOJAMS

Neperiodinis „Metmenų" leidinys, išeinąs nuo 1959 m., yra pasivadinęs „jaunosios kartos kultūros žurnalu". Daugumą jame rašančių autorių nėra jau tokie jauni. Antra vertus, daugelis ten skelbiamų straipsnių yra tokie kontraversiniai, kad visą šį leidinį tiesiog norisi pavadinti „nesubrendusios (arba pasimetusios) kartos žurnalu" Tarybinis propagandistas Vytautas Kazakevičius nuolatos pagiria šį žurnalą ir jo bendradarbius (pvz. žr. Vilniuje leidžiamo „Pergalės" žurnalo 1969 m. 9 nr.). Jau tik tas vienas faktas duoda pakankamai pagrindo pagalvoti, kad su tais jaunais ir nelabai jaunais vyrukais yra kažkas netvarkoj...

Ką „Metmenys" pradėjo, tai „Akiračiai", pradėję išeidinėti 1968 m., užbaigė. Dabar šalia seniai Amerikos lietuvių komunistų leidžiamo „Šviesos" žurnaliūkščio turime ir naują aiškiai prokomunistinį leidinį, kuriame rašo jaunesnieji. Apie „Akiračius" susispietė įvairių mūsų politinių grupių nuobiros. Patys leidėjai 2nr-y pasiskelbė, kad jų bendradarbių tarpe esą apie 10 nuošimčių komunistų ar komjaunuolių. Daugiau mums nieko ir nereikia žinoti, — dabar visiems aišku, su kuo turime reikalą...

Per nesusipratimą jiems kartais į pagalbą ateina frontininkų leidžiamas žurnalas „I Laisvę", neapgalvotai užsipuldamas veiksnius.

Nėra davinių, kad „akiratininkams" pasisektų suvedžioti didesnį išeivijos intelektualinių pajėgų nuošimtį. Jie pirmiausia taiko į nesubrendusius jaunuolius. Kad ir būdami demaskuoti, jie toliau tęsia savo griaunančią veiklą. Todėl reikia budėti, perspėti naiviuosius ir kur reikalinga apsivalyti nuo šio irzlaus, pretenzingo ir mūsų tautos priešui pasitarnaujančio elemento. Tokio neapdairumo parodė Amerikos Lietuvių Bendruomenė, kai į vadinamą mokslininkų suvažiavimą Čikagoje tarp kitų pasikvietė iš Washingtono pora pranešėjų, rašančių „Akiračiuose", net apmokėjo jų kelionės išlaidas, o šie nukalbėjo, kaip Kazakevičius, darydami apžvalgas apie šių dienų Lietuvoje pasiektus tam tikrus laimėjimus, tuo parodydami savo visišką padėties supratimo ar objektyvumo stoką.

Šios ištraukos iš nepasirašyto straipsnio *Naujosios vilties* žurnale primena mums jau daug kartų girdėtus įspėjimus, kad lietuvių išeivijoje knibžda sovietų agentai, kad jų reikia saugotis, kad reikia juos demaskuoti.

Demaskuoti!? Pasirodo šį žodį labai mėgsta netik komjaunimo ir „komsenimo" *Tiesos*. Suteikia jis kartais „naujos vilties" ir naujų išeivijos žurnalų redaktoriams.

Pranašystėms, kad štai jau pusę išeivijos komunistai už nosies vedžioja, mes visada buvom labai skeptiški. Tačiau...? O jeigu iš tikrųjų čia mūsų tarpe gudriai darbuotųsi agentai... Ką gi jie darytų? Visų pirma, bandytų sukelti išeivijos visuomenėje nepasitikėjimą jiems nenaudingais žmonėmis ir leidiniais.

Gruodžio 30 dieną *Komjaunimo tiesa* paskelbė septynis straipsnius bendra antrašte — „Antikomunizmo taikinys — jaunoji karta". Parašyta ten labai aiškiai, nuo ko reikia saugoti tarybinį jaunimą. Cituojame:

...Žurnale „Akta Baltika", kuris leidžiamas Vakarų Vokietijoje, o taip pat Amerikos lietuvių žurnaluose „Aidai" ir „Metmenys" nuolat spausdinami įvairių autorių straipsniai apie tariamą Pabaltijo „rusifikavimą".

Šis mitas antikomunistinės spaudos skaitytojui peršamas kasdien. Tačiau, vystantis socializmui, augant nacionalinių respublikų ekonomikai ir kultūrai, jis praranda savo patrauklumą net antikomunistų gretose. Štai kodėl antikomunistas B. Mačiuika, analizuodamas lenininės nacionalinės politikos įgyvendinimo Lietuvoje rezultatus, rašo:..."

Tai, va, kas yra antikomunistai. O ką jie rašo, kiekvienas išeivijos lietuvis gali pasiskaityti kad ir... *Metmenyse.*

Po visų šitų citatų mes visvien dar netikime pasakėlėms apie komunistų įtaką išeivijos spaudoje. O tiems, kurie tikrai galvoja, kad prokomunistiniai leidiniai bando sugriauti patriotinę išeiviją siūlome — pagalvoti ir apie tai, kas gi galėtų iš tikrųjų būti šitokių prokomunistinių tikslų siekėjai, ir dar kartą perskaityti ištraukas iš dr. J. Balio redaguojamos *Naujosios vilties*... Tikrai nuostabu, — kaltintojai, prikišdami vieniems ir tiems patiems leidiniams kartais antikomunizmą, kartais prokomunizmą, atrodo lyg dirbą „iš vienos rankos". Pasirenkant taktiką, matyt, taikomasi prie vietovės ir aplinkos „specifinių" sąlygų.

P. S. Beje, AKIRAČIŲ 1968-2 nr. rašėme, kad 10% pirmojo numerio teksto užpildė, greičiausiai, komunistai ir komjaunuoliai. Tokią dalį sudarė perspausdinimai iš okup. Lietuvos spaudos. Taigi, naujaviltininkai jau sėdi mūsų paruoštoje pajuokos vilkaduobėje. Išvada: laikraščiui, kuris pasinešęs ganyti naiviuosius, trūksta guvumo.

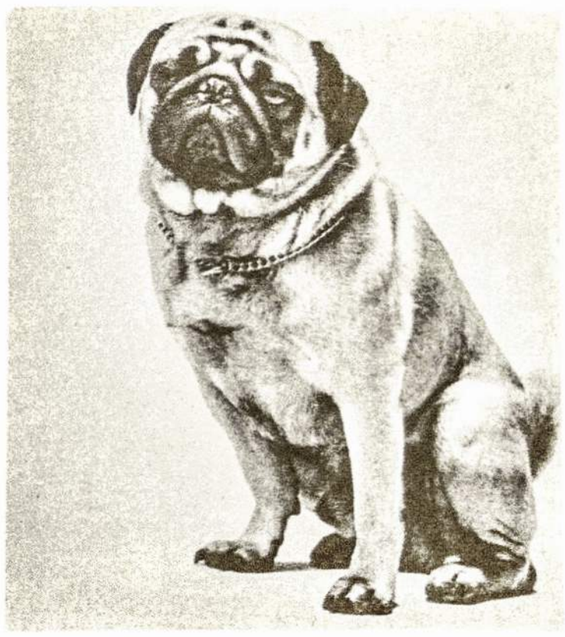

Drausmės sargyboje

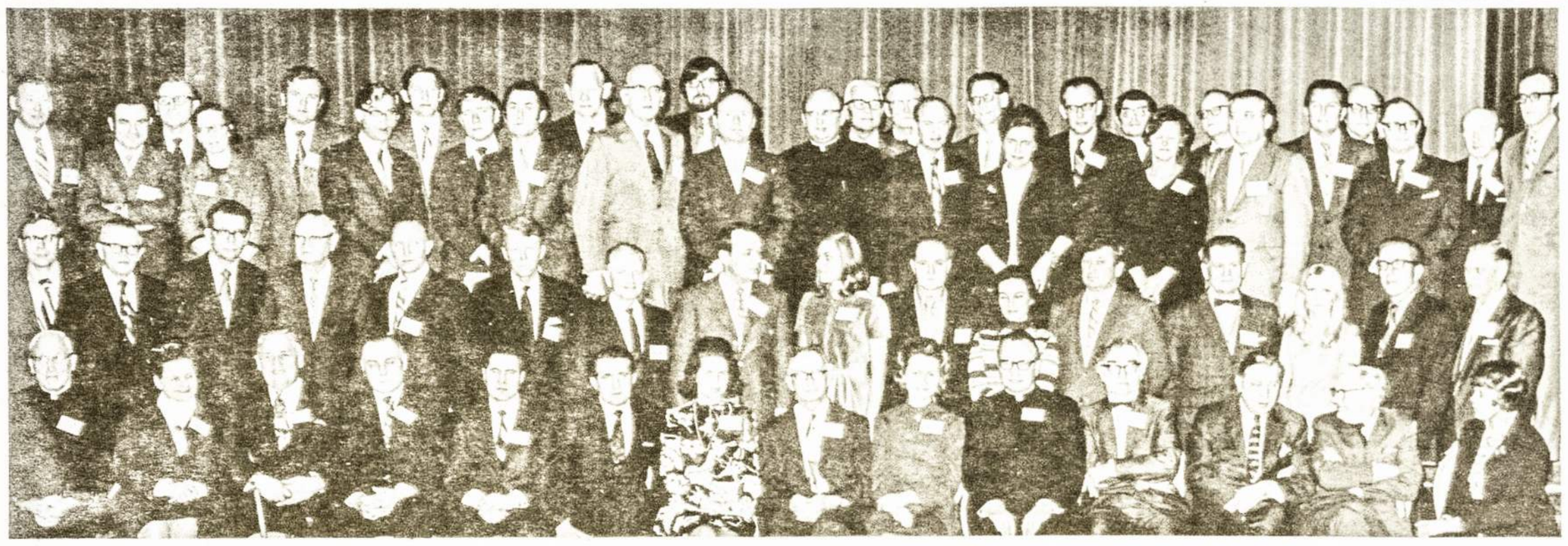

KUR YRA LIETUVIŲ BENDRUOMENĖS TERITORIJA?

PLB pirmininko Stasio Barzduko kalba JAV LB tarybos sesijoje

Lietuviškame mūsų gyvenime matyti pastangų išskirti tai, kas iš esmės sutampa. Galvoje turim Bendruomenę. Kai kas stengiasi jos apskritai nematyti. Kai kas teieško joje vien trūkumų. Kai kas rūpinasi siaurinti bei apriboti jos tikslus ir veiklą. Štai kodėl yra prasminga iš arčiau pažinti tas nuotaikas, kurios mūsų gyvenime yra gyvos, jas pasvarstyti ir pasidaryti išvadas, kurios atitiktų Bendruomenės paskirtį ir siekimus. Neseniai, 1970 gruodžio 5 - 6 dienomis, Čikagoje įvyko Vliko Seimas, be kitų klausimų, taip pat svarstęs ir jėgų telkimą Lietuvos laisvei. Stabtelėjam prie dviejų pranešimų nuotaikų.

Dr. Kazys Karvelis teisingai pastebėjo, jog šis klausimas yra „gyvybinis, nes nesugebėdami sutelkti naujų jėgų Lietuvos laisvei siekti, mes stovime prieš tautinę mirtį". Pastebėjo, kad Lietuvos laisvės kovai reikia „didelio tautinio sąmoningumo, ideologinio brandumo ir kūrybinio iškilumo". Pastebėjo, kad Lietuvos laisvės siekimas yra integralinė dalis globalinės kovos dėl laisvės apskritai, tad yra „visos lietuvių tautos siekimas, ir jame turi dalyvauti v i s a t a u t a be klasių, gyvenamų vietovių bei generacijų skirtumų". Pranešėjo žvilgsnis čia krypo ypačiai į lietuvių jaunimą ir mokslininkus. Į jaunimą, nes tai „realiausia jėga", tik „ji stokoja tautinio sąmoningumo ir ideologinio brandumo, nes jo iš niekur nėra gavusi tiek, kiek reikalinga". Į mokslininkus, nes „tai pati tinkamiausia lietuviškoji grupė, kuri gali akademiškai Lietuvos laisvės problemą sujungti su sovietinio komunizmo pavojais demokratijai ir parodyti kaip bendrą vakarų pasaulio laisvės netekimo grėsmę". Tačiau dr. Karvelio Lietuvos laisvinimo koncepcijoj Bendruomenei vietos nėra, nors ją pagal Lietuvių Chartą sudaro pasauly pasklidę lietuviai, nors daugely kraštų ji vienintelė Lietuvos laisvinimu rūpinasi, nors ji buria krūvon lietuvių jaunimą ryšium su II-ju jaunimo kongresu, nors jos iniciatyva bei pastangomis buvo sušauktas pranešimo minėtas mokslo darbuotojų suvažiavimas.

Antrasis pranešėjas *inž. Algimantas S. Gečys*, pasidžiaugęs, kad laisvės kovoje „dalyvauja beveik be išimties v i s a t a u t a i r v i s a i š e i v i j a", kėlė reformų reikalą veiksnių tęstinumui bei darbingumui užtikrinti. Ryšium su priešsroviniu jaunimo nusistatymu reikėtų atsisakyti srovinio priklausomumo prievolės ir laisvinimo darban traukti šiam darbui tinkamus dinamiškus visuomenininkus. Antra, negalima toliau nuošalyje laikyti „mūsų gausiausios, geriausiai organizuotos" institucijos, būtent Lietuvių Bendruomenės, apribojant ją vien kultūrinio darbo sritimi. Todėl veiksnių ir Bendruomenės susitarimu prie apylinkių valdybų reikėtų steigti politinius vienetus, kurių tikslas „būtų rūpintis politiniu darbu sa[vo] vietovėse" — amerikiečių politikų įtaig[ojimu], amerikiečių spaudos, radijo bei televizijos informavimu, protestų rengimu, Eltos biuletenių informacijų perdavimu vietos laikraščių redaktoriams ir t.t. Reikale iš karto galėtume pajudėti 70-tyje JAV vietovių (toks LB apylinkių skaičius).

Trečia, jaunesniajai kartai vis aktyviau jungiantis į Bendruomenės gretas, su laiku iš šių lokalinių politinių vienetų Vlikui ir Altai ateitų tiesioginių darbininkų. Pagaliau, defenzyvinį veiklos charakterį reikia keisti ofenzyviniu, iš anksto planuojamu. Tai įgalintų išvengti darbų duplikacijos, verstų ieškoti naujų metodų. Būtina turėti politinį ir moralinį veiksnių autoritetą. Politinis autoritetas jungtų bendram tikslui, moralinis autoritetas gintų lietuvį nuo nepagrįstų kaltinimų ir saugotų jo garbę. Niekas neturi būti išstumiamas iš laisvinimo darbo, nors kitaip galvoja, skiriasi metodų klausimais, bet siekia nepriklausomos Lietuvos. Visuomenę daugiau įtaigoti minties plėtojimu, logiškų diskusijų skatinimu, o ne pateiktu sprendimu „tą daryk!" ar „to nedaryk!"

Tokios mintys buvo keltos Vliko Seime. Bet jos atsispindi ir mūsų visuomenės galvojime. Pagal srovinį galvojimą, kaip matom, Bendruomenei vietos Lietuvos laisvinimo darbe nėra. Bendruomeninis galvojimas Bendruomenę daro laisvinimo veiksnių užnugariu ir atrama. Už tokį galvojimą reikia pasisakyti, jį skleisti ir įtvirtinti. Valstybingumas, kaip rodo mūsų tautos istorija, negalėjo laikytis be tautinės kultūros. Kelias į naują valstybinę nepriklausomybę prasidėjo su tautiniu mūsų atgimimu. Valstybė ne savaime susidaro — ji sukuriama, ir savo valstybę susikuria tik tautiškai sąmoninga tauta. Šią istorijos pamoką prof. Stasys Šalkauskis išreiškė šiais žodžiais:

Tauta, norinti nepriklausomai gyventi, privalo turėti tvirtą valią ištikimai patverti tautinėse savo tradicijose, jas saugoti ir jomis pagrįsti tolimesnius tautinės savo kūrybos žygius.

Trumpai tariant, kultūriškai apsiginkluoti.

Ir svetur tautinė mūsų gyvybė bei tautinė mūsų sąmonė remiasi lietuvybės darbais. *Varpas* sukonkretina tai, ką yra tei-

(Nukelta į 4 psl.)

SESIJOS NUTARIMAI

1. Jungtinių Amerikos Valstybių Lietuvių Bendruomenės Taryba nutarė:

a) Įgalioti Jungtinių Amerikos Valstybių Lietuvių Bendruomenės Centro Valdybą kreiptis į Amerikos Lietuvių Tarybą siūlant pradėti pasitarimus Jungtinių Amerikos Valstybių Lietuvių Bendruomenei (JAV LB) ir Amerikos Lietuvių Tarybai (ALT) susijungti į vieną organizaciją. Ta organizacija pilnai atstovautų visai Jungtinių Amerikos Valstybių lietuvių visuomenei ir vykdytų visus jos politinius bei kultūrinius uždavinius.

b) Tam klausimui sekančioje JAV LB Tarybos sesijoje skirti pakankamai laiko.

2. Jungtinių Amerikos Valstybių Lietuvių Bendruomenės Taryba JAV Lietuvių Bendruomenės renkamų pinigų klausimu nutarė:

a) JAV Lietuvių Bendruomenės Taryba Vasario 16 šventės proga skatina aukoti kiekvieną lietuvį, ne tik tą, kuris atsilanko į Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimo šventės minėjimą, bet ir tą, kuris dėl įvairių priežasčių negali atsilankyti.

b) Vasario 16 auka yra skiriama ne vietinių, bet centrinių institucijų Lietuvos laisvinimo reikalams.

c) Pats aukotojas apsisprndžia, kuriai Lietuvos laisvinimo institucijai jis auką skiria, ir jam sudaromos sąlygos savo auką paskirstyti. Centro Valdyba yra prašoma šia prasme susitarti su kitais laisvinimo veiksniais.

d) JAV Lietuvių Bendruomenė siekia, kad veiksnių savų reikalų rinkliavos būtų vykdomos bendru susitarimu ir ne tuo pačiu laiku.

e) JAV Lietuvių Bendruomenės Taryba įgalioja Centro Valdybą įgyvendinti suvienyto fondo mintį laisvinimo reikalams finansuoti.

f) Institucijos ir organizacijos, norinčios per Lietuvių Bendruomenės apylinkes aukų rinkti, dėl rinkliavų tariasi su JAV Lietuvių Bendruomenės Centro Valdyba. Įvairios apylinkėse surinktos specialios aukos, skirtos ne vietiniams reikalams, perduodamos atitinkamoms institucijoms ir organizacijoms per JAV Lietuvių Bendruomenės Centro Valdybą.

3. JAV Lietuvių Bendruomenės Taryba liūdi dėl Simo Kudirkos tragedijos ir reiškia padėką visiems asmenims, organizacijoms ir ypatingai jaunimui, gaivališka jėga stojusiems ginti Lietuvos reikalų. JAV LB Taryba pasisako už koordinuotą veiklą Simo Kudirkos gelbėjimo byloje ir visuose Lietuvos laisvinimo reiklauose. JAV Lietuvių Bendruomenė remia Simo Kudirkos bylos reikalui sudarytą centrinį koordinacijos komitetą Bostone.

4. JAV Lietuvių Bendruomenės Taryba dėkoja:

a) JAV LB Philadelphijos apylinkei ir JAV LB Centro Valdybai už sesijos globą;

b) visiems sesiją sveikinusiems asmenims ir organizacijoms.

5. JAV Lietuvių Bendruomenės Taryba priėmė visą eilę kitų nutarimų, liečiančių JAV LB organizacinius bei administracinius reikalus (pakeitė JAV LB Įstatų 34-tą straipsnį, padidino Tarybos narių skaičių, patvirtino JAV LB CV atskirų sričių veiklos planus ir sąmatą, patvirtino JAV LB Kultūros Fondo pirmininką Anatolijų Kairį, patvirtino JAV LB Garbės Teismo statutą, ir kt.).

JAV LB VI-sios Tarybos prezidiumas

NUTARIMŲ PAAIŠKINIMAI

1. *JAV LB Įstatų 34-to straipsnio keitimo klausimu* buvo keli siūlymai.

Pirmąjį siūlymą pateikė JAV LB Įstatų Keitimo komisija. Buvo siūloma į JAV LB Įstatų 34-tą straipsnį įrašyti tokį sakinį: „Šeštoji LB Taryba savo narių skaičių nustato pati". Jis nebuvo priimtas, nes už jį pasisakė mažiau negu 2/3 posėdyje dalyvaujančių.

Antrąjį siūlymą pateikė LB Tarybos narys Jonas Jasaitis. Jo siūlymas buvo priimtas, nes už jį pasisakė 39 balsai, prieš — 1 balsas ir susilaikė — 7 balsai. Balsavimas vyko pagal sąrašą šaukiant kiekvieno Tarybos nario pavardę ir klausiant kaip jis balsuoja. Buvo nutarta į JAV LB Įstatų 34-tą straipsnį įrašyti šią pastabą:

Pastaba: JAV LB VI-ji Taryba, atsižvelgdama į 1970 metų LB Tarybos rinkimus pravedant susidariusią padėtį, savo narių skaičių nustato pati.

2. *JAV LB Tarybos padidinimas.* Remdamasi pakeistu JAV LB Įstatų 34-tu straipsniu ir atsižvelgdama į praėjusių 1970 metų JAV LB rinkimų davinius, JAV LB VI-ji Taryba po diskusijų nutarė savo narių skaičių padidinti 5-kiais naujais nariais: 3 iš New Yorko rinkiminės apygardos, 1 iš Connecticut-Hartfordo rinkiminės apygardos ir 1 iš New Jersey rinkiminės apygardos.

Pagal šį nutarimą į JAV LB VI-ją Tarybą įėjo šie nauji nariai: Genė Nutautaitė, Romas Kezys, dr. Ibsenas Skeivys, Valerijonas Balčiūnas, Kazys Jankūnas.

Dabar JAV LB VI-ją Tarybą sudaro 60 asmenų.

3. *Centro Valdybos pateikti veiklos planai ir sąmata* buvo diskutuoti Tarybos komisijų posėdžiuose ir vėliau su komisijų rekomendacijomis pateikti visai Tarybai pasisakyti ir tvirtinti.

Visi planai ir sąmata su mažais pakeitimais bei papildymais buvo priimti.

4. *Politinių-informacinių reikalų komisija pateikė Tarybai rezoliuciją*, kuri po diskusijų buvo visos Tarybos priimta (vienam balsui pasisakius prieš). Buvo nutarta:

Politinių-informacinių reikalų komisija, išklausiusi JAV LB Centro Valdybos Vicepirmininko visuomeniniams reikalams Algimanto Gečio darbo sričių planą ir remdamasi JAV LB Įstatų 1-mo paragrafo pastraipa c, pritaria veiklos planui ir užgiria JAV Lietuvių Bendruomenės pastangas Lietuvos laisvinimo veikloje.

Ši rezoliucija konstatuoja, kad JAV Lietuvių Bendruomenė dalyvauja politinėje veikloje. Minima JAV LB Įstatų 1-mo paragrafo pastraipa c yra tokia: „c) kovoti dėl Lietuvos nepriklausomybės."

JAV LB VI-sios Tarybos prezidiumas

LIETUVOS TSR BIUDŽETAS

VASALO PRAŠYMAI MASKVOJE

Gruodžio pradžioje Maskvoje įvyko TSRS Aukščiausiosios tarybos sesija, kuri priėmė 1971 metų biudžetą. Deputatams iš Lietuvos šioje sesijoje teko gana nedėkingas vaidmuo — prašyti papildomų lėšų ir įrengimų žemės ūkiui, pramonei, susisiekimui ir statybai.

Deputatų kalbos, šalia įprastinių padėkos ir ištikimybės partijai ritualų, išvardino paskutinio penkmečio ūkinius laimėjimus. Persispausdiname jų kalbų kritiškas dalis ne todėl, kad jos kritiškos, bet kad tai yra beveik vienintelis būdas sužinoti, kokiems Vilniuj paruoštiems planams Maskvoje pritrūko pritarimo ar lėšų.

Kol kas patenkintas buvo tik prašymas, vietinių biudžetų perteklių panaudoti miestams tvarkyti.

KAIRYS:

Siekiant sėkmingai įgyvendinti TSKP Centro Komiteto ir Tarybinės vyriausybės nutarimus toliau kelti visuomeninės gamybos efektyvumą, labai svarbu sparčiai kurti ir įvesti rikiuotėn naujus pajėgumus. Deja, tai ne visada pavyksta. Pavyzdžiui, Alytaus medvilnės kombinate, kurio statyba prasidėjo 1965 metais, šiuo metu priimti naudoti visi verpimo pajėgumai ir 84 procentai audimo pajėgumų (apdailos cechą numatoma užbaigti 1973 metais). Tačiau šie pajėgumai per devynis šių metų mėnesius buvo panaudojami mažiau kaip per pusę.

Kas gi atsitiko? Tam, kad atiduoti naudoti pajėgumai galėtų dirbti dviem pamainom pagal tipines aptarnavimo normas, kombinatui šiuo metu reikia daugiau kaip 4 tūkstančių darbininkų, o yra jų tik 3300, be to, 1800 iš jų neturi gyvenamojo ploto. Darbo jėgos ištekliai pačiame Alytuje riboti. Vadinasi, reikia ieškoti žmonių kitose vietose, o to daryti negalima — nėra kur jų apgyvendinti.

Sunkumų atsirado todėl, kad TSRS Legvosios pramonės ministerija skyrė mažai lėšų gyvenamajam plotui statyti. Dėl to, kad 16,8 milijono rublių suma gyvenamajam plotui statyti buvo skirta labai pavėluotai, iki šių metų pabaigos bus įsisavinta tik 3 milijonai rublių. Tai ne vienintelis pavyzdys.

Mes prašome TSRS Valstybinį plano komitetą, sąjungines ministerijas ir žinybas atkreipti dėmesį į tai, jog būtina laiku skirti lėšas tiek gamybos objektams, tiek ir gyvenamajam plotui statyti. Tai, be abejo, leis sparčiau įvesti rikiuotėn naujus gamybos pajėgumus ir padidinti kapitalinių įdėjimų efektyvumą.

Respublikos šiaurės vakaruose, Mažeikių — Akmenės zonoje, artimiausiais metais numatyta statyti ir rekonstruoti keletą stambių pramonės objektų. Svarbiausį jų — pajėgi naftos perdirbimo gamykla ir Akmenės cemento gamyklos dvi technologinės linijos, kurių bendras pajėgumas — 1 milijonas 200 tūkstančių tonų. Ši sudėtinga programa pareikalaus daug jėgų ir energijos. jos sėkmingas įgyvendinimas žymia dalimi priklausys nuo savalaikės atitinkamų sąjunginių ministerijų ir žinybų pagalbos.

Svarbiausias klausimas, spartinant statybos tempus, yra tai, kad laiku būtų pristatomi visi reikiami technologiniai įrengimai ir jų komplektai. Kaip rodo darbo praktika, ši produkcija dažnai pristatoma ne laiku, dėl ko sužlunga planai atiduoti naudoti svarbius liaudies ūkiui gamybos pajėgumus.

Pavyzdžiui, Akmenės cemento gamykloje šiais metais turėjo būti atiduota naudoti šeštoji technologinė linija. Tačiau darbo procese statybininkai susiduria su dideliais sunkumais, nes įrengimai Akmenės cemento gamyklai buvo tiekiami labai pavėluotai: žaliavų malūnas gautas rugsėjo mėnesį vietoj liepos, o cemento malūnas — lapkričio mėnesį vietoj rugpiūčio. Be to, ne laiku pristatomi ir kai kurie įrengimų komplektai. Cemento gamyba naujojoje linijoje gali prasidėti ne anksčiau kaip ateinančių metų kovo mėnesį. Todėl plano projekte numatyta įmonės gamybos apimtis — 1840 tūkstančių tonų cemento — yra nereali. Mes prašome numatytą plane 1971 metų cemento gamybos apimtį sumažinti 100 tūkstančių tonų ir suderinti realizuojamos produkcijos apimtį su Lietuvos TSR Statybinių medžiagų pramonės ministerija.

Kitas pavyzdys. Jonavos azotinių trąšų gamykloje dar 1969 metų IV ketvirtį buvo numatyta atiduoti naudoti naujus karbamido gamybos pajėgumus. Tačiau dėl to, kad ne laiku buvo pristatyti importiniai įrengimai, šie pajėgumai gali būti įvesti rikiuotėn tik šių metų pabaigoje, tai yra, metais vėliau. TSRS Statybos, kelių ir komunalinių mašinų gamybos ministerija, TSRS Chemijos ir naftos mašinų gamybos ministeirija ir kai kurios kitos ministerijos ir žinybos, taip pat TSRS Valstybinis materialinio techninio tiekimo komitetas turėtų skirti daugiau dėmesio tam, kad būtų kompleksiškai ir laiku pristatomos technologinės linijos, įrenginiai ir agregatai statomoms ir rekonstruojamoms įmonėms.

Ryšium su tuo, kad sparčiai vystosi žemės ūkis, dideli uždaviniai iškyla kaimo statybos organizacijoms. Kaip žinoma, jos buvo sukurtos ne taip seniai ir dar nespėjo sustiprinti savo gamybinės bazės. Šiuo metu Lietuvos TSR Kaimo statybos ministerija gali patenkinti tik 34 procentus savo poreikių betono ir gelžbetonio gaminiams ir 37 procentus poreikių stalių dirbiniams.

Turint galvoje, kad respublikoje žymiai išaugs pramonės objektų ir gyvenamųjų namų statyba, Kaimo statybos ministerijos įmonės nepajėgs visiškai aprūpinti kaimo statybos organizacijų gelžbetonio konstrukcijomis ir stalių dirbiniais.

Lietuvos TSR Kaimo statybos ministerijos gamybinei bazei plėsti 1971 metais skiriama 7,6 milijono rublių. Kaimo statybos programai įvykdyti artimiausiais metais šių kapitalinių įdėjimų aiškiai nepakaks.

Mes prašome TSRS Valstybinį plano komitetą ir TSRS Kaimo statybos ministeriją apsvarstyti galimybę padidinti 1971 metais kapitalinius įdėjimus Tarybų Lietuvos kaimo statybo organizacijų gamybinei bazei plėsti.

Sėkmingai sprendžiant problemas, susijusias su racionaliu gamybinių jėgų išdėstymu ir vystymu respublikos teritorijoje, ypač aktualu pertvarkyti į platųjį Lietuvos TSR šiaurės rytuose esantį siaurąjį gelžinkelį, nes jis nepatenkina pramonės, žemės ūkio, statybos ir kitų liaudies ūkio šakų reikmių. Utenos miestas tampa stambiu pramonės centru, ir todėl numatoma, kad šios stoties krovinių apyvarta iki 1975 metų pasieks 1 milijoną tonų. Nesant plačiojo geležinkelio, Utenos mieste bus sunkiau statyti ir atiduoti naudoti keletą stambių įmonių, kurios jau pradėtos statyti arba bus statomos artimiausiais metais.

Siaurųjų geležinkelių rekonstravimo klausimas ne kartą buvo svarstomas TSRS Valstybiniame plano komitete ir TSRS Susisiekimo kelių ministerijoje. Mes prašome TSRS Susisiekimo kelių ministeriją teigiamai išspręsti šį svarbų respublikai klausimą ir numatyti 1971 metais paruošti darbo brėžinius, kad galima būtų pradėti rekonstruoti geležinkelio ruožą Švenčionėliai — Utena ne vėliau kaip 1972 metais. Reikia taip pat išspręsti esamų geležinkelio mazgų ir stočių tolesnio rekonstravimo klausimus.

Statybos bankas ir Valstybinis bankas įpareigoti 1971 metais finansuoti kapitalinę statybą sąjunginėse respublikose iš necentralizuotų šaltinių kapitalinių įdėjimų ribose, nustatytose liaudies ūkio plane. Toks sprendimas neduoda sąjunginių respublikų Ministrų Taryboms teisės skirti kapitalinei statybai papildomų lėšų, gaunamų, viršijant biudžetą, taip pat iš kitų necentralizuotų šaltinių. Tai pirmiausia liečia miestų ir miesto tipo gyvenviečių tvarkymą.

Čia reikia pabrėžti, kad tvarkymo darbai turi savo specifiką, jie reikalauja žymiai mažiau statybinių medžiagų, be to, nenukenčiant planiniams objektams, atsiranda galimybė skirti tokiems darbams papildomai statybinių medžiagų, viršijus nustatytus gamybos planus.

Šį klausimą reikėtų papildomai apsvarstyti.

ŠEŠTAKAUSKIENĖ:

...Numatoma, kad 1971-1975 metais respublikos kolūkiai gaus 450 milijonų rublių papildomų pajamų.

Sutinkamai su partijos ir vyriausybės rekomendacijomis kolūkiai skirs šias papildomas pajamas daugiausia gyvulininkystės materialinei techninei ir pašarų bazei stiprinti ir visų pirma gyvulininkystės patalpoms statyti. Tačiau numatomi 1971 metų statybinių medžiagų fondai, kurie nežymiai skiriasi nuo šių metų fondų, nepakankami kolūkinei statybai. Esant tokiems statybinių medžiagų fondams, artimiausioje ateityje nebus galimybės aprūpinti kolūkių gyvulius tinkamomis patalpomis.

Kad būtų sudarytos reikiamos sąlygos toliau vystyti gyvulininkystę respublikos kolūkiuose, mes prašome pavesti TSRS Valstybiniam plano komitetui rasti galimybę ir padidinti 1971 metų statybinių medžiagų fondus Lietuvos TSR kolūkiams, taip pat atsižvelgti į mūsų ūkių reikmes, ruošiant sekančio penkmečio liaudies ūkio vystymo planą.

Pastaraisiais metais Lietuvos respublikoje kaimo gyventojai perkeliami iš vienkiemių į gyvenvietes. Vienkiemių likvidavimas — svarbi problema, turinti didelę politinę ir ūkinę reikšmę. Tačiau reikia pažymėti, kad šie darbai dėl statybinių medžiagų ribotų rinkos fondų atliekami per lėtai.

Šiuo metu respublikos kolūkiuose ir tarybiniuose ūkiuose yra maždaug 250 tūkstančių vienkiemių, kuriuos reikia perkelti, o skirti statybinių medžiagų rinkos fondai duoda galimybę perkelti per metus tik 4-5 tūkstančius vienkiemių. Tokiais tempais perkeliant gyventojus iš vienkiemių į gyvenvietes, šį darbą galima bus užbaigti maždaug tik po 50 metų. Todėl mes prašome pavesti TSRS Prekybos ministerijai padidinti 1971 metais statybinių medžiagų rinkos fondus Lietuvos TSR.

Numatytos 1971 metų valstybinio TSRS

KUR YRA PLB TERITORIJA?

(Atkelta iš 3 psl.)

gęs prof. Šalkauskis:

Jei mes čia neleistume laikraščių, knygų bei žurnalų, jei neskaitytume savo rašytojų ir poetų, jei nesirinktume klausytis savo dainos bei muzikos kūrinių, jei nerengtume dailės parodų, jei nebūtų mūsų bažnyčių, mokyklų ir organizacijų, — mes būtume mirusi tautos atskala" (A. Kučys, 1969 m. 9 nr.).

Tokiai atskalai Lietuvos laisvė nerūpėtų. Tautinė sąmonė ir valstybingumas yra glaudžiai tarp savęs susiję. Dėl to reikia pritarti ir kitai Varpo minčiai, kad lietuvybė išeivijoje be aktyvaus laisvės siekimo Lietuvai būtų suskilusi lietuvybė. Su tokia „suskilusia lietuvybe" Bendruomenė niekados nesutiko ir nesutiks, arba ji nustotų savo buvimo prasmės. Kas kita, žinoma, yra pačios veiklos būdai, priemonės, taktika. Čia Bendruomenė laikosi savo nusistatymo, išreikšto „PLB visuomeninės veiklos gairėse":

Santykiuose su Vliku PLB pripažįsta, kad Vlikas, sudarytas politinių lietuvių srovių ir laisvės kovos sąjūdžių pagrindu, vadovauja politinei lietuvių laisvės kovai. PLB susitaria su Vliku dėl bendros veiklos linijos, darbų derinimo ir abipusės pagalbos.

Taigi esam už tarimąsi ir susitarimą. *Jei kas galvoja apsisieisią be mūsų — ir mes turėsim eiti savo keliu, kurį mums rodo Lietuvių Charta, PLB konstitucija, kraštų lietuvių bendruomenių mums išreikštas pasitikėjimas.*

Paskubintas JAV LB VI-sios Tarybos antrosios sesijos sušaukimas rodo, kad JAV Liet. Bendruomenė turi neatidėliojamai sprėstinų klausimų. PLB Valdybos ir savo vardu nuoširdžiai linkiu sesijai ko geriausios sėkmės. Jūsų Bendruomenės susiklausymas ir stiprybė labai jaučiama pasaulio lietuvių bendruomenių šeimoje. Jūsų Bendruomenės talka yra būtina PLB Valdybos darbų sėkmingumui.

Kai kurie reikalai mums iš tikrųjų yra bendri. Štai Bendruomenės lėšos. Jų trūkumas paralžuoja gyvybinę reikšmę turinčius mūsų darbus. O tokių darbų yra ne tik čia, JAV, bet ir Argentinoj, Urugvajuj, Brazilijoj, Prancūzijoj ir kitur. Sunkiai sprendžiamas taip pat lėšų pasiskirstymo klausimas, ir mes nežinom, kodėl pvz. mūsų Lietuvių Studentų Sąjungos žygiai, JAV LB Marquette Parko apylinkės gedulo demonstracija ir LB Philadelphijos apylinkės pastangos nėra Lietuvos laisvės kovos dalis. Nesusišnekame santykių su okupuotąja Lietuva klausimu, ir, užuot atsiriboję nuo okupanto bei su juo kovoję, kai kas taip pat linkstame atsiriboti ir nuo savo pavergtos tautos žmonių — jokio dėmesio net jų tautiniams laimėjimams, jokios su jais kalbos, jokių ryšių. Kai klausimas pastatomas ant briaunos, ir darbas darosi beveik negalimas. PLB valdybos iniciatyva rengiamas II-sis pasaulio lietuvių jaunimo kongresas. Norim jį susieti su kuriuo nors dideliu didelį tautinį įspūdį jaunimui darančiu mūsų įvykiu. Pirmąjį jaunimo kongresą siejome su dainų švente, antrąjį norime sieti su tautinių šokių švente. Bet šiam tikslui reikia padaryti datos pakeitimą — šokių šventę iš 1973 atkelti į 1972 metus. Taip padaryti susitarėm 1969 sausio 11 Toronto konferencijoj, kurioj dalyvavo PLB V-bos, JAV LB bei Kanados LB valdybų atstovai. Bet dabar esame blokuojami:girdi, nesilaikoma penkerių metų tradicijos, tad kelkite jaunimo kongresą į 1973. O negalim, nes tais metais šaukiamas PLB Seimas, keisis PLB V-ba, be to, ir tarpkongresinis tarpas ištįstų į septynerius metus. Jaunimo kongresui reikės taip pat didelių lėšų. Jas galim susirinkti JAV ir Kanadoje. Taip darėme per I-jį jaunimo kongresą. Dabar girdim, kad šitokio savivaliavimo „ne savo teritorijoj" kai kas jau neleisiąs. Iš tikrųjų PLB V-ba „savo teritorijos" neturi, bet negi dėl to ir jos darbai turėtų sustoti?

Štai tie bendrieji reikalai, kuriuos Jums čia vienu kitu pavyzdžiu priminiau. Prašau jiems Jūsų dėmesio, prašau JAV LB Tarybos nuotaikų, bendrąjį mūsų darbą įgalinančių, jį lengvinančių ir skatinančių.

LIETUVOS SPAUDOS APŽVALGA

IŠMINČIAI NEREIKIA CENZŪROS, CENZŪRAI NEREIKIA IŠMINTIES

● Praėjus vienam su puse mėnesio po Simo Kudirkos grąžinimo sovietams, Lietuvos spaudoje apie šį įvykį dar nieko nebuvo užsiminta. Kadangi Maskvos spauda apie tai nerašo, tai ir lietuviški laikraščiai priversti tylėti.

Ypač nepavydėtina šiuo atveju išeivijai skirto *Gimtojo krašto* redakcijos padėtis. Simas Kudirka yra šiuo metu žinomiausias lietuvis visame pasaulyje — apie jį rašė ir rašo tūkstančiai nelietuviškų laikraščių. Gi lietuviško ir dargi išeivijai skirto laikraščio, negalinčio netik parašyti, ar S. Kudirka dar gyvas, bet ir iš viso paminėti šio atvejo, padėtis tikrai nepavydėtina. Mes dėlto žinoma negalime priekaištauti nei *Gimtojo krašto* nei kitų Lietuvoje leidžiamų laikraščių redaktoriams. Priešingai, juos nuoširdžiai užjaučiame, kad taip „kovingai" ir „idėjiškai" tylėdami turi paliudyti savo bejėgiškumą.

Cenzūros, kuri neleidžia paminėti šio nelaimingo jūrininko grąžinimą sovietams, taip pat negalima laikyti labai išmintinga. Platus šio įvykio aprašymas galėtų būti panaudotas įbauginti kitiems, iš „rojaus" bėgti norintiems. Bent sargams tada būtų lengvesnis darbas...

Tačiau — išmintis paprastai išsiverčia be cenzūros, o cenzūra be išminties...

Sunkumų *Gimtojo krašto* žurnalistai turėjo jau ir anksčiau. Ypač, kai reikėdavo pacituoti vieną kitą naudingesnį sakinį iš „nepažangiųjų" išeivių spaudos. Kultūringame pasaulyje įprasta cituojant nurodyti, iš kur citata paimta. Komsenimo *Tiesa* buržuazinių laikraščių pavadinimų dar ir dabar nedrįsta minėti. Citatos ten paprastai paaiškinamos, kad taip rašo buržuazinių nacionalistų laikraštis Klivelande, klerikalų arba menševikų dienraštis Čikagoje ir panašiai.

Sausio 7 dienos *Gimtasis kraštas* pagaliau išdrįso paminėti, kad savo komentarui apie bedarbę J. A. Valstybėse naudojosi *Nepriklausomos Lietuvos* straipsniu.

Gaila, kad Čikagos gaisrininkų laikraštėliai, vieton piktnaudoję laisvos Lietuvos vardą, nesugalvojo pasivadinti okupuotais... Tai bent būtų stenėjimo tarybiniams žurnalistams, cituojantiems labai jau parankias kvailybes ne iš laisvos, bet iš okupuotos...

● Kalbant apie laikraščių pavadinimus — Tarybų Lietuvoje jie beveik kompaktiškai sutarybinti: *Tarybinis mokytojas, Tarybinė mokykla, Tarybinė moteris, Tarybinė Klaipėda, Tarybinis artojas, Tarybinis kelias, Tarybinis studentas, Tarybinė žemė*...

Skerdyklų darbininkai savo laikraščio neturi. Kažin kodėl?

● Prie tarybinės gražbylystės nepripratusiems skaitytojams tarybiniai skaičiai kartais atrodo labai įspūdingai. Antai, šio mėnesio 7 d. *Valstiečių laikraštis* rašo, kad „mūsų respublikos kaime šiuo metu gyvena ir dirba 248 tūkstančiai pensininkų. Tai didžiulė armija žmonių, kuriems tarybinė santvarka užtikrino sočią senatvę ir turiningą gyvenimą. Vien praėjusiais, 1970 metais kaimo senoliams pensijų ir pašalpų pavidalu išmokėta apie 44 milijonus rublių."

Pagal šiuos skaičius vienam pensininkui per metus išeina šimtas septyniasdešimt septyni su puse rublio pensijos arba 14 rublių ir 79 kapeikos per mėnesį. Pusės rublio pensijos per dieną, vargu, ar užtektų vieną kartą valgykloje (ne restorane) pavalgyti. Mėnesį laiko papasnikavus, galima nusipirkti pigius batus. Kostiumui jau reikėtų bent pusmetį pabadauti. Šaldytuvui tektų bent metus pabadauti. Na, o visai atsisakius maisto ir drabužių, po dvidešimties metų jau būtų galima galvoti ir apie automobilį. O 20 metų, tai tik juokai prieš amžinybę.

Santvarka — tarybinė. Senatvė — soti. Pusė rublio — per dieną. Pensija!

Lietuvos spaudoje dažnai pasirodo aprašymų apie...dirbančius pensininkus.

„Nudirbti darbeliai, išauginti vaikeliai. pailsėkit darbščios rankos...", ragina *Valtiečių laikraštis* kaimiečius, kuriems tarybinė santvarka užtikrino sočią senatvę...

● ...Jau seniai išriedėjome iš Bruklino, bet mintys vis dar sukasi apie tą patį paminklą su išblukusiomis raidėmis Dariui ir Girėnui... „Vaduotojų" spauda klykia dėl kiekvienos tvoros Lietuvoje, prie kurios, anot padavimų, eidamas iš alinės buvo stabtelėjęs koks nors tautinis herojus; verkšlena dėl istorinių paminklų... O čia, viename lietuvybės centrų Amerikoje, narsių vyrų Dariaus ir Girėno... paminklas skęsta šiukšlėse... (Jonas Lukoševičius, *Gimtasis kraštas*, 1970 gruodžio 10 d.)

Apie šiuos Lietuvos žurnalisto įspūdžius Amerikoje verta būtų pagalvoti visiems naujų „lietuvybės paminklų" statytojams.

● Spalio viduryje išėjusiame *Švyturio* nr. 19 išspausdintas Mykolo Jackevičiaus feljetonas „Ką aš mačiau Druskininkuose". Po feljetonu įdėta ir autoriaus pastaba, kad jis šį feljetoną parašęs, parodijuodamas užsienio reakcinės spaudos bendradarbių reportažus po apsilankymo Lietuvoje.

Gruodžio mėnesio viduryje *Dirva* išspausdino J. Graudos „jumoro" gabalą, pavadintą... „Įvykis Druskininkuose.

„Pateikiu gerbiamiesiems mūsų tautinės minties savaitraščio skaitytojams...", — pradeda savo feljetoną M. Jackevičius *Švyturyje*.

Dirva taip pat save „tautinės minties" laikraščiu skelbiasi.

Jumoro taip beveik ir nepavyko užgriebti — nei tarybinio, nei buržuazinio. Vokiškai šitokia žurnalizmo rūšis kartais vadinama *Freude durch Kraft*...

Mykolas Jackevičius tačiau mus nustebino: savo aiškiaregyste. Žmogus, kuris Vilniuje būdamas gali atspėti, apie ką po dviejų mėnesių tautinės minties laikraštyje rašys Kalifornijoje prinokę jumoristai, yra daugiau negu retenybė. Net ir telepatijai čia turėtų būti perdideli atstumai. Gal tik stipria ideologine giminyste teišaiškinami šitokie stebuklai.

Tikimės, jog ir ateityje M. Jackevičius sugebės skaitytojus iš anksto painformuoti: apie J. Graudos gamybinius planus...

● *Lietuvos pionierius* — du kartus per savaitę išeinantis laikraštis vaikams. Taip bent turėtų būti. Ir prirašo nemažą jo dalį jaunesniųjų klasių mokiniai.

Naujas skaitytojas laikraštį paprastai pradeda skaityti nuo pirmo puslapio, nuo pat viršaus. Patartina neskubėti, nes lengva suklysti, kaip kad ir mums nutiko, virš antraštės perskaičius šūkį: visų šalių vaikai, vienykitės! O pasirodo netoks jau vaikiškas tas vaikų laikraštis. Vaikai jame nesivienija. Virš antraštės vienijasi...proletarai. O antroje antraštės pusėje: kovai už Tarybų sąjungos komunistų partijos reikalą būk pasiryžęs! Pasiryžimas su trumpom kelnėm — baisiai jau desperatiški turėjo būti tie reikalai.

Šiaip jau laikraštukas protarpiais būna gana simpatiškas. O tie psichologiškai gremėzdiški šūkiai vaikų laikraštyje užsiliko dar iš asmenybės kulto laikų. Taip, kaip tas trečias brolis lietuvių liaudies pasakose...

Gruodžio 26 d. *Lietuvos pionieriaus* tema — lietuvių kalba. Daug ten įdomių lietuvių kalbos ir jos praeities smulkmenų. Ir ne tik smulkmenų.

O tarp smulkmenų — Romas Laurinavičius pa..koja apie Vilniaus 31-os vidurinės mokyklos lietuvių kalbos būrei.

„Mūsų būrelyje — pasakojo Teresė — 15 narių. Tikrų, trečius metus lankančių. Mokykloje pilna ir kitokių būrelių. Ir jeigu nebūtų įdomu savo būrelyje, jokia jėga mūsų čia nesulaikytų. Mane kiek kartų matematikai kvietė. Tačiau aš kalbos būrelio į jokį kitą nemainyčiau..."

Teresė Gulbinovič — lietuvių kalbos būrelio pirmininkė lietuviškoje mokykloje.

(zvr)

---

liaudies ūkio vystymo plano projekte pateikti mūsų respublikos žemės ūkiui mašinos ir mechanizmai padės toliau plėsti mechanizuotus darbus, kelti darbo našumą ir mažinti žemės ūkio produkcijos savikainą. Tačiau kai kurių mašinų ir įrengimų 1971 metais planuojama pateikti aiškiai nepakankamai. Susidaro ypač nepalanki padėtis, aprūpinant žemės ūkio įmones ir organizacijas metalo piovimo įrengimais ir autokranais, atsarginėmis traktorių, automašinų ir kitų mechanizmų dalimis.

Išsankstiniais apskaičiavimais šių metų pabaigoje iš 1714 kolūkių ir tarybinių ūkių dirbtuvių 200 dirbtuvių dar nebus aprūpintos tekinimo staklėmis ir 1200 dirbtuvių — pneumatiniais kūjais. 1971 metais respublikoje pradės veikti 153 remonto dirbtuvės, kurioms reikia pateikti 196 tekinimo stakles ir 182 pneumatinius kūjus. Nežiūrint į tai, plano projekte numatyta skirti 1971 metais Lietuvos TSR žemės ūkiui tik 174 tekinimo stakles ir 60 pneumatinių kūjų, tai yra, mažiau, negu reikia, norint įvesti rikiuotėn statomas remonto dirbtuves.

Ryšium su tuo, kad pastaraisiais metais žemės ūkio statyboje vis plačiau panaudojamos surenkamos gelžbetonio konstrukcijos, mūsų respublikoje reikia žymiai daugiau keliamųjų mechanizmų ir, visų pirma, autokranų. Norint nors dalinai geriau aprūpinti žemės ūkio įmones ir organizacijas autokranais 1971 metais, Lietuvai prireiktų mažiausiai 190 autokranų. Tačiau plano projekte numatoma naujais metais skirti Lietuvos TSR žemės ūkiui tik 78 autokranus, kas maždaug tik 40 procentų patenkina poreikį.

Ryšium su tuo prašome pavesti TSRS Valstybiniam plano komitetui papildomai apsvarstyti klausimą daugiau skirti 1971 metais Lietuvos TSR žemės ūkiui tekinimo staklių, pneumatinių kūjų ir autokranų, taip pat žemės ūkio mašinų atsarginių dalių.

LAIKINOJE PRIEGLAUDOJE

Ištrauka iš dienoraščio

...Aš — Vilniaus Inžinerinio statybos instituto studentų bendrabutyje. Patekau čia per profsąjungos lyderių malonę ir savo pastangas.

Įėjau į nurodytą kambarį, o ten — penkiese. Pasakiau: esu toks pat studentas, laikinai neturįs kur gyventi, turiu leidimą nakčiai kitai pas juos galvą priglausti ir pradėjau sveikintis.

— Silva, — tiesė riebaluotą ranką raudonskruostis. — Ne tas, apie kurį Saja rašė, ne. Anas jau seniai mokslus baigė. Aš tik jo bendravardis...

— Teofilis, — prisistatė kitas ir, pamėgdžiodamas Silvą, pridėjo: — Ne tas, apie kurį Žemaitė rašė, ne. Aš tik jo bendravardis.

— Petras!

— Jonas!

— Ir Antanas... — neefektingai burbtelėjo studenčiokai. Po trumpos pauzės vėl prabilo Silva:

— Ech, jei dabar alaus keletą butelių! Pirmai pažinčiai, a...

Silvestras nedviprasmiškai žiūrėjo į mano kišenę.

Išlupau trirublinę. Paskui gėrėm alų, postringavome apie egzaminus, studentišką gyvenimą, šokius, merginas ir t. t. Vėlai vakare Silva, būsimasis miestų statybos specas, sustūmė į vieną vietą dvi lovas...

— Gulk, — sako, — per patį vidurį.

Atsibudau rytą, apie dešimtą valandą. Kambarys tuščias. Mano naujieji pažįstami kažkur išslinkę. Suradau po viena lova alum aplaistytą lagaminą, sukroviau į jį butelius, nuo stalo nušluoščiau sūrio trupinius, dešros liekanas.

Kol dairiausi po kambarį, iš kažkur atsirado Silva.

— Tu tikriausiai valgyti nori? Tuoj ką nors suorganizuosime. Tik šitų reikia, — patrynė pirštais vaikis.

Vėl ištraukiau penkis rublius. O Silva, koridoriuje jauniklį sugriebęs, į pedagogų valgyklą siunčia.

Sugrįžę į kambarį, susėdome ant lovų. Silva pradėjo mane šviesti.

— Trejus metus čia laikausi. Pasakysiu atvirai: ne pyragai. Radiatoriai šildo kaip senbernio šonai. Nors kambariai skirti keturiems gyventi, trinamės penkiese. Būtų dar pusė bėdos, jei turėtume kur zubryti. O dabar mokymosi kambariai apgyvendinti. Po dešimt ir daugiau galvų į juos sukišo... Guodžiamės, kad pastatys šešiolikos aukštų bendrabutį.

Pasakojimą nutraukė krumpliavimas į duris.

— Ant stalo krauk, — mostelėjo Silva įėjusiam fuksui. — Mikliai!

Trys nepaprastai dailios mergaičiukės įnešė katiliukus ir rezginėles, iš kurių kyšojo pora „Ekstros" kaklelių.

— Matau, fukse, vyras ne iš kelmo spirtas, — rodė baltus dantis Silva. — Sėskitės su mumis!..

Nespėjo atėjusieji sutūpti, kai į kambarį suvirto Teofilis su Petru, Jonu ir Antanu.

— Gaudeamus!..— Sušuko. — Egzą išlaikėme! Penketai mūsų studijų knygelėse... Tokia proga ir čierka stipresnio — ne nuodėmė!..

Gracingu rankutės mostu juodaplaukė ištraukė iš mano kišenės dar vieną mėlyną popierėlį ir abejingu veidu pasiuntė arčiau durų sėdėjusiam...

Puota tęsėsi...

G. NERIMAILA

P. S. Rašau, pasistatęs lagaminą Neries pakrantėje. Vakar, kai studentiškas balius buvo pačiame apogėjuje, ant slenksčio pasirodė komisija iš rektorato. Ir štai pasekmės: visus kambario gyventojus ir mane lauk iš bendrabučio! Išsiskirstėme kur kas, kaip tos tėvų kaimyno Zakarausko vištos. Baisu ir prisipažinti: mano ne tik lagaminas tuščias, bet ir kišenės...

Spaudai paruošė
K. ŽILĖNAS

(Komjaunimo tiesa, 1971.I.7)

MIŠRIOS ŠEIMOS PABALTIJYJE

VAIKŲ TAUTYBĖ

Šį Ludmilos Terentjevos straipsnį išspausdino Rygoje leidžiamas žurnalas „Zinatne un tehnika", nr. 8, 1970 m. rugpiūčio mėnesį. Netrukus šis numeris, atrodo, buvo išimtas iš parduotuvių.

Straipsnio autorė Ludmila Terentjeva yra TSRS Mokslų akademijos etnografinio instituto direktoriaus pavaduotoja.

Mes čia pasinaudojame prof. Gundar J. King ir Miriam Laukers angliškuvertimu.

Mišrios vedybos yra būdingas šių laikų etninis reiškinys. Etninė sociologija nagrinėja šios problemos įtaką į šeimos kalbą, kultūrą ir šeimyninį gyvenimą.

Mišrių šeimų gyvenime iškyla naujos savybės. Pirmiausia jos pasireiškia kalbos pasirinkime. Kai kuriais atvejais vienos pusės kalba nebevartojama, kartais toliau vartojamos abi kalbos, o kai kada pasirenkama trečia, abiem pusėm suprantama kalba. Kartu su šiais kalbiniais klausimais mišrios šeimos susikuria ir savitas tradicijas bei papročius, kurie jas kultūriniai atskiria nuo vienalyčių vyro ir žmonos tėvų šeimų. Šie nauji kultūriniai bruožai dar paryškėja mišrios šeimos antrojoje kartoje. Mišriose šeimose gimę vaikai dažniausiai pagrindine kalba vartoja vieną iš tėvų kalbų. Ši kalba nevisada būna ta pati, kuria kalbama su tėvais; ir nebūtinai tai būna motinos kalba. Žodžiu, kalbos pasirinkimas mišriose šeimose — įvairus.

Šių kultūrinių bruožų reikšmė mišrios šeimos gyvenime mažėja antroje kartoje. Tai atsispindi ir vaikų tautybės pasirinkime.

Čia norėčiau skaitytojus supažindinti su kai kuriais savo tyrinėjimo rezultatais apie mišrių šeimų vaikų tautinį sąmoningumą. Ši informacija sutelkia trijų Pabaltijo tarybinių respublikų sostinių — Rygos, Vilniaus ir Talino — duomenis 1960-1968 metų laikotarpyje. Lentelė nr. 1. nurodo, koks nuošimtis gaunančiųjų pirmą (vidaus) pasą kilę iš mišrių šeimų ir koks nuošimtis iš tautiniai vienalyčių šeimų (*vidaus pasus gauna visi šešiolikmečiai — AKIRAČIŲ red.).* Iš lentelės duomenų matyti, jog kiekvienas iš šių trijų miestų šiuo atžvilgiu turi savo būdingus bruožus. Įdomu palyginti mišrių ir tautiniai vienalyčių vedybų santykį šiuose miestuose. Pavyzdžiui, Vilniuje 1948 metais 34.4% visų vedybų buvo mišrios, tuo tarpu Rygoje — 29.5% ir Taline—21.2%; 1963 metais, atitinkamai, 37.7%, 35.5% ir 22%. Šie skirtumai išaiškinami visų pirma tuo, kad skirtinga šių miestų tautinė sudėtis: Vilnius yra iš visų trijų labiausiai internacionalus: jame aukščiausias nuošimtis ne vietinių gyventojų.

Vietinių gyventojų yra palyginamai daugiau Rygoje negu Vilniuje. Paskutinio *(1959 m. — AKIRAČIŲ red.)* gyventojų surašymo duomenimis latviai sudarė 44.66% miesto gyventojų. Kitos tautinės mažumos sudaro palyginti nežymią miesto gyventojų dalį: žydai 5.04%, gudai — 3.20%, ukrainiečiai — 2.81%, lenkai — 2.76% ir t. t.

Iš šių trijų miestų Talinas turi aukščiausią vietinių gyventojų nuuošimtį — 60.24% Rusai sudaro 32.04%. Kitos tautybės yra palyginti negausios: ukrainiečiai 2.5%, gudai — 1.81% ir t. t. Todėl jame mažiau vienalyčių ir mišrių šeimų rūšių (žiūr. lenteles nr. 1 ir 2).

Lentelė nr. 2 parodo vyraujančią mišrių šeimų tautinę sudėtį. Kiekvienam iš šių trijų miestų ji gali būti suskirstyta į dvi grupes. Pirmą grupę sudaro šeimos, kurių viena pusė priklauso vietinei tos respublikos tautybei, o antra pusė — gausesnėms miesto tautinėms mažumoms. Antrą grupę sudaro mišrios šeimos tarp įvairių mažumų. Kaip matyti iš lentelių, pirmoje grupėje (kurią sudaro keturios gausiausios šeimų rūšys Vilniuje ir Rygoje ir trys rūšys Taline) vyrauja šeimos, sudarytos iš vietinės tautybės vedybų su rusais.

Rygoje ir Taline antrąją grupę sudaro daugiausia vedybos tarp rusų ir kitų mažumų, Vilniuje gi taip pat gudų vedybos su kitomis mažumomis. Visuose trijuose miestuose šioje grupėje skaičiumi vyrauja vedybos tarp rusų ir ukrainiečių.

Lentelė nr. 3 parodo mišrių vedybų pasiskirstymą lytimis. Ši informacija leidžia daryti išvadas, kad kai kuriais atvejais mišrias šeimas sudarančių vyrų ir moterų skaičius abiems tautinėms grupėms yra lygus (ar beveik lygus); kitais atvejais šitokio išsilyginimo nesimato. Pirmas atvejis yra dažniausias Rygos vedybose. Jis taip pat artimas, atitinkamai, lietuvių ir estų vedyboms su rusais Vilniuje ir Taline. Kitais atvejais šis vyrų-moterų santykis yra 3:1 arba 2:1. Pavyzdžiui, 76% lietuvių-lenkų vedybų Vilniuje buvo lietuvių vyrų su lenkėmis, o 24% lenkų vyrų su lietuvėmis.

Tokiu būdu Vilniuje, kur lietuvių ir lenkų tarpe vyrų ir moterų yra beveik po lygiai, lenkės moterys yra labiau linkusios mišrioms vedyboms negu lietuvės. Panašus reiškinys pastebimas visuose trijuose miestuose tarp rusų ir ukrainiečių vedybų (žiūr. lentelę nr. 3).

Informacija svarbiausiu šio straipsnio klausimu — už kokią tautybę apsisprendžia mišrių šeimų vaikai — randasi lentelėje nr. 4. Čia šeimos sugrupuotos panašiai kaip ir lentelėje nr. 2; be to, kiekvienoje grupėje viena tautybė atžymėta

LENTELĖ Nr. 1
1960-68 m. GAVUSIŲJŲ PASUS PASISKIRSTYMAS
PAGAL TĖVŲ ŠEIMOS TAUTYBĘ (nuošimčiais)

Vilniuje		Rygoje		Taline	
Iš mišrios šeimos	20.0	Iš mišrios šeimos	18.0	Iš mišrios šeimos	11.3
Iš tautiniai vienalytės šeimos:		Iš tautiniai vienalytės šeimos:		Iš tautiniai vienalytės šeimos:	
lietuvių	19.0	latvių	18.0	estų	74.0
rusų	21.6	rusų	53.0	rusų	13.0
lenkų	12.0				
gudų	7.0				
ukrainiečių	2.0				
žydų	7.0	žydų	8.0		
kitų	1.4	kitų	3.0	kitų	1.7
Viso	100.0	Viso	100.0	Viso	100.0

LENTELĖ Nr. 3
TAUTYBIŲ PASISKIRSTYMAS PAGAL LYTIS MIŠRIOSE ŠEIMOSE (nuošimčiais)

Vilniuje		Rygoje		Taline	
Tautybės: vyras-žmona		Tautybės: vyras-žmona		Tautybės: vyras-žmona	
lietuvis-rusė	57.0	latvis-rusė	50.0	estas-rusė	61.0
rusas-lietuvė	43.0	rusas-latvė	50.0	rusas-estė	39.0
lietuvis-lenkė	76.0				
lenkas-lietuvė	24.0				
rusas-ukrainietė	37.0	rusas-ukrainietė	34.0	rusas-ukrainietė	24.0
ukrain.-rusė	63.0	ukrain.-rusė	66.0	ukrain.-rusė	76.0
rusas-gudė	70.0	rusas-gudė	50.0		
gudas-rusė	30.0	gudas-rusė	50.0		
rusas-lenkė	77.0				
lenkas-rusė	23.0				

LENTELĖ Nr. 2
VYRAUJANČIOS TAUTYBĖS MIŠRIOSE ŠEIMOSE (nuošimčiais)

Vilniuje		Rygoje		Taline	
I lietuviai su		I latviai su		I estai su	
rusais	14.3	rusais	25.2	rusais	35.4
lenkais	8.0	lenkais	6.0		
ukrainiečiais	3.0	ukrainiečiais	2.2	ukrainiečiais	3.2
gudais	1.0	gudais	2.1	gudais	1.6
kitais	5.0	kitais	2.0	kitais	2.5
	(31.3)		(37.5)		(42.7)
II rusai su		II rusai su		II rusai su	
ukrainiečiais	16.7	ukrainiečiais	22.8	ukrainiečiais	23.2
gudais	14.8	gudais	11.8	gudais	3.1
žydais	8.0	žydais	6.3	žydais	9.5
lenkais	7.2	lenkais	5.5		
kitais	6.0	kitais	4.0	kitais	3.5
	(52.7)		(50.4)		(41.3)
III gudai su		III		III	
lenkais	3.3				
ukrainiečiais	2.9				
kitais	1.0				
kiti su kitais	8.8	kiti su kitais	12.1	kiti su kitais	18.0
Viso	100.0	Viso	100.0	Viso	100.0

LENTELĖ Nr. 4
ŠEŠIOLIKMEČIŲ IŠ MIŠRIŲ ŠEIMŲ PASIRINKTA TAUTYBĖ (nuošimčiais)

Vilniuje			Rygoje			Taline		
Šeima	Pasirinkta tautybė		Šeima	Pasirinkta tautybė		Šeima	Pasirinkta tautybė	
	I	II		I	II		I	II
I-lietuvių II-rusų	52.0	48.0	I-latvių II-rusų	57.0	43.0	I-estų II-rusų	62.0	38.0
I-lietuvių II-lenkų	80.0	20.0	I-latvių II-lenkų	79.0	21.0			
			I-latvių II-gudų	75.0	25.0			
			I-latvių II-ukrain.	76.1	23.9			
I-rusų II-ukrainiečių	64.0	36.0	I-rusų II-ukrain.	74.7	25.3	I-rusų II-ukrain.	66.0	34.0
I-rusų II-gudų	89.2	10.8	I-rusų II-gudų	20.5	19.5			
I-rusų II-lenkų	74.0	26.0	I-rusų II-lenkų	75.0	25.0			
I-rusų II-žydų	86.0	14.0	I-rusų II-žydų	93.3	6.7	I-rusų II-žydų	90.0	10.0

FEDERACIJA AR NEPRIKLAUSOMYBĖ

Latvio Andrievs Ezergailis svarstymai

Vidurio Europos federalistas — *leidinys, kurį anglų kalba leidžia čekų, vengrų ir lenkų sudarytas mokslinių tyrinėjimų komitetas New Yorke, savo 2-jame 1970 metų numeryje (XVIII tomas, 1970 liepa-gruodis, nr. 1-2) atspausdino latvio Andrievs Ezergailis straipsnį apie federalizmo idėjų istoriją latviuose pastarojo šimtmečio būvyje.*

Žemiau talpiname to straipsnio vertimą, galvodami, jog jo mintys pateikia įdomios medžiagos pasisvarstymui ir lietuvių tarpe.

Jei norėtumėm žodžius suprasti, lygindami juos su jų priešingybėmis, tai susidurtumėm su tam tikrais sunkumais, siekdami suprasti žodį — federalizmas. Pirmu impulsu norėtųsi sakyti, jog nepriklausomos, suvereninės valstybės yra diametraliai priešingos federacijoms. Vienok, daugiau pagalvojus atrodo, jog tai tik teoretiškas konstatavimas: praktikoje gi toks išskyrimas dažnai pasirodydavo besąs klaidingas. Pavyzdžiui, socialiniai, ūkiniai ir politiniai santykiai tarp JAV ir Kanados, nors abi ir yra suvereninės valstybės, daugelio metų perspektyvoje sukūrė padėtį, kurioje iki federacijos labai mažai tetrūksta. Tuo tarpu gi Sov. Sąjunga, nors ir būdama federacija, santykius su savo sajungininkais, pvz. Čekoslovakija, įstengia palaikyti tik labai toli nuo idealo nutolusiose formose. Istoriniai santykiai tarp Norvegijos ir Švedijos vėl buvo visai kitoki. Federacija tarp tų valstybių buvo labai nesėkminga, kai tuo tarpu jų tarpusaviai santykiai pasidarė, tiesiog, pavyzdingi, joms atsiskyrus ir tapus suverenėmis valstybėmis.

Apibendrinant būtų galima pasakyti, kad, jei kurios nors federacijos tikslas yra kurio nors priešo akivaizdoje išsaugoti taiką, skatinti socialinį bei ūkinį bendradarbiavimą ir sukurti politinę vienybę, tai praktika, realus gyvenimas reiškia daugiau negu teoretinės konstrukcijos ar formalinės chartos. Ta proga tektų prisiminti, jog istoriškai federacijos idėja nėra nauja, bet naujausiais laikais būdavo lengviau sukurti nepriklausomą valstybę negu federaciją. Vienok, pastaruoju metu pagrindai federacijoms pateisinti pasikeitė. Mūsų eroje, kompromisas, atsižvelgimo į kito nuomonę samprata įgijo daug daugiau svarbos santykiuose tarp žmonių, o tuo pačiu — to vis daugiau reikalaujama santykiuose tarp paskirų vienetų federacijoje, lygiai kaip ir pačios federacijos sudėtinėse dalyse. Tuo būdu šiandien ne tiek nepriklausomybė yra federacijai priešinga sąvoka, kiek nesugebėjimas ar trūkumas noro tinkamai tarpusavyje susiprasti. Kitaip tariant, valstybės, kuriose pilietinės teisės nėra gerbiamos, vargu, ar galėtų būti gerais federaciniais partneriais. „Jokia tauta negali būti laisva, kai ji tęsia kitų tautų pavergimą“ [1] — šiuos žodžius tarė Engelsas ir juos vėliau ataidėjo Leninas. Beliktų tik pridėti, jog prievartos nebuvimas yra pirmoji (ir, gal būt, lemiamoji) sąlyga kuriai nora federacijai susikurti.

Šių teigimų akivaizdoje bet kuri diskusija apie Latviją ir federalizmą yra įprasminama netik demokratinės Latvijos buvimu, bet taip pat ir demokratiškų kaimynų, o ypač demokratiškos Rusijos atsiradimu. Kol nėra neprievartaujamos Rusijos, tol negali būti nespaudžiamos Latvijos. Kitą vertus, būtų visiškai logiška sutikti, jog *laisva* Rusija reikštų pakankamą garantiją *laisvai* Latvijai egzistuoti, nežiūrint daugelio rasistinio galvojimo Vakaruose, jog didžiarusiai yra visad ir nepagydomai pasinešę į ekspansiją.

Latviai išeivijoje galvoja apie Latvijos ateitį labiau nepriklausomybės negu federacijos paveikslais. Latvių Latvijoje nuomonė yra mažiau aiški, bet realistiškumas, greičiausiai, jiems bus didesnis vadovas negu išeivijai: daugiausia reikšmės jie skiria — įsigyti daugiau laisvės negu jos šiandien turi. Mano nuomone, yra du keliai laisvei praplėsti. Jie abu turėtų įpareigoti latvius federalizmui.

Ateinančio dešimtmečio būvyje yra galimos Sov. Sąjungoje reformos, kurios pakeistų dabartinį priespaudinį pobūdį. Išeiviai netiki tokia galimybe, o, jei ji ir ateitų, jų reakcija, greičiausia, būtų neigiama, nes visi tie galimi pasikeitimai jokiu būdu nevestų į nepriklausomybę. Gi, tuo tarpu tauta Latvijoje, gal būt, galvotų gerokai kitaip.

Kita galimybė, kurią pranašavo Andrei Amalrik, yra — sovietinės valstybės sutrupėjimas ir demokratinės opozicijos išaugimas Rusijoje ir kitose dabartinėse sov. respublikose. Išeivija to neįstengia suprasti, bet tauta Latvijoje supranta, jog demokratinė opozicija Latvijoje įgyja jėgos, tik kooperuodama su opozicija kitose Sov. Sąjungos dalyse. Ir kaip tik šioje vietoje tektų pabrėžti esminį dalyką. Būtent, jei kova dėl laisvės vyksta visose sov. respublikose, tai latviai gali tikėtis susilaukti daug draugų, iki jų pačių pastangos skiriamos laisvei, tačiau jausmai galėtų pasikeisti, jei latviai susiįdomautų tik neprikalusomybe. Tuo atveju būtų galvojama, jog nepriklausoma Latvija reikštų silpną Latviją ir kaipo tokia ji būtų nepriimtina nei rusams, nei ukrainiečiams ir nei, galų gale, lenkams. Rusai įžiūrėtų neprikalusomoje Latvijoje atsigaivinusios Vokietijos prietiltį, o Lenkija ir Ukraina matytų joje teritoriją, kurioje Rusija galėtų atlikti apsupimo manevrus. Išmintingi ir sėkmingi Latvijos politikai turėtų neužmiršti tų geopolitiškų samprotavimų. O Latvijos latviai, turėdami natūraliai daug glaudesnį ryšį su kitų sov. respublikų tautomis, greičiausiai, bus daug imlesni sąlygoms, kurios jiems įtaigotų federacinius sprendimus.

Pažiūros į federaciją turėtų būti normuojamos lygiai tų pačių mastų, kurie taikomi ir pažiūroms į nepriklausomybę. Reikėtų saugotis nuo moralinių imperatyvų taikymo tiek vienai, tiek kitai galimybei. Pasisakymas už federaciją yra morališkai pateisinamas tik tuo atveju, jei federacija reikštų didesnę žmogiškąją laisvę ir gerbūvį. Sveikas protas sakytų, jog šiandien Rytų Europos federacija būtų sėkmingesnė už seriją nepriklausomų valstybių, tačiau, kaip ir dažnai praeityje, teisingus samprotavimus gali sugriauti įvykiai. Pamoka apie Latvijos 1917 metų istoriją galėtų tai gerai pailiustruoti.

Latviai jau pamiršo, o užsieniečiai, iš viso, nežinojo, jog prieš 1918 metus Latvijos politikai, intelektualai, poetai ir kiti rėmė federacijos mintį, kad išspręstų problemas, sukurtas „tautų kalėjimo“, kaip tada caristinė imperija buvo žinoma. Latviai nebuvo vieniši: visos kitos tautybės, išskyrus, gal, tik lenkus, sutiko su ta mintimi. Ne nepriklausomybės, bet autonomijos siekė tuo metu visos Rusijos galioje esančios tautybės.[2] Šie niuansiniai skirtumai liko daugelio Vakarų mokslininkų nepastebėti. Gi federacinis sprendimas neįvyko ne dėl latvių kaltės. Latviai pasirinko nepriklausomybę kaip paskutinę išeitį, panašią į desperatišką aktą. Šiandien to meto nepriklausomybės rėmėjai yra vadinami įžvalgos ir heroizmo pavyzdžiais. Iš tiesų, gi, reikalas buvo visai kitoks. Jie buvo tik žmonės, besistengią vadovautis sveiku protu, politikai, kurie pasirinko tik vieną vienintelę jiems likusią galimybę, siekiant išlaikyti iš 1917 metų revoliucijos tai, kas ten buvo galima laimėti. Latvių obalsis dešimtmečiais prieš tai buvo — laisva Latvija laisvoje Rusijoje. Net 1917 metais, iki bolševikinio perversmo, tai buvo daugumos latvių principas. Bolševikinis perversmas tapo kryžkele. Jei 1917 m. ir anksčiau tik vienas kitas kalbėjo apie nepriklausomybę, tai 1920 m. beliko tik labai mažai tebetikinčių į federaciją.

Priežastys, dėl kurių latviai geidė federacijos priešrevoliuciniais laikais, yra nesunkiai įžiūrimos. Pirmiausia, tai buvo įmanomybės ir pasiekiamumo reikalas. Toliau, Pabaltijo provincijos turėjo santykiuose su Rusija tam tikrų autonominių privilegijų, nors ir jos buvo mažesnės negu Suomijai ir Lenkijai taikomos, ir, be to, su laiku dar ir labiau siaurinamos. Gi ir tos pačios privilegijos, eilinio latvio požiūriu, buvo naudingos tik vokiečių „superklasei“. Vokiečių buvimas Pabaltijyje skatino latvius istoriškai galvoti labiau draugystės su Rusija negu nuo jos atsiskyrimo sąvokomis. Tariamas latvių priešiškumas Rusijos atžvilgiu, jei iš viso toks egzistuoja, yra naujas ir nesiekia laikų prieš 1940 metus.

Socialdemokratų įtaka priešrevoliucinėje Latvijoje buvo itin didelė ir marksistinių sampratų kontekste buvo visiškai natūralu siekti federacijų, o ne nepriklausomų valstybių. Siekiant teisingai suprasti, obalsis — „laisva Latvija laisvoje Rusijoje“ — buvo įsišaknijęs realistiškų galimybių ieškojime, Pabaltijo autonomijos tradicijoje, latvių draugiškuose jausmuose rusų atžvilgiu, kaip opozicija vokiečiams, ir socialdemokratų įtakoje.

Vasario revoliuciją (1917 m. demokratinių jėgų įvykdyta — red.) latviai pasitiko su džiaugsmu. Siekiant išsiaiškinti ateities kursą, Latvijos liberalinė bendruomenė kreipėsi į Petrogradą (dabartinį Leningradą — red.), į laikinąją vyriausybę ir Petrogrado tarybą — sovietą. Buvo daroma prielaida, jog centriniai organai Petrograde (Petrapilis — lietuviškai — red.) pavers imperiją į daugelio autonominių valstybių federaciją. Įvyko priešingai — labai greit pradėjo augti nusivylimas, maitinamas nekantrumo ir susipratimo stoka. Laikinoji vyriausybė, kadetai (stambioji partija, nuvertus caristinį režimą — red.) ir Kerenskis (Laik. vyriausybės pirm. — red.) rodė neigiamą nusistatymą Latvijos autonomijos atžvilgiu ar siūlė latviams palaukti, iki žadama Konstitucinė asembleja nuspręs reikalą. Mėnesiams bėgant, Latvijos liberalų dėmesys pradėjo krypti į Kievą, kur organizavosi centras naujoms federacinėms pastangoms. Bet bolševikinis perversmas sunaikino net ir tas viltis. 1918 ir 1919 metų būvyje kaikurie politikai tyrinėjo federacines galimybes vokiečių vadovybėje, bet šios rūšies planai terado labai mažai pritarimo latvių tarpe.

Po 1917-1920 metų latvių politikų tarpe jau labai mažai tebebuvo kalbama apie federaciją, ir ši padėtis nesikeis dar kurį laiką. Vienok, jei priespaudinis režimas Sov. Latvijoje kiek sušvelnėtų, federalizmas, greičiausiai, vėl atsidurtų politinės veiklos dienotvarkėje — ir, tikėkimės, rezultatai būtų geresni negu pirmoje šio šimtmečio Rytų Europos transformacijoje. Tačiau federalizmas galėtų įsikūnyti tik tuo atveju, jei jam būtų palankios didžiosios tautinės grupės. Gi, jei federacinis sprendimas žadėtų didesnį saugumą, laisvę ir gerbūvį, vargu, ar latviai jam priešintųsi, nežiūrint jų dabartinės nuomonės tuo klausimu.

---

1) F. Engelso kalba susirinkime Londone dėl Lenkijos laisvės, 1847.XI.29. Imta iš „Nacionalizmas ir socializmas“, Horace B. Davis, 1967, New York, psl. 19.

2) Robert Paul Browder ir Alexander F. Kerensky (redaktoriai), „Rusijos laikinoji vyriausybė 1917: dokumentai“, Stanford, 1961, psl. 317-433.

VAIKŲ TAUTYBĖ

I, kita II. Tas pats atžymėjimas pakartotas „Pasirinktos tautybės“ skiltyje. Šie atžymėjimai parodo, koks nuošimtis vaikų pasirinko kurią tautybę. Pavyzdžiui, 52% šešiolikamečių iš lietuvių-rusų šeimų save laiko lietuviais, o 48% — rusais. Rygoje 57% jaunuolių iš latvių-rusų šeimų save priskiria latviams, 43% — rusams.

Ketvirtos lentelės informacija išryškina etninio vyksmo kryptis, turinčias įtakos mišrios šeimos ateičiai. Atidėiai panagrinėjus ir palyginus šiuos duomenis visiems trims miestams, galima pastebėti kai kurias šio vyksmo bendras sąvybes.

Šeimose, kurias sudaro vietiniai su rusais, kiekvieną iš dviejų tautybių pasirenka maždaug vienodas nuošimtis jaunuolių. Šiek tiek tačiau vyrauja vietinė tautybė. Kaip matyti iš lentelės, šis vyravimas mažiau žymus Vilniuje ir Rygoje, labiau žymus Taline. Iš to galima daryti išvadą, kad vedybos tarp vietinių ir rusų Vilniuje ir Rygoje žymiau nepakeis šių tautybių santykio. Taline šis pasikeitimas daugiau jaučiamas estų-rusų šeimose.

Visų kitų mišrių šeimų prieauglio tautybės pasirinkime labiau jaučiasi gyventojų tautinės sudėties dinamikos įtaka. Antai, 80% lietuvių-lenkų šeimų prieauglio laiko save lietuviais. Panašus reiškinys pastebimas ir Rygoje, kur 79% latvių-lenkų, latvių-ukrainiečių ir latvių-gudų šeimų jaunuolių priima latvių tautybę. Šeimose, kurias sudaro rusai su kitomis mažumomis, pirmenybė visuose trijuose miestuose tenka rusų tautybei, kurią pasirenka 70-90%. Tokiu būdu pastebime tris nevienodo stiprumo asimiliacijos kryptis. Pirmoji yra sunkiausiai pastebima: lietuviai, latviai ir estai nežymiai asimiliuoja rusus. Antroji: vietinė tautybė asimiliuoja kitas mažumas daug stipriau. Ir trečioji: panaši sąveika tarp rusų ir kitų mažumų.

Mišrių vedybų santykis (bendroje gyventojų sudėtyje) didėja. Daugėjant iš tokių šeimų kilusių jaunuolių skaičiui, kaikurios tautybės (palygintinai) mažėja, kai tuo tarpu kitos tautybės (įskaitant vietinę tautybę) palaipsniui didėja.

Mišrių šeimų antros kartos tautybės pasirinkimas, mūsų nuomone, turėtų visai sutapti su dabartiniu etniniu vyksmu Pabaltijo respublikose.

REDAKCIJOS PASTABA: Straipsnio duomenis perdavėme taip, kaip jie buvo nurodyti mūsų turimame vertime. Lentelėje Nr. 1 nurodyti Vilniaus šeimų nuošimčiai sudaro, viso, 90 nuošimčių (lentelėje nurodyta 100). Klaidingas atrodo turėtų būti šešiolikmečių iš lietuviškų šeimų nuošimtis. Kadangi Vilniuje lietuviai sudaro didžiausią grupę, šešiolikamečių iš lietuviškų šeimų turėtų būti ne 19, bet 29 nuošimčiai. Lentelėje Nr. 2 nurodytas (skliausteliuose) bendras rusiškai-ukrainietiškų, rusiškai-gudiškų, rusiškai-žydiškų ir rusų su kitais šeimų nuošimtis Taline turi būti 39.3 (ne 41.3, kaip nurodyta lentelėje). Lentelėje Nr. 4, Rygos šešiolikmečiai iš rusiškai-gudiškų šeimų rusų tautybę pasirenka 80.5 nuošimčių (ne 20.5, kaip nurodyta lentelėje).

SUSIPAŽINIMUI: CIPRIANAS NORVIDAS

Ciprianas Norvidas (1821-1883) rašė eilėraščius, dramas, apsakymus, buvo dailininkas ir skulptorius. 1842 m. išvykęs iš gimtosios Lenkijos į užsienį, jis praleido gyvenimą daugiausia Paryžiuje ir mirė tenykštėje beturčių prieglaudoje. Amžininkai, išskyrus vieną kitą, nesuprato ir nevertino Norvido kūrybos; ji buvo surinkta tik XX amžiuje. Užmirštas poetas šiandien pergyvena tikrą triumfą: žymi lenkų poezijos dalis plėtojasi „Norvido ženkle", o kritikai stato jį šalia Adomo Mickevičiaus. Dinamiškos, talpios, minties kupinos Norvido eilės susišaukia su mūsų laikų meniniu mąstymu.

Lietuvoje Norvidas visai nežinomas, nors jis turėtų būti lietuviams toks pat artimas, kaip ir Mickevičius: jo pavardė lietuviška, o tėvas buvo žemaičių bajoras. Lietuva minima ir Norvido kūryboje.

Spausdiname keturis Norvido eilėraščius. Kaip ir beveik visi jo kūriniai, jie reikalauja komentarų. Generolas Juzefas Bemas (1794-1850) — 1831 m. sukilimo dalyvis, vėliau vienas iš 1848 m. sukilimo vadovų Vengrijoje (Budapešte ir šiandien stovi jo paminklas). Džonas Braunas (1800-1859) — amerikiečių nacionalinis herojus, kovotojas prieš vergiją, nuteistas ir pakartas Čarlstone (Norvido eilėraštis parašytas dar neįvykdžius nuosprendžio). Žodžiai „Į Babiloną Jeruzalėn" (eil. „Baigės plojimai") reiškia „dabarčiai, bet iš esmės ateičiai".

Vertėjas stengėsi perteikti Norvido ritmus ir sintaksę.

(Įvadas ir eilėraščiai persispausdinti iš VAGOS leidyklos Vilniuje 1970 m. išleisto rinkinio „Poezijos pavasaris".)

○

Baigės plojimai, ir delnai sutino;
Giesmės nubodo, liaudis troško veiksmo,
Ir laurų medžiai baisėjosi teismo,
Aukštom viršūnėm atspėję griaustinį;
Tėvynę gaubė tamsa ir vainikai,
Ir nebebuvo nei vietos, nei laiko,
Kurie priglaustų negeidžiamą vaiką —
Ir dievo pirštas poetą ištiko:
Amžiuos išreiškęs neribotą valią,
Viešpats dykynėn parodė man kelią!

○

Todėl — o; laurai! — poetui nebrangios
Nei jūsų šakos, nei lapų vilionė,
Nebent šešėlis, jo kaktą pridengęs
(Bet tai ne laurų, o saulės malonė).
Nedaug teimsiu iš jūsų, gigantai:
Takus, kur želia maudos ir pelynai,
Vienišą būtį ir nuobodžio krantą —
Prakeiksmo žodžių apsvilintą plynę.

○

Kas ėjo priešais — rinkosi vergiją,
Buvusį laiką, svetimą, bet šventą!
Po mano kojom pentinai rūdijo
Ir trukdė žengti pamesti ramentai.
Paprotį seną užkliudžiau ne sykį,
Kuris įniršta, aušrinę pamatęs,
Ir dulkėm galvą apsibarstęs, tiki,
Jog nesibaigia vidurnakčio metas.

○

Moterų daugel tūkstančių regėjau,
Bet jas negyvos formulės užbūrė,
Ir abejingas grožybei, liūdėjau,
Akis įsmeigęs į keistą skulptūrą;
Kai palytėjau akmenį nebylų,
Jo sunkios klostės tarytum suvirpo,
Nakties plaštakė virš galvos pakilo
Ir krito žemėn... ir sapnas ištirpo.

○

Kuri įstengtų subrandinti širdį?
Žinau, bejausmis, tokios nesutiksiu.
Toks pat sustingęs ir, kaip jos,
be tikslo,
Regiu, jog laimės nelemta patirti.
Kodėl Sekmadienį, ilsintis, gimė
Tiek daug draugysčių ir išsiskyrimų?
Nors šarvo vietoje rūbas belieka,
Neklausiu jūsų — o b u d e l i a i! — nieko.

○

Rašau retai... rašau į B a b i l o n ą
J e r u z a l ė n! — ir ją pasiekia laiškas.
Ir man nerūpi, ar garsiai byloja
Mano dienynas, ar lieka neaiškus
Ir subraukytas... tai sielos kelionė,
Bepročio žygis, ateitį išreiškęs!

— — — — — — — — — — — — — — — —

○

Skiriu vaikaičiui — ne sūnui — šį skaudų
Žodį, kurs nyksta (skaitomas per greitai),
Beviešpataujant Panteizmui-spaudai,
Įžengusiai į sostą švino raidei!
Tada prabilsiu, lyg į Romos liaudį:
Po juo, gilybėj, slypės labirintai,
Jį akins oras ir padangių tyrai,
Ir j i s kartos šias eiles, kad atmintų
Mane... atmintų tą, kuris mirė!

Kol skrybėlė tau žemės neužstoja
Ir kol Amerika, supratus klaidą
Ir sūnų atpažinus, nesuriko:
„Užgeski, netikrų žvaigždžių vainike,
Nes artinas tamsybė negro veidu!" —
Kol gyvas Kosciuška ir Vašingtonas —
Štai p i r m a s a i d a s, iš stygų išgautas,
N e s kol s u b r ę s g i e s m ė,
n u m i r š t a ž m o n ė s,
O k o l n u m i r s g i e s m ė, p a k y l a t a u t o s.

Bemui atminti gedulinga rapsodija

*...Iusiurandum patri datum usque ad hanc diem ita servavi...**
A n n i b a l

Kam išjoji, Šešėli, sunėręs rankas ant šarvo?
Fakelas gruzda prie kẽlių, kibirkštis blaško vėjas,
Kardas žaliuoja lauruos, vaškas ant plieno varva,
Sakalas plazda, o žirgas žengia tarsi šokėjas.
Lengvos vėliavos plakas, vienos kitas pridengia —
Tarsi klajojančių armijų šėtros mirga padangėj.
Rauda, springsta trimitai, o karo ženklai iš aukščio
Lenkiasi tavo šlovei ir plaukia, sparnus nuleidę,
Tarsi perverti ietim juodi drakonai ir paukščiai,
Tarsi gausingi žygiai, kurių tavo ietys geidė...

II

Štai gedėtojos eina: vienos į dangų kelia
Pėdus, kuriuos įtūžus vėtra plėšia iš rankų,
Kitos, nuvargintos verksmo, į kiaukutus ašaras renka,
Trečios tarytum ieško p r i e š a m ž i u s i š g r į s t o kelio...
O ketvirtoji sustojus qsotį bloškia po kojų,
Ir pritardamas raudai, sudužęs molis vaitoja.

III

Daužo kariai kirvius, mėlynus tarsi dangūs,
Daužo tarnai skydus, rudus nelyginant ugnys,
Tarp žemumos ir skliauto ritasi dūmų bangos,
Ir didelė vėliava dunkso virš debesų bedugnės.

Piliečiui Džonui Braunui

(Iš laiško, rašyto į Ameriką 1859 metų lapkričio mėnesį)

Anapus abejingo vandenyno
Aš tau siunčiu s p a r n u o t ą g i e s m ę,
broli...

Ar ji beras laisvų žmonių tėvynę,
Įveikus judrią plokštumą ir tolį?
Ar — tarsi tavo plaukas — sidabrinė
Nukris ant ištuštėjusių pastolių,
Ir tavo budelio beprotis vaikas
Į šviesų sparną akmeniu pataikys?

○

Kol tavo nuogo nepalaužto kaklo
Dar neišbandė kanapinė virvė,
Kol dar junti žiaurios planetos dirvą,
Kurią atstumsi, purviną ir aklą,
Tarytum sprunkantį į šalį žaltį,
Kol minios netarė: „Jam prisikelti
Nelemta",— jausdamos, kad jos meluoja — —

IV

Žengia tarpeklin, skęsta... ir vėl juos
atranda mėnuo,
Vėl juoduoja padangė... vėl šalta ir išbalus
Žvaigždė negali nukristi ir plieskia
į iečių sieną...
Tarsi vilnis nutyla ir vėl sugriaudžia
choralas.

V

Tolin — tolin — kur tyko juodos praviros
žiotys,
Ligi bedugnio kapo, tikrosios mūsų
gimtinės.
Tos ribos neįveikia mirtingas
žygis ir žodis,
Ten nustumsime žirgą — ietim, tarsi
pentinais.

VI

Ir eisena plauks į miestus, kuriuos
letargas užbūrė,
Urnos bels į vartus, kirviai žvangės už
durų,
Kol mirties drobules nuplėš nubudusios
tautos
Ir trimitų gausme sugrius Jerichono mūrai.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Tolin — tolin —

Prie Julijos Kapuleti kapo Veronoje

Virš Kapulečių ir Montekių rūmų
Perkūnija praskaidrino žydrumą.
Tylos akis aukštai nušvito:
Ji regi sodų gelmę ir pavėsį
Tarp nemirtingų priešiškų griuvėsių
Ir meta žvaigždę iš zenito.

Byloja kiparisai, jog Džuljetos
Ir josios draugo ilgisi planetos
Ir sūrią ašarą nubraukia,
Bet žmonės žino, kad meluoja sakmės,
Kad tai visai ne ašaros, o akmens,
Ir kad jau niekas jų nelaukia.

Vertė Tomas Venclova

* *Tėvui duotos priesaikos nesulaužiau ligi šiandien (Hanibalas).*

LITERATŪRŲ SĄVEIKA

APIE TUŠČIĄ IR TODĖL JUOKINGĄ PUIKYBĘ

„Draugo“ laikraštyje jau ne kartą K. Bradūnas rašė, jog dabartinė Lietuvos poetų jaunesnės kartos kūryba neatnešusi nieko naujo, nes ji vienokiu ar kitokiu būdu tik sekanti žemininkų poetinius atradimus. Iš kitos pusės, buvo rašyta, kad tokia K. Bradūno pretenzija yra ne tik ne kukli, bet ir nepagrįsta. Dėl jo „atradimo“ suabejojo ne vienas išeivijos literatas.

Kadaise A. Nyka-Niliūnas (Čipkus), rašydamas apie V. Mačernio poeziją ir tuo pačiu savąją, žemininkų, kartą, deklaravo jos kone novatoriškiausią, išimtinę paskirtį: „Apie 1939 metus Mačerniui, kaip ir kitiems jo bendralaikiams poetams, buvo visiškai aišku, kad nepriklausomybės periodo kartos štampai nebetinka nei savęs, nei savojo laiko išsakymui. Laikas buvo iškėlęs ne tik naujas perspektyvas, naujas formas, naujas idėjas ir naują žmogaus bei žmogiškos egzistencijos sampratą, bet taip pat ir naujus poetinės atsakomybės aspektus bei reikalavimus. Reikėjo rinktis ir angažuotis“. Pagal A. Nyką-Niliūną, prieškarinė Lietuvos poezija, geriausiuose kūriniuose pasiekusi gana aukštos estetinės vertės, vis tik savo prasme tebuvo „gražaus šiltadaržio poezija“ — „giliau neužangažuota, be projekcijos į laiką, žmogų ir jo situaciją universalinių santykių plane.“ Tad ir atėjusi žemininkų karta, į kurią, žuvusiam poetui jau nebežinant, buvo įtrauktas ir V. Mačernis, ir prasidėjęs žygis į naują lietuviškos poezijos olimpą. Žygį lydėjo labai skambios frazės — tai, esą, buvęs „dviejų poetinių kartų pasikeitimas“. Bet po pretenzingomis kalbomis apie „naują kartą“, apie lietuviškos poezijos „atnaujinimą“, jos universalumą, apie kovą prieš iki tol buvusią „nerūpestingos poezijos tradiciją“ (!) slėpėsi žymiai aiškesni ir svarbesni kūrybos rūpesčiai — lemtingas, pačias esmingiausias tautų, visos žmonijos ir jos dvasinės kultūros problemas vertęs persvarstyti fašizmo ir pažangiųjų pasaulio jėgų susidūrimas antrajame pasauliniame kare. Nenagrinėjant, kokią lietuviškos poetinės kūrybos ir poetų išeitį, idėjinę poziciją pasiūlė lemtingoje situacijoje būsimieji žemininkai, galima tepasakyti, kad poetinės kūrybos atsinaujinimo keli talentingi poetai ieškojo ne lietuvių liaudies kūryboje ar mūsų literatūros tradicijose, o kosmopolitinėje madoje: „Dar vienas bendralaikis reiškinys, turėjęs lemiamos reikšmės tiek naujos poetinės publikos, tiek naujos poetų kartos susiformavime, buvo egzistencinės poezijos įvesdinimas...“(A. Nyka-Niliūnas). Šalia to, žinoma, — modernus katolicizmas...

Dar kartą priminęs kai kuriuos idėjinius žemininkų pagrindus, turiu pasakyti, kad jų teoriniu deklaravimu: K. Bradūnas neužsiminėjo — jis buvo katalikų ideologijos poetas, nepalyginamai mažiau turėjęs reikalų su egzistencializmo filosofija, o jo poezijos stiprybę sudarė ryšys su lietuvių liaudies kūryba. Taigi, pagal A. Nykos-Niliūno teorijas, jo apibūdinamos „kartos“ beliktų vos pora poetų ir pats žemininkų terminas pasirodytų pernelyg sąlygiškas — vien tik „Žemės“ antologijoje sutilpusių skirtingos poetinės pasaulėjautos penkių autorių grupė, J. Girniaus dėka ypatingai skambiai įteisinta išeiviškos poezijos istorijoje. Tad ir kažkokios bendros, poetine sistema pagrįstos jų idėjinės-formalinės įtakos tolesnei kitų poetų kūrybos raidai būtų pernelyg sunku ieškoti.

Bet šio nedėkingo darbo — daugiau deklaracijomis — jau ėmėsi K. Bradūnas. O kai pačiam vienam tai pasidarė nepatogu ar per sunku, pradėjo ieškoti talkininkų. Kadangi iki šiol nei „Metmenys“, nei kuris nors žinomų, autoritetingesnių išeivijos literatūros apžvalgininkų nemėgino tęsti K. Bradūno sumanymo, jis į „Draugo“ kultūrinį priedą talkai pasikvietė gana eilinį išeivijos kūrybos fone literatą — poetą Praną Visvydą (gimęs 1922 m. Kazlų Rūdoje, Kaune baigė gimnaziją, studijavo architektūrą, filosofiją, istoriją, bet, matyt, nebaigė; nuo 1950 m. gyvena JAV, dirba pramoninio pakavimo projektuotoju Los Andžele; eilėraščius spausdina daugiausia katalikų spaudoje, knygos nėra išleidęs).

Dėmesį atkreipia prastas, politikieriškas P. Visvydo literatūrinių straipsnių stilius. Polemizuodamas su mano „pamokslininkaujančiu“ straipsniu „Pergalės“ ketvirtame numeryje (apie susidomėjimą tarybine lietuvių literatūra išeivijoje), jis naudoja daug mažiau literatūros, o nepalyginamai daugiau politikieriško žodyno ir dargi žargono. Tad ir ne polemikai jį prisimenu. Jo straipsnį prisimenu kaip tik todėl, kad parodyčiau, kokį talkininką savo pretenzijoms pateisinti surado K. Bradūnas. P. Visvydas žino „nesugriaunamą faktą“ (!): „Žemės“ antologija Lietuvoje esanti „stipriai paveikusi jaunosios kartos kūrybinį renesansą“. Ir jis jau tų „Žemės“ įtakon patekusių poetų ratą, palyginti su K. Bradūnu, dar labiau praplečia: „Pažvelgus į Degutytės, Martinaičio, Jakšto, Vaičiūnaitės ir kitų dainingą panoramą, ir nespecialistui akivaizdu, kokį įspaudą yra palikusi audringa ir šakota žemininkų romantika. Prieš daugiau dvidešimt metų jaunose pabėgėlių sielose įvykęs kūrybinis žemės drebėjimas šiandien seismografišku jautrumu kartojamas Lietuvoje. Aišku, skamba nauji niuansai, originali metaforika, kai kur ironiška groteska, kalbos žodyno platesnė skalė, tačiau žemininkų pėdsakai matomi visur.“

Naiviu P. Visvydo tvirtinimu, Lietuvos jaunieji poetai glaudžiasi prie... „užginto, gaivinančio šaltinio, kuris trykšta žemininkų erdviuose gamtovaizdžiuose“. (Ir tai — noras apversti aukštyn kojomis „Pergalėje“ išreikštą mintį, kad emigracijos skaitytojas vis labiau glaudžia ištroškusias lūpas prie Taryb. Lietuvos kultūros šaltinių; juk „Pergalės“ straipsnio pavadinimas — „Lyg prie gaivinančio šaltinio“.)

Argumentai? Ir vėl K. Bradūnas. Du jo sakinėliai iš „Sidabrinių kamanų“ ir du iš M. Martinaičio „Saulės grąžos“. Po jų toks visiškai atsitiktinis „argumentas“: „Įdomu, kad po Bradūno „Sidabrinių kamanų“ pasirodymo sąvokos „sidabrinis“ ir „sidabras“ Lietuvos poezijoje padažnėjo ir net pavirto taikos simboliu. Tik prisiminkime V. Šimkaus „Geležį ir sidabrą“, kurio tematinės diskusijos buvo atspausdintos „Metmenyse“.

Kai kurioje išeivijos spaudoje yra dažnai kalbama apie literatūrines įtakas, tai yra, daug spėliojama apie poveikį, kurį lietuvių literatūra svetur turėjusi rašytojams Lietuvoje. Į šią diskusiją įsijungė V. Kazakevičius. (Pergalė, 1970, nr. 1) straipsnyje, kurį persispausdiname, V. K. įdomiai aiškina „žemininkus“ bei prideda porą aktualių pastabų dėl lietuviškų knygų, parašytų svetur, spausdinimo Lietuvoje.

Argi įmanoma lyginti K. Bradūno ir V. Šimkaus kūrybos dvasią ir manierą? Niekados! Argi „įtakos“ liudijimu gali būti vienas pavadinimo epitetas?! Ir iki Bradūno pakako mūsų poezijoje „sidabro ežerų“, „sidabro mėnesienų“, „sidabro lietaus“... P. Visvydas kalba apie žemininkų įtakas, o pavyzdžiu ima „Sidabrines kamanas“, kurios nuo „Žemės“ nutolusios daugiau kaip per dešimtį metų. Tad kuo čia dėti žemininkai, kurių „pėdsakai matomi visur“? Ir iš viso, ar suvokia pats P. Visvydas, kas yra tie žemininkai, kokia jų poetinė pasaulėjauta, jeigu rašinyje apie „įtakas“ akcentuoja jų „romantiką“?..

O gal jis duoda kitų paralelių, argumentų? Ne, visiškai ne. Prie anų paminėtų — tik dar pliki teiginiai: Nykos-Niliūnno ir Mačernio „banguojanti erdvė ir kilni nostalgija atsiskleidžia“... paskutiniuose A. Skinkio eilėraščiuose (!), o J. Degutytės „nuostabus išpopuliarėjimas Lietuvoje“ grindžiamas tuo, kad ir ji... „kaip H. Nagys jaučia vienatvišką broliškumą medžiams“... (!) Ir visa „argumentacija“... Betgi taip galima kažin ko prisišnekėti — ypač kai yra kas tokius „literatūros darbus“ spausdina. Kodėl pagaliau J. Mekas, kodėl A. Mackus, kodėl Vl. Šlaitas ar kuris kitas mažiau verti už žemininkus Lietuvos poetų dėmesio?..

Menką „įtakų“ ieškotojo intelektualinį lygį, jo silpną orientavimąsi lietuviškos poezijos reikaluose rodo ir nuvalkioti, įkyrūs, nei iš šio, nei iš to, nieko bendro su straipsnio mintimi neturintys, brukami tradiciniai vis tų pačių autorių niekinimai. O po jų — dar vienas šiais laikais tikrai retas „atradimas“, kurį gali drįsti skelbti tik P. Visvydo kvalifikacijos lygio aiškintojai: Tarybų Lietuvos literatai „nenorį“ emigracinės poezijos, nes... „jie bijo to magnetizmo, kurį gali paskleisti veteranai J. Aistis ir B. Brrazdžionis ar žemininkai su savo ankstyvąja, dabartine ir dar būsima kūryba“. Pagal jį, dažno Lietuvos poeto tiražai kristų nuo 10000 egzempliorių iki 0 (jie, mat, dabar pas mus „per prievartą brukami“!!!). Jis net mūsų skaitytojo paklausą rūpinasi: girdi, H. Radausko „Strėlė danguje“ ar A. Nykos-Niliūno „Orfėjaus medis“ — „Ir 20 tūkstančių tiražu išleistos, ir po du rublius parduodamos, abi knygos būtų išparduodamos per vieną mėnesį“. Čia P. Visvydas nenuoseklus vienu atveju: minėtų autorių knygos gali būti suprantamos gana siauroj, specifiškoj literatų aplinkoj, tad jis išreiškia nepaprastai gerą nuomonę apie mūsų skaitytojų literatūrinį išsilavinimą (o P. Visvydas galvoja priešingai!). Antras nenuoseklumas: tas pats „Draugas“ smerkia emigracijos autorius, kurie spausdinasi Lietuvoje, — tad kam čia net autorių nepasiklausus, jų knygos siūlomos Vilniuje spausdinti?

(Informacijos dėlei: H. Radausko rinktinė išėjo 1965 m. 500 sgzempliorių tiražu, o vis tebesiūloma pirkti. Nė kiek ne geriau ir su A. Nykos-Niliūno bei kitų poetų knygomis. Tų pačių „Sidabrinių kamanų“ ir net daug seniau išėjusių K. Bradūno knygų pilnos „Draugo“ administracijos lentynos — tai savo akimis mačiau. Po to tiesiog nepatogu už Visvydą, siūlantį mums savo fantastinius tiražus...)

Aišku, kad P. Visvydas — žinoma, drauge su K. Bradūnu — galėtų bent daugiau pastudijuoti Lietuvos kritikų knygas apie mūsų naująją poeziją, o ir pačios tos poezijos turėtų daugiau žinoti — tada nebesivaidentų nekukli idėja, kad Lietuvoje „žemininkų pėdsakai matomi visur“. Gi K. Bradūno žurnalistinės pastangos žymiai solidžiau atrodytų, jeigu jis ramybėje paliktų neįtikinančią žemininkų „įtaką“ Lietuvos jaunųjų poetų kartai. Juk niekas, pavyzdžiui, nesiima įrodinėti, kad K. Bradūno „Donelaičio kapas“ gimė talentingoje Just. Marcinkevičiaus „Donelaičio“ įtakoje, o jo „Sonatas ir fugas“ pažadino nuostabus S. Nėries ciklas apie M. K. Čiurlionį. Greičiau pranyktų įkyri, tuščia, o tuo pačiu juokinga puikybė, trukdanti blaiviai žvelgti į lietuviškos poezijos procesą.

atodairos

KVIETIMAS ŠOKIUI

Kum tancen! — linguodamas galva tarė kolega, išgirdęs, kad Molotovas kviečia mūsų Urbšį į Maskvą. ELTOS direktorius aiškino dienraščių atstovams, kad porą dienų anksčiau pakviestasis estų Selteris nuvyko Maskvon su žmona, ir tai esąs neblogas ženklas. Bet kolegos išsitarimas labiau atitiko mūsų visų nejaukų įspūdį: š o k d i n s... (**Kum tancen** yra **eime šokt** — žydiškai).

Yra patarlė, kad kopūstais lūpas nudegęs ir pro daržą eidamas pučia. Pašaipa, bet ir pateisinimas baigštiems atsarguoliams. Ir ties Vilniaus universiteto kvietimu iš pasąmonės stygteli klausimukas: ar vėl **kum tancen**? Žinoma, Vilnius ne Maskva, universitetas ne Kremlius, bet — ar tas kvietimas ne iš to paties daržo kopūstlapis?

Blaiviai, racionaliai Z. Rekašius išdėstė, kodėl, nepaisant suprantamų abejonių, vertėtų nugalėti pakeliui styrinčias kliūteles ir Vilniaus universiteto kvietimu pasinaudoti. Bet kvietimo aplinkybės ir sąlygos stipriai pateisina pasąmoninį akstiną, skatinantį dar ir dar kartą įsižiūrėti į tą kvietimą, prieš apsisprendžiant juo naudotis.

Studijuoti siūlomų mokslų sąraše yra tik vienas mokslas, kuriam Vilniaus universitetas be abejo yra geriausia, kitur panašaus atitikmens neturinti vieta. Tai lietuvių kalbos mokslas. Na, gal dar ir kaikurie Lietuvos istorijos dalykai. Vykti į Vilnių kitų p r a d i n i ų studijų užsienio lietuviams jaunuoliams, nesirengiantiems tuojau ar vėliau tenai galutinai ir apsigyventi, būtų didžiai nepraktiška, kadangi, nepaisant koks bebūtų tenykštis studijavimo lygis, sugrįžus būtų gana daug keblumų įgytąjį išsimokslinimą panaudoti gyvenamojo krašto praktikoje. Jei ir ne viską, tai daug ką vistiek tektų persimokyti iš naujo. Todėl mūsų jaunuoliams, ką tik išėjusiems iš vidurinių mokyklų ir siekiantiems augštojo mokslo, būtų patartina Vilniaus universiteto kvietimą tuo tarpu pasidėti stalčiaus dugne ir pirma pereiti pagrindinį pasirinktos mokslo šakos kursą savo gyvenamojo krašto augštojoje mokykloje. Tik tokį pagrindą jau turintiems, kaip moksliniu taip ir tautiniu požiūriu, būtų prasminga bei naudinga susipažinti, palyginti, ko bei kaip Lietuvoj dabar išmokstama atitinkamoje srityje. Tokiam susipažinimui tinka ir siūlomieji vieneri studijavimo metai pasirinktame kurse, bet geriau tinka aspirantūra, o dar geriau — mokslinis stažavimasis, žiūrint kuriam atvejui kas jaučiasi esąs ir būtų pripažintas kvalifikuotas. Išimtis galėtų būti norintiems studijuoti lietuvių kalbos mokslą. Bet ir tai, manantiems po studijų pasilikti gyventi ten, kur dabar gyvena, gal pagrindines filologijos studijas būtų praktiškiau atlikti gyvenamajame krašte ir tik tada vykti studijuoti lietuvių kalbos mokslo į tam tikslui tinkamiausį Vilniaus universitetą. Kita kalba būtų apie mėnesio ar poros mėnesių lietuvių kalbos kursus vasaros atostogų metu, apie kuriuos užsiminė Z. Rekašius, bet apie kuriuos dar nei universitetas, nei jokia kita vilniškė institucija nekalba.

Kvietime yra mįslinga sąlyga, reikalaujanti iš svečių studentų, kad jie gerbtų Lietuvos TSR **papročius bei tradicijas.** Atleiskite: ar čia ne kokia nors „korektūros klaida"? TSR yra gi tik valdymo institucija. Lietuvoje, be to, ji ne sava, o Stalino-Molotovo ir Co. valia įtaisyta vietoj Lietuvos turėtos savos valstybės. Įtaisė ją Lietuvos tradicijoms ne gerbti, o joms kaip tik ko greičiausiai iš pat šaknų išrauti. Tad TSR Lietuvoj neturi **papročių** juo labiau **tradicijų.** Kaip tad gerbsi tai, ko nėra? Nebent tais vardais būtų pavadinę Maskvoj virtą-keptą **režimą**, tai yra, senuosius Lietuvos papročius bei tradicijas atmetančią gyvenimo filosofiją, ideologiją, visiškai antitradicinę bendruomenės bei ūkio sandarą ir įsakytinę, grasa tepalaikomą gyvenimo būdo reglamentaciją. Tad, nesusipratimams išvengti, ir išsiverskim tą sąlygą atvira kalba: gerbti Lietuvos TSR **režimą**, suprantant, kad **gerbti** reiškia — ten esant, paklusniai laikytis režimo nuostatų. Tada sąlyga aiški, ir nėra abejonių, kokio čia reikia apsisprendimo kvietimą priimančiam.

O tačiau ši sąlyga skatina kvietėjus viešai paklausti: ar jie, įsakmiai reikalaudami politinio mandagumo režimui, nemano, kad ir jiems derėtų įsakmiai pažadėti mandagumo ten studijuosiantiems svečiams, ir neprievartauti jų pažiūrų? Vaizdingiau kalbant, prašytumėm iš anksto pasakyt, ar įsisėdusiems kurį laiką pavažiuoti TSR važnyčiojamam vežime pakaks mandagiai patylėt, ar reiks ir TSR-o giesmę giedot? Jei būtinai reiktų, tai net ir rimtai kvietimu susidomėjusių daugumui sugestų apetitas juo pasinaudoti.

Kadangi Vakaruose gyvenantiems (ir manantiems pasilikti) praktinė nauda iš studijų dabartiniame Vilniaus universitete yra akivaizdžiai ribota, o kaikuriose mokslo šakose net ir visai menka, tai ne tik mums, o ir kvietėjams turėtų kilti klausimas: kas gi tada beskatina domėtis siūlomąja galimybe? Nejaugi tik stipendija? (Kurios pavadinimas, sako, paeinąs iš žodžio **stipti**).

Būkim atviri. Studijavimas Vilniaus universitete savaime yra proga ir ilgesnį laiką tenai, Lietuvoj, bent Vilniuj, pagyventi. Proga — gal tik siaurai, o gal ir kiek plačiau — pamatyti, pažinti faktinį gyvenimą Lietuvoj dabar, ketvirtame TSR-inio režimo dešimtmetyje. Nesvarbu, kas į kokį fakultetą įsirašytų paskaitų bei seminarų lankyti: daugumui tai tas Lietuvos gyvenimas būtų įdomiausias ir reikšmingiausias studijų objektas. Numanom, kad galimybės tą dalyką stebėti būtų gana ribotos. Tiek to. Tegu tik respublikos sargai nežiūri į tą natūraliausią jauno, Lietuvos beveik ar visiškai nemačiusio užsienio lietuvio intenciją šnipofobiškomis čekistų akimis. O jeigu režimo dėsniuose noras pažinti Lietuvos gyvenimą tebelaikomas n e d o r u k ė s l u, tai universiteto rektorius dorai pasielgtų, jei tą tuojau viešai atvirai paaiškintų, arba kvietimą atšauktų.

Ar plačiai išskėstos kvietėjų rankos, ilgainiui gal paaiškės, jei bus progos pamatyti, kieno rekomendacijos bus priimtos. Namie iš stojančių į universitetą reikalauja „charakteristikos", kurią (uždarame voke) duoda, berods, komsomolo komitetas, bet kur lemiamas žodis priklauso čekistams.

Mažiausia vertėtų galvą sukti dėl menamų politinių ar „dovaninių" implikacijų iš nemokamo mokslo, bendrabučio, stipendijos. Tai ne Sovietijos dovana. Universitetas išlaikomas ir stipendijos duodamos iš biudžeto, kuris sudarytas iš Lietuvos gyventojų sudėtų mokesčių. Sovietija į Lietuvos (TSR) biudžetą ne tik nieko nepridėda, bet geroką dalį Lietuvoje surinktų mokesčių dar sau pasilieka. Antra vertus, mes iš čia į Sovietijos iždą siuntinių muitais irgi jau esam įmokėję ne vieną milioną dolerių. Tai ne mes šiame santykiavime skolingi. Tik iš kvietimo ne visai aišku, ar stipendijos ir bendrabutis siūlomas visiems, tai yra, ir aspirantams bei mokslininiams stažuotojams, ar tik pradiniams studentams.

O pagaliau, vis dar sunku atsikratyti įtarimo, kad ar tik ne veltui mes tuo reikalu galvas laužom, ir ar ne veltui uolieji tariamos patriotinės nekaltybės saugotojai šokosi čekiuoti ir gliaudinėti Z. Rekašių už kvietimui palankų atsiliepimą. Tas atsiliepimas dar nebuvo plačiau paskliděs, o Vilniuj jau buvo pasidžiaugta, kad atsiliepta iš JAV, iš Vak. Vokietijos, iš P. Amerikos... Kas žino, gal tie suskubo pasiprašyti net pirma, negu viešas kvietimas pasirodė? Ar kvietimas tebegalioja, ar priėmimas jau baigtas? Galbūt, tas klausimas, bent iki ateinančio rudens, nė nebeaktualus?

V. Rastenis

atvirai kalbant

APIE INFORMUOTOJUS, RECENZENTUS IR KRITIKUS

Informavimas apie kultūrinius įvykius, jų recenzavimas ar kritika yra ne tik vienas iš svarbiausių, bet ir vienas opiausių mūsiškės spaudos uždavinių. Paminėjimo iš tikrųjų, manau, nori kiekvienas, ką nors sukūręs ar atlikęs, nes spaudos reakcija tėra beveik vienintelis arba bent konkrečiausias atpildas už įdėtą darbą bei paskatas tolimesnei kūrybai. O visdėlto ir šitokie paminėjimai dažniau atneša nusivylimus ir kartėlį gomuryje negu pasitenkinimą. Ypač (kontradiktiškai!) straipsniai „švelniųjų recenzentų", visiems bandančių surasti vien gerą žodį, siekiančių kiekvieną paglostyti ar patapšnoti per petį. Dažnai tie „švelnieji" savęs nė recenzentais ar kritikais nelaiko: jie tariasi atlieką vien žurnalistišką publikos informacijos darbą...

Kodėl tad paminėtasis ir pagirtasis turėtų reikšti nepasitenkinimą „švelniaisiais" recenzentais? Greičiausiai todėl, kad savo srityje nusimanąs vertintojas, tardamas kad ir kietesnį žodį, dažniausia nurodo ir savo šitokio įvertinimo priežąstis; jo standartai ar kriterijai visiems iš anksto žinomi, netgi jų kiekviena proga nedėstant, tuo tarpu „švelniųjų" recenzentų standartai visada lieka neaiškūs.

Pirmiausia: kada yra kritiškas, o kada vien informacinis straipsnis? Informaciniame straipsnyje duodami vien faktai: tas ir tas, tą ir tą ten ir ten darė, buvo daug žmonių, jie plojo, dėkojo, gėles į sceną nešė... Galima, žinoma, įvykį įstatyt į atitinkamus rėmus, iškelti kitus panašaus pobūdžio įvykius... Recenzentas netgi gali pasisakyti ar jam patiko, ar nepatiko, ar tokie įvykiai pageidautini ar nepageidautini. Visa tai puikiai telpa informacine etikete paženklintame straipsnyje. Tačiau, kada jau tariama, kad tas ar anas gerai ar blogai savo uždavinį atliko — jau yra kritika ir paliestasis turi pagrindą žinoti: kodėl taip?

Įvyko, sakykim, koks nors pastatymas, scenoje pareikalavęs didesnės grupės vaidintojų. Recenzentas, iš tikrųjų, nuoširdžiai tetrokštąs įvykio nemačiusius skaitytojus painformuoti ir jo dalyvius paskatinti, visus tuos dalyvius išvardina, suskirstęs (monotonijai išblaškyti) į grupes, kiekvienai duodamas kiek kitokį epitetą:

I. „Žiūrovai gėrėjosi... (išvardijami vaidintojai)."

MYKOLUI KRUPAVIČIUI MIRUS

ATVIRAS ŽODIS, TARTAS SU PAGARBA

Prelatas Mykolas Krupavičius (1885. X.1 - 1970.XII.4) — spalvinga asmenybė. Jis paprastai apibūdinamas, kaip valstybininkas, nors tokiuo jam labai mažai buvo progos pasireikšti. Tik trejus metus (1923-1926) jis buvo žemės ūkio ministeris ir tik šešeris (1920-1926) — seimo atstovas. Tiesa, bent dešimtmetį (1945-1955) M. Krupavičiui teko vadovauti Vlikui, kartais sėkmingai, dažniau — nelabai sėkmingai, kovojant dėl Lietuvos valstybės atstatymo. Tai buvo be galo sunki kova, ir kažin ar kas nors kitas būtų jai sėkmingiau vadovavęs negu Mykolas Krupavčius. Tur būt, didžiausias jo nepasisekimas čia buvo, kad jis nesugebėjo apjungti visų jėgų tai kovai. 1946 metais buvo išjungta Nacionalistų partija, 1952 m. iš Vliko pasitraukė frontininkai, o 1955 — tautininkai ir laisvės kovotojai. Be abejo, tai buvo nevien Krupavičiaus nepasisekimas.

Nevisados taip pat jam sekėsi palaikyti draugiškus santykius su Lietuvos diplomatais, ypač su Stasiu Lozoraičiu, Lietuvos diplomatijos šefu. Tačiau, tur būt, stambiausia paties M. Krupavičiaus ir visos egzilinės visuomenės klaida buvo bandymas savo politinę kovą pastatyti ant valstybinių pamatų: sprendimas konstitucinių klausimų, vaidinimas seimo ir vyriausybės, bandymas skirti diplomatinius agentus ir t. t. M. Krupavičius buvo bene karščiausias šios pozicijos gynėjas,[1] nors pati toji pozicija buvo atsinešta iš Lietuvos, kada Vlikas organizavosi priešnaciškajame pogrindyje ir kada Krupavičius toje organizacijoje visiškai nedalyvavo. Be abejo, kas buvo realu ir teisinga veikiant Lietuvoje, perkėlus tai į užsienį pasidarė nei realu, nei juo labiau išmintinga.

Neturėdamas daug progos pasireikšti kaip valstybininkas, Mykolas Krupavičius buvo par excellence politikas ir visuomenininkas, ilgametis Krikščionių demokratų partijos pirmininkas ir neabejotinas jos lyderis. Jam mirus lietuviškoji krikščioniškoji demokratija pasiliko lyg be galvos. Tur būt, reta kuri kita egzilinė politinė grupė ar partija turėjo tokį aiškų vadą, kaip krikščionys demokratai Mykolo Krupavičiaus asmenyje.

Nors lietuviškosios krikščioniškosios demokratijos kūrime M. Krupavičius nedalyvavo — jis tada dar tebuvo jaunas Veiverių mokytojų seminarijos studentas — tačiau ir savo dvasia, ir savo temperamentu jis jai labai tiko. Atsiradusi, kaip atsvara be galo klestinčiai socialdemokratijai, toji krikščioniškoji demokratija buvo ir labai liaudiška, ir labai pažangi, ir labai demokratiška. Tikrieji tos partijos kūrėjai — Pranas Būčys, Jonas Mačiulis-Maironis ir Aleksandras Dambrauskas-Jakštas — aptarė šią partiją, kaip prastų žmonių aprūpintoją, „nes patys esame prasti ir prastų vaikai“ (ž. prel. M. Krupavičiaus pasikalbėjimą su *Tėvynės sargo redakcija, Tėvynės sargas,* 1954, V. t., Nr. 1. 18 psl.). Tai buvo pasinešimas į naują Lietuvos vadovavimą, kuriai ligi tol vadovavo bajorija ir dvarininkija ir kuri ją nuvairavo į pražūtingus klystkelius. Tokiu prastu žmogumi ir prastų žmonių teisių gynėju buvo ir Mykolas Krupavičius, kai jis I-jo pasaulinio karo metu Rusijoje įsijungė į politinę ir visuomeninę veiklą. Tada net, atsiliepiant į revoliucines laiko nuotaikas, krikščioniškosios demokratijos iniciatyva buvo įsteigta Liaudies sąjunga, tur būt, prieš bolševikus pabraukiant savo liaudiškumą.

Ir pats didžiausias Mykolo Krupavičiaus, kaip politko ir valstybininko, darbas — Žemės reforma — buvo atremta į tą liaudiškumą. Kai kas tada Krupavičių tiesiog raudonuoju kunigu vadino. Jį už tai tada gerokai kritikavo ir ĵau į vadinamus pažangiečius (smetonininkus) nuklydęs J. Tumas-Vaižgantas.

II-jo Pasaulinio karo metu buvo platinamas neva Mykolo Krupavičiaus ranka rašytas memorandumas Lietuvos komunistų partijai siūlant bendradarbiavimą. Nežinia, ar tas memorandumas buvo autentiškas, tačiau jo mintys visiškai neblogai atlieptų Mykolo Krupavičiaus, kaip raudonojo kunigo, filosofiją ir galvoseną.[2] Kaip ir anie didieji Krikščionių demokratų partijos kūrėjai, M. Krupavičius buvo iš prastų išėjęs ir niekados nuo liaudies nenutolęs. Jeigu anas 1940 metų memorandumas Antanui Sniečkui buvo autentiškas, būtų gerai jį dabar paskelbti. Sunku tikėti, kad to memorandumo tekstas būtų paskelbtas Lietuvoje. Nors kažin? Be abejo, dėl tokio memorandumo niekas negalėtų Mykolui Krupavičiui daryti jokių priekaištų, kaip niekas šiandien nedaro priekaištų kardinolui Višinskiui dėl jo bendradarbiavimo su Gomulka ar Giereku. Tarp kita ko, tas pat Krupavičius gomulkinei Lenkijai davė pirmenybę prieš pilsudskinę Lenkiją. Ir tai yra šventa tiesa.

Tur būt, būdingiausias M. Krupavičiaus išvaizdos bruožas buvo jo juoda barzda (kol pražilo), gal dėl to, kad taip maža kunigų Lietuvoje nešiojo barzdas. Tik ligos verčiamas jis buvo ją nuskutęs, bet be barzdos jis kažkaip jautėsi lyg ne savas. Nenorėjo Krupavičius, kad ir po mirties jo barzda būtų nuskusta. Barzda buvo lyg jo nekonvencionalumo simbolis. O Krupavičius nebuvo konvencionalus žmogus.

M. Krupavičius buvo geras kalbėtojas ir pamokslininkas. Jo truputį prikąstas, lyg pro dantis iškoštas, žodis ėjo iš širdies į širdį. Prisimenu, tai buvo per 1946 ar 1947 metų Velykas. Vienoje Pfullingeno, Vokietijoje, bažnyčioje Krupavičius laikė mišias ir sakė pamokslą. Pamokslo tema buvo materializmas, arba, teisingiau, sumaterijalėjimas. Stovėjau vidury bažnyčios prieš altorių, nuo kurio sklido aštrūs ir kartūs M. Krupavičiaus žodžiai, kurie juo toliau, juo labiau pripildė visą nedidelę bažnyčią. Teisingi tai buvo žodžiai apie gero gyvenimo pamėgimą, apie egoizmą, apie idealizmo stoką, ir, svarbiausia, apie tautos reikalų pamiršimą. Pats pamokslininkas vis labiau pyko, ir jo žodis vis labiau dūrė tiesiog į širdį. Net baugu pasidarė, ir pamažu ėmiau slinkti į kairę, kur stvėjo drūtas piliorius. Tik už jo pasislėpęs, pasijutau saugiau. Nevengė Krupavičius nuogų faktų, nevyniojo jų į bovelną, tėškė juos tiesiog į veidą. Ir turėjo teisės M. Krupavičius taip kalbėti, ypač dėl krašto reikalų pamiršimo. Tur būt, retai kas kitas taip labai sielojosi krašto reikalais, kaip M. Krupavičius. Šia prasme, jis buvo net ekstremistas. Jis skelbė

(Nukelta į 12 psl.)

II. „Į savo vaidmenį siekė nuoširdžiai įsijausti... (pavardės).“

III. „Ypač turėjo geros progos pasireikšti... (pavardės).“

Tiek skaitytojas, tiek ir vertinamasis nejučiomis pagalvoja:

— Tai jau antrąja ir trečiąja grupe žiūrovai nesigėrėjo?.. Gal net biaurėjosi?.. Kodėl?.. Gal dėlto, kad antrieji vien tik **siekė** nuoširdžiai įsijausti, bet jiems tai nepavyko?.. O tretieji, tai gal net įsijausti nebandė, nors turėjo geros progos **pasireikšti**?..

Taigi, nors recenzentas bandė netik visus pagirti ir paskatinti, bet ir nemačiusius teisingai painformuoti, tačiau abejotina net, ar pirmosios (geriausiai įvertintos?) grupės atžvilgiu jam tai pavyko. Mat „žiūrovai“ yra perdaug plati sąvoka ir abejotina, kad ir recenzentas galėtų į ją tinkamai „įsijausti“...

Liaudies posakį parafrazuojant, avis tampa paskersta arba bent sužalota, o ir vilkas lieka, anaiptol, nesotus...

Algirdas T. Antanaitis

linkmė

BĖGIMŲ NAUDA IR RIZIKA

Ryšium su Brazinskų pabėgimu į Turkiją ir Simo Kudirkos mėginimu pabėgti į Jungtines Valstybes iškyla ir senas naudos bei rizikos klausimas. Laisvame civilizuotame pasauly tos problemos nėra, nes čia kiekvienas žmogus gali vykti iš gyvenamos šalies į kitą, jei jis susiranda tokią, kuri atvykstančius priima. Teisė emigruoti yra viena iš pagrindinių žmogaus teisių, kurias pripažįsta civilizuotas pasaulis ir Jungtinių Tautų žmogaus teisių deklaracija. Tik komunistiniai kraštai atsitveria mūro sienom, o Sovietų Sąjunga pabėgimą laiko net valstybės išdavimu.

Jungtinės Valstybės, kurios iš kolonijų tapo nepriklausoma valstybe, kurios imigrantų dėka greitai išaugo ir sustiprėjo, ir dabar priima ne tik tam tikrą skaičių imigrantų, bet ir tebeteikia prieglobstį ir politiniams bei kitokiems pabėgėliams. Tai sena, garbinga Amerikos tradicija. Todėl visai suprantamas ir viso krašto susijaudinimas, kai toji tradicija Simo Kudirkos atveju buvo neatsakingų pareigūnų pažeista. Mes tikime, kad nei Amerikos valdžia, nei visuomenė to nenorėjo ir kad jos tą įvykį nuoširdžiai apgailestauja. Mes taip pat tikime valdžios ir visuomenės nuoširdumu, kai jos tikina, kad to daugiau neturi būti.

Tačiau tai tik viena medalio pusė — Amerikos savo pačios garbės gynimas. Tą garbę gindama, ji ne tik griežtai pasmerkė neatsakingų pareigūnų elgesį, bet dargi juos kiek ir pabaudė. Iš esmės tai nedidelis dalykas, nes žioplų, kvailų valdininkų ar net išdavikų, kurie kompromituoja savo kraštą, pasitaiko visur ir visais laikais. Ir dėl to negalima per daug kaltinti nei krašto valdžios, nei visuomenės.

Kitas klausimas tai žmogaus, kurį ištiko toks žiaurus likimas dėl Amerikos valdininkų žioplumo. Mums atrodo, kad gyvas žmogus nemažiau svarbu, negu visos Amerikos garbė. Be abejo, svarbus dalykas ir likimas tautos, kurios vienam nariui nebuvo čia suteikta globa. Bet kiek gi Amerikos laikraščių rašė ta proga apie Simo Kudirkos dabartinę padėtį? Labai nedaug kas teprimine, kad Kudirką reikėtų kaip nors išvaduoti, o dar mažiau kas teprisiminė ta proga pačią Lietuvą. Visi daugiausia dejavo dėl Amerikos garbės pažeidimo.

Net ir mūsų pačių spauda daugiausia džiaugėsi, kad Amerikos laikraščiai smerkia savo negarbingus pareigūnus. Įdomu, jog beveik niekas nepriminė fakto, kad amerikiečiai rusams atidavė ne Rusijos, o Lietuvos pilietį ir kad to Lietuvos piliečio teisių beveik negynė nei Lietuvos atstovai, nei konsulai, nors jų čia turime visą eilę. Kaip tada norėti, kad ir Amerikos laikraščiai rašytų apie Lietuvą, jei mūsų veiksniai daugiau rūpinosi egzilio teise, negu Lietuvos būklės priminimu. Tad nors mūsų laikraščiai ir džiaugėsi, kad Simas išgarsino Lietuvą, tačiau faktiškai Lietuvai naudos iš to buvo nedaug, ir ta nauda iš tikrųjų nebuvo verta Simo aukos.

Panašus reikalas ir su Brazinskais. Jie irgi pripažinti politiniais pabėgėliais, taigi priminė Lietuvos padėtį. Tačiau ta proga nedaug kas pačią Lietuvą teprisiminė. Visas dėmesys buvo nukreiptas į patį pabėgimo faktą. Tad turint galvoj faktą, kad Kudirkos bėgimas buvo tragiškas ir kad Brazinskų bėgimas vos nepasibaigė tragiškai, kyla klausimas, ar verta tiek daug rizikuoti? Mes nežinome konkrečių jų bėgimo motyvų ir jų nesmerkiame. Tačiau kai visam gyvenimui atsižadama šeimos ir tėvynės, tie motyvai turėtų būti nepaprastai svarbūs. Ar jie iš tikrųjų tokie buvo? Ar jie pateisino jų didelę riziką?

A. Daugvydas

PROF. JONUI KAZLAUSKUI ŽUVUS

SKERDŽIAUS ETIMOLOGIJOS BEIEŠKANT

„Tą lemtingą spalio dieną Jonas Kazlauskas akademinio žodyno kartotekoje ieškojo medžiagos žodžio *skerdžius* etimologijai. Į žurnalo *Baltistica* red-kolegijos posėdį, kuris turėjo įvykti antroj dienos pusėj, atsakingasis redaktorius jau neatėjo. Daugiau nesutiksime jo senojo Universiteto kiemuose ir auditorijose, Mokslų akademijos skaitykloje, kur beveik kas savaitę jis užeidavo susipažinti su ką tik gauta lingvistine literatūra, neklausysime jo pranešimų konferencijose — atgulė jis amžiams viename Antkalnio šlaite“. (Bronys Savukynas *Pergalėje*, 1970 m., 12 nr.)

Šio jauno, 1930 m. gimusio kalbininko neaiškių aplinkybių apgaubta mirtis supurtė visą Lietuvos inteligentiją ir sukėlė daug abejonių, tylių pasikuždėjimų dėl mirties priežasčių. Profesorių Kazlauską kaipo žmogų ir mokslininką paminėjome praeitame *Akiračių* numeryje. Šį kartą tenka pažvelgti į jo mirties sukeltus įtarimus ir spėliojimus.

Jau vien šios tragiškos istorijos chronologija nusako, kad žmogus prarado savo gyvybę neaiškiose aplinkybėse. Prof. Kazlauskas dingo iš universiteto aplinkos apie vidudienį, 1970 m. spalio mėn. 8 d. Jo lavonas buvo užtiktas Neryje lapkričio 17 d., palaidotas lapkričio 20 d., įvykis viešai pirmą kartą paskelbtas lapkričio 21 d. o skrodimo rezultatai paskelbti tik gruodžio 4 d. Turint galvoje, jog tai įvyko krašte, kur teisė ir teisingumas per dažnai yra pažeidžiamas, kur saugumo policija yra vienas iš pagrindinių gyvenimo kontrolės veiksnių, pabrėžia dar daugiau įtarimų intensyvumą. Niekada, turbūt, nežinosime tikrai, kas atsitiko profesoriui „tą lemtingą dieną“, bet turimi duomenys liudija „foul play“ galimybes ir didžiausią įtarimą metą tipiškiausiam sovietinės santvarkos bruožui — jos policiniam režimui.

GERI NORAI, DARBAI IR ATPILDAS

Visi, kurie tik pažino prof. Kazlauską netiki, kad jis galėjo pats nusižudyti. Tiesa, buvo nepaprastai apsikrovęs darbu ir intensyviai veikė mokslinėje srityje, bet, išskyrus sėkmingai nors ir įtemptai atliekamą darbą, problemų neturėjęs. Buvo juk komunistų partijos narys (nuo 1963 m.), turėjo pilną pasitikėjimą (buvo vieno fakulteto dekanas) ir, sakoma, kad profesorius savo partinės priklausomybės nelaikė tik išviršinio prisitaikymo priemone. Jo jį skatinusiame pasaulyje įsipareigojimas moksliniam darbui ir teigiamas požiūris į sovietinę santvarką turėjo užimti vyraujančią vietą. Todėl galėjo jam būti didelis moralinis smūgis, kai sovietiniai organai neleido jam išvažiuoti Amerikon skaityti mokslinių paskaitų. Kaip žinoma, prof. Kazlauskas buvo pakviestas į Pennsylvania State University (kur dirba lietuvių kalbos specialistas dr. W. R. Smalstieg) vienam semestrui dėstyti lietuvių kalbą. Jis labai norėjo išvykti ir tikėjosi gauti leidimą, nes, anot jo, jis iki šiol viską gaudavęs. Bet jis labai nustebo, sužinojęs iš amerikiečio mokslininko 1970 m. vasarą, kad Maksva atsakė už jį (L. Bažanovo laiškas Pennsylvania State u-tui, gautas 1970 m. kovo mėn.), paaiškindama, jog jis yra perdaug užimtas ir negali išvykti. Apie tai pats Kazlauskas sužinojo tik vasarą ir ne iš maskvinių, bet amerikinių šaltinių. Pažinę prof. Kazlauską prileidžia, jog jis, būdamas politiškai naivus ir tikėjęs sovietine propaganda, galėjo „ieškoti teisybės“ ir to pasėkoje sueiti į konfliktą su saugumo policija, kuri negalėjo neturėti svarbios rolės, sutrukdant jo kelionę į JAV.

Kas tikrai įvyko profesoriui spalio 8 d. ir vėliau, apie tai kursuoja įvairiausi gandai. Viena versija sako, kad Kazlauskas buvo paimtas gatvėje nepažymėtos mašinos, atsieit, areštuotas. Tvirtinama taip pat, kad vienam išeiviui esant tuo metu Vilniuje, keletas žmonių kreipėsi į jį su informacija, kad prof. Kazlauskas esąs areštuotas ir uždarytas bepročių ligoninėje prie Maskvos. Tokie ir kitokie pasakojimai ėjo per Vilnių ir visą Lietuvą po Kazlausko dingimo ir net po „oficialių paaiškinimų“ apie mirtį. Mat, tie pranešimai spaudoje nei kiek nesumažino abejonių dėl mirties aplinkybių ir, anaiptol, tam tikrais atvejais net skatino gandus.

PASKENDIMAS IR EKSPERTIZĖ.

1970 m. gruodžio 4 d. *Tiesa* paskelbė savo vienintelį pranešimą apie prof. Kazlausko mirtį. Valstybinės ekspertų komisijos pranešimas tarė taip:

1970 m. spalio 8d. Vilniaus universiteto profesorius J. Kazlauskas, išėjęs apie 13 val. iš Lietuvos TSR Mokslų Akademijos bibliotekos, dingo. Ryšium su tuo prokuratūroje buvo iškelta baudžiamoji byla ir atliktas tardymas. Lapk. 17 d. J. Kazlausko lavonas buvo rastas Neries upėje, Vingio parko rajone. Tardymas nustatė, kad J. Kazlauskas mirė nuo mechaninės asfiksijos, prigerdamas vandenyje.

Ekspertizė kelia eilę klausimų. Lavonas buvo rastas Neryje Vingio rajone, atseit netoli nuo tos vietos, kur prof. Kazlauskas buvo paskutinį kartą matytas. Žinant Neries sraunumą, sunku įsivaizduoti, kad lavonas per šešias savaites būtų beveik nenuneštas. Bet dar nuostabiau, kad lavonas nebuvo taip ilgai pastebėtas iš tirštai apgyvendintų Neries krantų. Juk lavonas, pradėjęs pūti, iškyla į paviršių po savaitės ar kitos. Tad daug kam ir kyla abejonių, ar prof. Kazlauskas, iš tikro, prigėrė Neryje.

Lavono skrodimo rezultatai buvo paskelbti pavėluotai, virš dviejų savaičių po laidotuvių. Kyla klausimas, kodėl reikėjo taip pavėluotai viešai skelbti ekspertizę. Juk žinoma, kad keli žymūs asmenys kultūriniame gyvenime ten nusižudė, gavo širdies priepuolį ir pan., bet jokių ekspertizių neskelbė. Reiškia, kad režimo sluogsniai matė reikalą — tik, neaišku, kokį — sustabdyti gandus, suklaidinti tuos, kurie galėjo žinoti keletą tikrų detalių, įtikinti tuos, kurie netiki, kad prof. Kazlauskas žudytųsi pats, ar, galų gale, net sustiprinti gandus ir bendrai teroro atmosferą. Pastaroji galimybė yra įtaigojama kitos oficialios reakcijos, kurią paliesime žemiau.

Neabejotinas asmenų kompetetingumas, kurie tariamai pasirašė ekspertizės aktą. Problemos tačiau glūdi kur kitur. Pirmoje vietoje, ekspertizės policinėje valstybėje yra savaime abejotinos vertės, ypač, jei prisiminsime netolimą tokių ekspertizių istoriją Sovietų Sąjungoje. Antroje vietoje, atkreiptinas dėmesys į prof. J. Markulio pavardę pasirašiusiųjų tarpe. Markulis, dirbdamas universitete, dirba ir su KGB. Jis jau pražudė nevieną savo kolegų, susiedamas juos su pogrindžiu. Toks asmuo gali pasirašyti po bet kokia KGBei priimtina ekspertize. Jo įtraukimas į pasirašiusiųjų tarpą negalėjo nesukelti abejonių, ir tai ekspertizės organizatoriai turėjo žinoti. O kiti ekspertizės liudininkai, kaip liudija panašios praeities istorijos, negalėjo būti laisvi rinktis pasirašyti ar ne, ar pasirašyti tai, o ne tą. Galų gale, pačios ekspertizės išvados, jog nerasta smurto žymių ar kokių chemikalų įtakų, nebūtinai jau įrodo, kad mirtis nebuvo smurto pasėka.

Dalis II-sios Baltistikos konferencijos dalyvių 1970 m. birželio mėn. 16-18 d. Vilniuje. Konferenciją organizavo ir pravedė J. Kazlauskas. Pirmoj eilėje iš kairės: A. Sabaliauskas, W. R. Schmalstieg, K. Korsakas, W. P. Schmid. Antroje eilėje: J. Kazlauskas, S. Karaliūnas, V. Mažiulis.

IŠRAŠAS IŠ TEISMO MEDICININĖS KOMISIJINĖS EKSPERTIZĖS AKTO

Lavono tyrimo metu nerasta sužalojimų bei žymesnių liguistų pakitimų, kurie būtų galėję sukelti Jono Kazlausko mirtį. Mirtis įvyko nuo mechaninės asfiksijos, prigeriant vandenyje. Lavono pakitimai rodo, kad J. Kazlauskas mirė maždaug prieš 6 savaites ir tiek pat laiko išbuvo vandenyje. Kūne nerasta sužalojimų, budingų kovai ar savigynai. Lavono tyrimo metu konstatuota prasidedanti arteriosklerozė aortoje ir širdies vainikinės arterijose (pirmo laipsnio pirmos stadijos). Kitų ligų nerasta. Lavono organuose nuodingų cheminių medžiagų nerasta.

Komisija: Lietuvos TSR Sveikatos apsaugos ministerijos vyr. teismo medicinos ekspertas *A. Laužikas*, profesoriai *J. Markulis, J. Nainys*, medicinos mokslų daktaras *S. Pavilonis*, docentas A. *Žygas*. Sveikatos apsaugos ministerijos IV valdybos respublikinės ligoninės vyr. gydytojas *V. Čepaitis*, respublikinio teismo medicininės ekspertizės biuro laboratorijos vedėjas *J. Gudavičius*, teismo medicinos ekspertas *A. Eidukevičius*.

ELTA

Problemos tačiau glūdi kur kitur. Pirmoje vietoje, ekspertizės policinėje valstybėje yra savaime abejotinos vertės, ypač, jei prisiminsime netolimą tokių ekspertizių istoriją Sovietų Sąjungoje. Antroje vietoje, atkreiptinas dėmesys į prof. J. Markulio pavardę pasirašiusiųjų tarpe. Markulis, dirbdamas universitete, dirba ir su KGB. Jis jau pražudė nevieną savo kolegų, susiedamas juos su pogrindžiu. Toks asmuo gali pasirašyti po bet kokia KGBei priimtina ekspertize. Jo įtraukimas į pasirašiusiųjų tarpą negalėjo nesukelti abejonių, ir tai ekspertizės organizatoriai turėjo žinoti. O kiti ekspertizės liudininkai, kaip liudija panašios praeities istorijos, negalėjo būti laisvi rinktis pasirašyti ar ne, ar pasirašyti tai, o ne tą. Galų gale, pačios ekspertizės išvados, jog nerasta smurto žymių ar kokių chemikalų įtakų, nebūtinai jau įrodo, kad mirtis nebuvo smurto pasėka.

NEKROLOGAI IR LAIDOTUVĖS

Tokio rango žmogaus kaip prof. Kazlausko mirtis, net ir savižudybės atveju, turėjo susilaukti atitinkamų nekrologų respublikinėje spaudoje. Juk tai buvo ko-

ATVIRAS ŽODIS

(Atkelta iš 11 psl.)

labai abejotiną principą, kad net ir su velniu jis susidėtų, jeigu žinotų, kad tas bus naudinga Lietuvai. Mūsų liaudis šiuo atžvilgiu išmintingesnė: neik su velniu riešutauti, arba — nemesk kelio dėl takelio.

Tam tikra prasme, M. Krupavičius buvo socialistas, kaip ir daugelis ano meto Lietuvos nepriklausomybės veikėjų. Kai tauta stovi ant bedugnės krašto, apie asmens teises nelengva galvoti. Ir Krupavičius plėšė iš dvarininkų žemę be jokio širdies skausmo, tiesa, už atlyginimą, kuris kitiems liaudies vaikams atrodė ir per didelis ir iš viso nereikalingas. Ir tegu niekas nebando už tai Krupavičiui priekaištų daryti. Galėjo dėl to ir Tautų Sąjunga ir Vatikanas intervenuoti, bet ką reiškia Tautų Sąjunga ir Vatikanas, kai tauta už savo gyvybę kovoja. Apie amens laisves lengva galvoti gerais ramiais laikais. Amerikai joks rimtas pavojus negrėsė, o, žiūrėk, kaip išplero visoks makartizmas!

Kaip ir kiekvienas politikas, Krupavičius buvo makiavelininkas. Tą liudija ir jo noras flirtuoti su Sniečkumi ir dėtis su velniu. Ypač, kai kraštą visokios nelaimės užgriuvo. Prisimenu taip pat, tai buvo 1947 ar 1948 metais. Reikėjo parašyti darbą apie nepriklausomos Lietuvos kultūrinius laimėjimus. Perskaitęs tą darbą Krupavičius buvo patenkintas, tik užkliuvo už vieno sakinio. O tas sakinys skambėjo maždaug šit kaip: nežiūrint cenzūros, literatūrinis ir kultūrinis gyvenimas Lietuvoje naudojosi gana didelėmis laisvėmis. Manau, tai ir Antanas Venclova negalėtų labai paneigti. M. Krupavičius pasišaukė mane ir sako: leidinys turėtų pasirodyti svetimomis kalbomis, kodėl jame minėti tą cenzūrą. Nedrįsau tada M. Krupavičiui labai priešintis, nors, šiuo atveju, jis aiškiai klydo. Bet M. Krupavičius tai darė ne iš kokios A. Smetonai meilės,[3] bet dėl politinio makiavelizmo. Ir šiuo atveju tas jo makiavelizmas ėjo per toli. Nei prieš save, nei prieš kitus neverta slėpti savo ir savo krašto klaidų, nes tik jas atskleidus gali pasirodyti, kad gal tai ir nebuvo tokia didelė klaida. Gal ir nebuvo tokia didelė klaida nei mūsų diktatūra, nei mūsų cenzūra. Tik nebandykime jų slėpti, arba kokiais kitais vardais vadinti.

Emigracija, kaip pakirstas medis, paprastai veda labai daug vaisių. Lengviausia emigracijoje pasidaryti politiku. Tačiau Mykolas Krupavičius nebuvo politikas apsišaukėlis. Jis buvo politikas iš kraujo ir iš temperamento. Daug klaidų jis yra padaręs, tačiau ir klaidas jis darė pro publico bono.

V. Trumpa

1. Tarpais, tiesa, M. Krupavičius emigracijos vaidmenį suprato visiškai teisingai, kaip paramą savo kraštui ir kaip palaikymą savo tautos.

(Ž. S. Barzdukas „Su Lietuvių bendruomenės kūrėju atsisveikinant, *Draugas*, 1971.I.9)

2. Paskutiniais savo gyvenimo metais M. Krupavičius vėl grįžo prie ankstyvesnio kovos su komunizmu metodo, būtent, jį tiesioginiai konfrontuojant, kaip „vyras prieš vyrą“. (S. Barzdukas, t. p.)

3. Savo laiku buvau provokavęs, kad Krupavičius smulkiau aprašytų jo paties ir K. d. vaidmenį 1926 m. perversme. Gal koks jo rankraštis yra pasilikęs?

IŠEIVIJOS SPAUDOS APŽVALGA

PALAIKYTI GYVĄ BYLĄ

Jeigu paklaustume kokį mūsų politiką, koks dabar svarbiausias ar aktualiausias mūsų politinės veiklos uždavinys, tai turbūt gautume tokį stereotipinį atsakymą — „palaikyti Lietuvos bylą gyvą“. Bet tas „bylos gyvybės“ palaikymas yra tokia plati sąvoka, kad ji gali apimti kalnų vertimą ir musės ant jaučio rago tupėjimą, t. y. nieko neveikimą. Ji gali reikšti memorandumų rašymą, informacinių biuletenių leidimą, informavimą per radiją, oficialių pareigūnų lankymą, politikų kvietimą į lietuvių susirinkimus, prašymus kelti Lietuvos bylą Jungtinėse Tautose ir šimtus kitų darbų. Faktiškai tai ir daroma oficialių, pusiau oficialių ar visai privačių grupių bei asmenų. Bet ar yra kuris iš visų tų uždavinių pats svarbiausias, į kurį būtų galima sutelkti visų pastangas bei pajėgas? Vargu. Nesutariama net tokiu klausimu, kaip Lietuvos reikalo kėlimas Jungtinėse Tautose. J. Pakalnis tuo klausimu rašė: „Tur būt, niekas kitas geriau nepavaizduoja užsienio lietuvių politinės vadovybės pasimetimo, kaip susiskaldymas pažiūrose į Lietuvos bylos kėlimą Jungtinėse Tautose. Ne tik Lietuvių Bendruomenė, Vlikas ir Altas tuo klausimu neturi vieningos nuomonės, bet ir diplomatinės - konsularinės tarnybos žmonės. Būtų normalu, jei rimtos studijos privestų prie tam tikrų išvadų ar nuomonių išsiskyrimo, tačiau blogiausia, kad nesutarimas yra mūsų vadovaujančių institucijų apsilenkimo su ta problema išdava. Juk per šešerius metus, kai visoje Amerikos lietuvių bendruomenėje vyko gaivališkas sąjūdis laimėti rezoliuciją JAV Kongrese, nė viena laisvinimo institucijų konferencija niekad nepaskyrė nė vienos sesijos tam klausimui nagrinėti. O kiek laiko beprasmiškai praleista ‚jėgoms rikiuoti‘ ir ‚vieningai veiklai‘ sutarti“ (*Aidai*, 1970, Nr. 6, 269).

Bylos kėlimo Jungtinėse Tautose reikalą svarsto ir Algimantas P. Gureckas. Tik jis mano, kad nebūtinai tik Jungtinės Valstybės galėtų ir turėtų tą bylą kelti, kaip tai siūlo Rezoliucijoms Remti Komitetas, ir kad dėl to nereikia ignoruoti ir kitų pastangų: „Lietuvos laisvės siekiant nėra nei lengvų, nei užtikrintų kelių. Mūsų veiksmų ir atskirų politinės veiklos židinių visų kitų kelių neigimas, išskyrus savuosius, yra didelė yda. Iš tikrųjų, kuo daugiau įvairių kelių bandoma, tuo geriau. ALTo puoselėti geri santykiai su Kongresu daug prisidėjo, kad Baltijos kraštų okupacijos nepripažinimas buvo išlaikytas. Tačiau buvo klaida atmesti Valiuko pasiūlymą eiti toliau ir siekti Kongreso rezoliucijos. Dar blogiau, kad ALTas ėmėsi prieš Valiuko veiklą kovoti. RRK pasiekė reikšmingo laimėjimo, Kongresui priėmus H.C.R. 416 rezoliuciją Baltijos kraštų laisvės klausimu. Bet gaila, kad jo šalininkai ignoruoja Batuno pastangas kiek galima daugiau misijų prie Jungtinių Tautų kontaktuoti, informuoti ir, kiek įmanoma, įtaigoti. Visi tie keliai veda į tą patį tikslą ir vienas kitam nepriešTarauja“ (*Aidai*, 1970, Nr. 9, 413).

Mes pritariam abiem minėtų straipsnių autoriam ir kartu su J. Pakalniu apgailestaujam, kad „nė viena laisvinimo institucijų konferencija niekad nepaskyrė nė vienos sesijos tam klausimui nagrinėti“. Bet ar tiktai tam? Kuris gi kitas klausimas ar planas buvo kada nors išsamiai išnagrinėtas? Prieš porą metų tie patys *Aidai* rašė, kad mūsų politikai „vadovauja“ politikos mėgėjai ar geriausiu atveju politikos technikai, dienos uždavinių vykdytojai, kurie betgi neturi jokio ilgalaikio plano. Tada, galbūt tą straipsnį paskaitę, politikai nutarė (po 25 veikimo metų!), kad toks planas reikalingas ir... sudarė Klevelande tam reikalui komisiją iš dar didesnių mėgėjų. Komisija tą garbę priėmė, bet nedrįso pradėti darbo, kurio nepajėgia atlikti aukščiausias aeropagas. Taip ir prasidėjo sekantis 25-tis be rimto, ilgalaikio plano, o tik su kasdieninės rutinos rūpestėliais.

Tėviškės Žiburiuose (1970.XII.10) dr. J. Grinius Lietuvos pavergimo kaltininkais laiko ne rusus, bet komunistus: „Tačiau dabartinis Lietuvos pavergimas yra pirmiausia komunistų darbas, kuriam pasinaudojama viskuo, taigi ir rusų imperializmu. Visdėlto pirmoji šito blogio priežastis yra marksistinis komunizmas, kuris skelbia jėgos, kovos, prievartos ir neapykantos primatą tarp klasių, tautų ir asmenų, kad bendrame sukiršinime būtų lengviau pasiekti komunistinės totalistinės imperijos pasauly“. Bet kyla klausimas, kas tos komunistinės imperijos siekia? Lenkai? Čekai? Vengrai? Berods, tik rusai. Tad klausimas, kas kuo daugiau naudojasi — rusai imperialistai komunizmu ar komunizmas rusišku imperializmu, nėra taip lengvai išsprendžiamas, kaip dr. Griniui atrodo. Viena tėra aišku: jei nebūtų didžiųjų imperialistinių valstybių (Rusijos ir Kinijos), šiandien „komunistinis imperializmas“ niekam pavojingas nebūtų. Antra vertus, jeigu komunistams rūpėtų tik „komunistinės imperijos“ sukūrimas, tai kodėl jie okupuotus kraštus, pvz. Lietuvą, ne tik komunistina, bet ir rusina?

Tačiau dr. Griniaus straipsnio esmę sudaro ne šis daugiau teorinis, o visai tikroviškas dalykas. Jis smerkia tris Vilniaus universiteto dėstytojus, kurie viešai smerkė laborantės M. Prialgauskaitės norą ištekėti už lietuvio V. Svilo, gyvenančio Vakarų Vokietijoj. Dr. Grinius juos vadina „mokslingais inkvizitoriais“: „Deja, komunistiniai inkvizitoriai neturi pasigailėjimo savo nekaltoms aukoms. Juo labiau mokslingieji. Todėl dekanas doc. R. Tarvydas su docentais Č. Kudaba ir V. Dvareckiu bei kitais nemokslingais fakulteto „aparatčikais“ dar rado reikalo pulti savo auką, viešai paskelbdami *Tiesoj* savo kolektyvinį straipsnį, kuriame jie pakartojo enkavedistų šmeižtus prieš V. Svilą ir smerkė savo buvusią studentę dėl ištikimybės savo sužadėtiniui“.

Kaip žinome, Lietuvoje daug profesorių įvairiomis progomis yra pasisakę politiniais klausimais, pvz. pastaruoju metu prof. P. Slavėnas dėl Brazinskų pabėgimo. Visi jie pasisako taip, kaip Maskva nori. Tai žino visi. Tai turėtų žinoti ir dr. J. Grinius, prisidėjęs prie straipsnio ir savo titulą — Vytauto Didžiojo universiteto docentas. Ar dr. Grinius mano, kad tie trys profesoriai turėjo atsisakyti smerkti Prialgauskaitę ir rizikuoti trėmimu į darbo stovyklą ar į bepročių namus? Jeigu taip, tai kodėl dr. Grinius pabugo darbo stovyklos ir pabėgo iš Lietuvos? Arba kodėl jis dabar nedrįsta nuvažiuoti į Vilnių ir pareikšti protestą prieš tų docentų elgesį? Jeigu jis neparodo tokios drąsos, kokios reikalauja iš kitų, tai klausimas, kas yra didesnis „mokslingas inkvizitorius“ — tas, kuris fronte kovoja, kaip išmano ir gali, ar tas, kuris iš fronto pabėgęs ir užpečkin užlindęs kitus narsumo moko?

Al. Gimantas sugalvojo naują visuomeninį principą — apie mirusius negalima kalbėti. Savo skiltyje — Mirusieji negali ilsėtis ramybėje — jis rašo: „Lietuviai jau nuo neatmenamų laikų visad su pagarba žvelgdavo į savo mirusiuosius. Net ir aiškiems nusikaltėliams po jų mirties būdavo linkstama atleisti, blogu žodžiu neminėti. Tuo metu lietuviai apie krikščionybę net ir girdėti nebuvo girdėję. Tenka tik stebėtis, kad mūsasis mentalitetas šiuo metu leidžia keisti nusistovėjusius papročius ir tradicijas... Ar mirusieji neturi teisės ramiai ilsėtis?“ (*Nepriklausoma Lietuva*, 1970.12.9).

Įdomu, kur Al. Gimantas tokius „nusistovėjusius papročius ir tradicijas“ atrado? Gal savo kaime, kai jame gyveno. Kad visi lietuviai „nuo neatmenamų laikų“ tokius papročius turėtų, mums neteko girdėti. Iš tikrųjų lietuviai būtų nekultūringa tauta, jei apie mirusius nieko nekalbėtų o kalbėdami geruosius ir bloguosius vertintų vienodai. Tokiu atveju jokia objektyvi biografija, jokia objektyvi istorija būtų neįmanoma. Al. G. tokią naują „filosofiją“ paskelbė J. Gobio mirties proga. Jis pasipiktinęs, kad kažkas norėjęs Gobį teisinti „atšaukti velionio parašytuosius žodžius“. Atšaukinėti žodžius po mirties, žinoma, yra jau per vėlu. Tačiau žmogaus nuopelnus bei jo klaidas nurodyti, jas vertinti kaip tik yra pats laikas tada, kada žmogus visus savo darbus galutinai yra baigęs.

Ir nors yra sena liaudinė patarlė — de mortuis nil nisi bonum (apie mirusius gerai arba nieko), bet yra ir kita išmintinga patarlė — de mortuis nil nisi veritas (apie mirusius nieko arba tiesa). Al. G., prieštaraudamas savo pagrindinei minčiai, kad mirusius reikia palikti ramybėje, vis dėlto apie Gobį kalba, stengdamasis jį pateisinti, pabaltinti: „Jo rašiniai visada būdavo rūpestingai paruošti, išmąstyti... Tačiau bent tuos, kurie save laiko spaudos žmonėmis, turėjo žavėti (!) jo drąsa kelti ar net populiarinti nuomones, kurios šiandien daugumoje visai nepopuliarios ir nepatrauklios“. Jeigu taip, jeigu tos jo nuomonės buvo „nepopuliarios ir nepatrauklios“, tai vargiai jos galėjo būti ir

(*Nukelta į 14 psl.*)

munistų partijos narys, mokslų daktaras, pasaulinio garso baltistas, fakulteto dekanas. Faktas, tačiau, kad nei *Tiesa* nei *Komjaunimo tiesa* nekrologų nedqjo. *Literatūra ir menas* (1970 m. lapkričio 21 d) įsidėjo trumpą prof. Kazlausko mokslinio darbo apžvalgą, ir mirties apgailestavimą, be nuotraukos, be jokių mirties paaiškinimų. Panašaus pobūdžio, tik ilgesnis, buvo B. Savukyno straipsnelis *Pergalėje* (1970 m., nr. 12).

Tiesos laikysena, ypač, kelia įtarimus. Galima atrasti *Tiesoje* keleta nekrologų, kada dedamos nuotraukos, pilamas žodžių srautas dėl menkesnių partijos asmenų. Prof. Kazlauskas, kaip partijos narys, turėjo kuo nors nusikalsti, kad užimta tokia tylos linija. Peršasi išvada, kad komunistų partija savo nario ir žymaus žmogaus nesigaili. Tipinga ir tai, kad laidotuvėse nekalbėjo nei vienas atstovaująs partijai. Tokios aiškios partijos sankcijos patvirtina daugelio įsitikinimus, kad mirties aplinkybėse būta politinių elementų.

Prof. J. Kazlausko laidotuvių aprašyme skaitome: prie kapo duobės atsisveikinimo žodį tarė prof. Palionis, prof. Mažiulis, prof. Stepanovas (Maskva), doc. Lana (Ryga); MA Lietuvių kalbos ir literatūros instituto darbuotojų vardu atsisveikino A. Sabaliauskas; kurso draugų vardu — poetas A. Maldonis. Taip pat žodį tarė ir buvusi prof. J. Kazlausko mokytoja (pavardė nepaminėta).

Kartais apie sovietinį gyvenimą galima kur kas daugiau sužinoti nevien tik paskaičius, kas ir kaip buvo, bet ir panagrinėjus, ko ir kaip nebuvo. Žinant, kad prof. J. Kazlauskas buvo Vilniaus universiteto Istorijos ir filologijos fakulteto dekanas ir komunistų partijos narys, pasigendame keletos oficialių atstovų ir jų atsisveikinimo žodžio. Visgi, tai buvo laidojamas Universiteto dekanas. Normaliose aplinkybėse Universiteto vardu būtų atsisveikinęs rektorius arba jo atstovas. Taip pat prie kapo duobės pasigendame ir komunistų partijos arba tik partinės Universiteto sekcijos atstovo. Tas tik rodo, kad Kazlausko laidojimas siejasi su oficialia Vilniaus universiteto vadovybei padiktuota politika, kuri, savo ruožtu, byloja, jog Kazlauskas jau prieš savo tragišką mirtį buvo praradęs pasitikėjimą kai kuriose valdžios įstaigose.

Nekrologų pobūdis, ekspertizė ir jos paskelbimo data bei pasirašiusieji ir pačių laidotuvių aprašymas rodo, jog prof. Kazlausko tragiška mirtis, kokios bebūtų jos priežastys, buvo valstybinių sluogsnių panaudota sukurti netikrumo ir baimės atmosferai, įbauginti intelektualiniam-kultūriniam elitui dėl santykių su Vakarais ar ir dėl viešos kritiškos pažiūros į sovietinę santvarką. Įvykio traktavimas primena KGB žinomus metodus išlaikyti inteligentiją politinėje kontrolėje. Tai, galbūt, svarbesnis įvykio požiūris ir reikšmė negu pačios mirties priežastys.

VLIKO IR ALTOS SANDĖRIS

Š. m. sausio 9 d. New Yorke įvyko Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto ir Amerikos Lietuvių Tarybos atstovų pasitarimas, kuriame buvo aptarti aktualieji Lietuvos laisvinimo klausimai, apžvelgta Brazinskų bei Simo Kudirkos bylų eiga ir aptartas koordinuoto, suderinto darbo reikalas.

Vlikas, būdamas tarptautinio pobūdžio, politinės veiklos organizacija, seka tarptautinių įvykių raidą, palaiko ryšius su daugelio kraštų vyriausybėmis, įtraukdamas į Lietuvos laisvinimo darbą laisvojo pasaulio lietuvius. Vlikas planuoja Lietuvos laisvinimo darbą ir jam vadovauja. Jungtinėse Amerikos Valstybėse lietuvių politinei veiklai vadovauja Amerikos Lietuvių Taryba. Veikdami Jungtinėse Amerikos Valstybėse, Vlikas ir ALTa derina savo veiklą, o atsiradus ypatingai svarbiems reikalams, veikia drauge. Darbui koordinuoti abiejų organizacijų pirmininkai palaiko nuolatinį kontaktą.

Vlikas ir ALTa sutarė, kad Jungtinėse Amerikos Valstybėse Vasario 16sios proga renkamos aukos yra skiriamos Lietuvos laisvinimui ir siunčiamos ALTai. Iš surinktų pinigų ALTa skiria Vlikui sutartą sumą. Kitos organizacijos vykdo vajus savo reikalams kitais mėnesiais.

Vlikas ir ALTa labai vertina Lietuvių Bendruomenės talką bei jos atliekamą darbą.

Vlikas ir ALTa didžiuojasi laisvojo pasaulio lietuvių, ypač mūsų jaunimo vieningu ir nepaprastai gyvu reagavimu Brazinskų ir Simo Kudirkos bylos reikale.

Visų lietuviškųjų organizacijų ir atskirų lietuvių vieningas ir suderintas darbas — mūsų stiprybė!

Dr. J. K. Valiūnas
Vyr. Lietuvos Išlaisvinimo
Komiteto pirmininkas

Dr. K. Bobelis
Amerikos Lietuvių Tarybos
Pirmininkas

ASMENS LAISVĖ IR SUVERENI VALSTYBĖ

1918 IR 1971 METAI

Artėjant Vasario 16-jai kyla savaime klausimas, kokią prasmę turi mums šiandien 1918 metų aktas? Kodėl mes dar į minėjimą susirenkam? Švęsti? Paaimanuoti? Paminėti? O gal tik randame puikią progą sugūžėti ir gražiai praleisti laiką su kitais lietuviais, pasišnekėti, pletkučiais pasidalinti? Žodžiu, pabėgti iš kasdienybės?

Tikrovė yra tokia: referentas vartaliojasi istorijos pūkuose, kelia garbingus vyrus, pabrėžia sunkią tuometinę padėtį, kovas, mini mirusiuosius, didvyrius, klastingus kaimynus... Tai ir vėl garbina nepriklausomybės laikus, tai ir vėl juos praranda, pagaliau apverkia dabartinį stovį kad Lietuvos nėra, lietuvių tik liekanos, tik čia susirinkusieji dar tikri lietuviai. Bet paskui savo pesimizmo išsigąsta, greit pažiūri į viltingą ateitį, kada Lietuva tikrai vėl bus laisva, ir tuomi jaučiasi savo tikslą atsiekęs, bent žodžiu Lietuvą vadavęs...

Tačiau meskime žvilgsnį į klausytojus: priekinėse eilėse susigraudinimas — senesnioji karta. Vidurinės eilės oriai bando atrodyti lyg besiklausą, bet jų mintys sukasi apie automobilio plovimą, vaikus ir vakarienę — tai vidurinė karta. O „galiorkoje" šnabždesys, kikenimas arba tylus pasitraukimas iš kovos lauko — jaunimas. Kalbėtojui nesigailima katučių, ir jau sekančiame momente visa vasario 16-ji užmiršta, pareiga atlikta, niekas daugiau nenori girdėti apie II.16. Yra juk kasdieniškesnių, artimesnių ir aktualesnių temų, tik nešnekėk daugiau apie II.16! Taip yra, deja, neperdedant: autentiško atgarsio nerandantis kalbėtojas ir daugumoje nuobodžiaujanti, nesuinteresuota publika.

Tad, atsisakydamas istorinių nagrinėjimų, apverkimų ir tradicijų, statau klausimą: kodėl minim Vasario 16-ją? Kokią reikšmę ji mums dar turi? Tik įpratimas, tradicija? Pilna rimties šventė? Nieko mums nesakančios istorinės sukaktuvės? Išdrįstu klausti, ar nereikia naujo turinio jai? Vasario 16 d. aktu nepriklausomybė nors ir dar nebuvo užtikrinta, bet aiškiai kaip niekada prieš tai pasisakyta buvo už suverenę valstybę. Dabar Lietuva vėl nėra suvereni valstybė. Tad ar nėra pats aktas, jo šūkis ir idėja aktualūs kaip anais metais?

Čia betgi susikertame su tikrove. 1918 metais niekas neneigė, kad kraštas yra užimtas. Patys vokiečiai net stūmė siekti valstybės atstatymo, nors ir unijoje su Vokietija. Dabar okupantas tvirtina, kad Lietuva teisiškai, liaudies noru prisijungė prie Tarybų Sąjungos ir kiekvienas iš užsienio reikalavimas suverenumo Lietuvai rusų akyse yra provokacija, o šios minties iškėlimas Lietuvoje yra jiems jau valstybės išdavimas ir nusikaltimas prieš liaudį. Okupavimas yra jau tiek įsipilietinęs, kad rusai net pradeda Lietuvos okupaciją grįsti lyg kažkokia paprotine ar įsisenėjimo teise. Net jaunoji Lietuvos generacija, atrodo, nedrįsta okupacijos minties su savimi nešiotis, dalinai iš baimės, bet ir dėl kasdieninio apsipratimo. Tačiau sąvoka „valstybė" stebėtinai išsilaikė respublikos žodžio formoje ir priveda net prie konkretaus skyrimo nuo Tarybų Sąjungos. Visoj spaudoj mirga išdidžiai „mūsų respublika". Kaip jie bekalbėtų ir beformuluotų žinias apie kitas respublikas, vis pajunti lyg tai pranešinėtų apie užsienį. Tad Lietuvoje tokia realybė: okupaciją, kaip nepakeičiamą faktą, priima, tiesiog net vengia ją minėti, bet už tai visą dėmesį ir pasididžiavimą teikia respublikai Lietuvai, dirbdami jai lyg tai savo valstybei. Mes, iš tolo stebėdami, sakysim, tai juk košmaras, — jūs neturite savo valstybės! Bet jie mūsų daugiau neklauso, jie nenori to girdėti, nes šia iliuzija jie gyvena, šia iliuzija jie gyvenimo prasmę stato, tam tikrą užčiuopiamą idealą mato. O mes ateiname ir norime šį jiems, ne mums, o tik jiems užčiuopiamą idealą sunaikinti ir vietoj jo jiems neišpildomą ir pavojingą suverenės valstybės idealą, remiantis II.16 aktu, pakišti. Tai mes užsienyje jaučiame ir žinome, ir kaip pastebėjau, šią problemą vengiame su Lietuvoje gyvenančiais lietuviais paliesti. Bet savųjų tarpe rėkiam, kiek tik galim, apie valstybės laisvę ir nejučiomis mes patys pereiname į kitą ekscentrinę iliuziją, jog mes esame pašaukti Lietuvai nepriklausomybės idėją išlaikyti „neklaidingoje" formoje, kad tik mes galime Lietuvai laisvę atnešti. Tas laisvės atnešimas, atrodo, paskutiniais metais jau atslūgo, ypač jaunimas jo atsisako. Bet pasilaikome nepriklausomybės idėją, pasilaikom užsispyrimą, kad ir beviltišką. Ir, atrodo, mes be nepriklausomybės idėjos tikrai negalėtume kaip bendruomenė išlikti, mums ši iliuzija taip pat reikalinga egzistencijai, kaip lietuviams Lietuvoje savos respublikos iliuzija. Kaip ten, taip ir čia, lietuviai minta ir save apsigauna iliuzijomis!

Nežinau, ar suprantamai įstengsiu išsireikšti. Noriu parodyti, kokioj skirtingoje dvasinėje padėtyje, palyginus su 1918 m., lietuvių tauta randasi šiandien. Aklas anų 1918 metų tezių kartojimas 1971 jau nevisai priimtinas. Nepriklausomybės idėja ir šiandien yra kažkas kilnaus, bet jau būtų laikas šiai idėjai suteikti naujus rūbus, atsitolinti, kiek galima, toliau nuo 1918 m. ir priartėti, kiek galima, arčiau prie 1971 m. Užsienyje mes kaip lietuviai niekuomet negyvensime visiškai kalendoriniais metais, nes esame atitrūkę nuo Lietuvos gyvenimo. Tik jį išstudijavę, galime Lietuvoje lietuvius pora metų pasivyti. Taip bėgam paskui, bet esame dar labai atsilikę, nes ilgus metus pas mus vyravo dvasia, kad du su puse milijono lietuvių Lietuvoje turėtų mus pasekti, nes mes esame Lietuvos avangardas. Tik merdėjimo procesas pas mus ir tam tikras kultūrinis suklestėjimas Lietuvoje jau atveda, atrodo, į protą ir nurodo kryptį. Mes jau skendom istorinių sukaktuvių manijoj, mes vegetavome tradicijų šešėly, mes kybojom ore, nei pritapdami prie šios šalies gyvenimo, nei suprasdami Lietuvos gyvenimą. Tat turi įvykti žingsnis į priekį, tat turim suteikti Vasario 16-jai naują prasmę. Matau ją taip:

Vasario 16 d. aktu 1918 metais buvo sulaužytos iki tada vyraujančios pažiūros ir buvo sukurta kažkas nauja, dar niekad nebūta. Lietuviai tada sukūrė naują lietuvių valstybę — senąja valstybe laikau Lietuvos kunigaikštiją —, jie tada atsisakė daugumos laikysenos tik autonomijos tereikalauti. Tuo metu tai buvo naujo „elano" parodymas, istorinis šuolis į priekį, istorinės valandos supratimas. To mums reikia ir šiandien, anų metų II. 16 dvasios. Mums reikia vėl mesti lauk kas susirinko kaip balastas per 53 metus: mūsų užsienietiškas laivas to svorio nepaneša ir jau skęsta, mes nuo kranto tolstam. Tad meskime už borto tradicines laikysenas, tikrovės atsisakymą, išrinktos tautos dalies aureolę ir iškelkim naują vėliavą gyventi arčiau Lietuvos, jos pulsą pasauliui perduoti, jos didesnės laisvės rūpesčius paremti. Mūsų bendruomenėje reikia atkreipti daugiau dėmesio į kultūrinį gyvenimą, į jaunimą. Išvengti užsidarymo nuo pasaulio! Pačią II.16 dieną paversti diskusine diena, apsvarstyti kasdieninius rūpesčius, numatyti naujas gaires! Nesvajoti tiek daug apie buvusią Lietuvą kaip medaus ir gulbės pieno šalį, bet pagalvoti apie jos dabartį, ir jeigu to neužtenka, apie jos ateitį!

Lietuva niekuomet daugiau netaps tuo, kuo ji buvo prieš 31 metus. Ji dabar žymiai labiau pramoninis kraštas su nauja miestietiška inteligentija ir su nauja, savita, aniems laikams nepalyginama dvasine laikysena. Komunistinis auklėjimas neįtikėtinai daug pasiekė, ir jis dar nėra praeis be pasekmių. Žmonės komunizmo bei socializmo teigiamus davinius prisiims kaip savus laimėjimus, ką įrodė pvz. ir Čekoslovakija. Ir nors jie visada spirsis prieš tautinę nelygybę ir asmeninę priespaudą, prieš melą ir korupciją, jie tai skirs nuo socializmo idėjų taip, kad aš greičiau įsivaizduoju demokratišką socialistinę Lietuvą, negu aklą grįžimą prie kapitalistinių formų. Kokios staigios revoliucijos Tarybų Sąjungoje nėra ko laukti, rusiškas šovinizmas valstybę viduje stipriai laiko. Reikia tik tikėtis ir padėti toms jėgoms, kurios siekia sudemokratizavimo, sistemos sužmoginimo. Tam reikia ryšių, ir dar kartą ryšių su Lietuva.

Lietuvoje vyksta kova dėl asmeninių žmogaus teisių, o ne dėl valstybinio suverenumo! Bet mes visai neatsižvelgiam į patį žmogų, o reikalaujam tik valstybinės laisvės. Laisvės idealas yra nemarus. Kol žmonija gyvuos, tol laisvės principai nežlugs: keisis tik formos. Ir tos formos keičiasi, gal vyresnei generacijai to ir nepastebint. Jei seniau aukščiausias idealas buvo valstybinė laisvė, tai dabar vis daugiau kreipiama dėmesio į asmeninės laisvės reikalavimą, nes valstybinės laisvės užsispyręs ieškojimas veda į ginčus su kaimynais ir prie karų. Ši senstanti valstybinė idėja turės išnykti iš pasaulio, jei norim naujos ateities.

Vasario 16-sios aktu buvo pabudinta tautinės valstybės idėja Lietuvai, kas tuo metu buvo visam pasauliui aktualu ir visai pagrįsta. Tai buvo tąsyk. Bet ar šiandien, kaip žmogaus, kaip individo, laisvės siekis nėra vertas 1971 m. II. 16? Žmogaus asmeninė laisvė turėtų stovėti aukščiau už valstybinę laisvę ir, kai Lietuvoje, kaip ir kituose komunistiniuose kraštuose, pirmoje eilėje asmeninės laisvės siekiama, tai mums tik lieka šia kryptim ir nūsų reikalavimus statyti. Ne valstybė tampa šiandien idealu, bet individo laisvė. Neramumai visame pasauly, ypač didelėje inteligentijos ir jaunimo dalyje tai įrodo. Tad pabrėžkime visur ir visada asmeninės laisvės siekimą. Tad tetampa Vasario 16-ji asmeninės laisvės siekimo diena. Tai būtų kelias vėl turėti bendrą kalbą su Lietuvos lietuviu, vėl pasijusti vienos tautos žmonėmis. Tai būtų įsiliejimas į pasaulinio masto judėjimą. Tai būtų mūsų įsigyvenimas šioje šalyje. Tai būtų idealas, turintis ateitį ir neblogesnis už 1918 metų siekius. Tai būtų kelias, vertas mūsų jėgų ir gyvenimo ir išvaduojąs mus iš vis siaurėjančio lietuviško akiračio užsienyje.

Artūras Hermann

PALAIKYTI GYVĄ BYLĄ

(Atkelta iš 13 psl.)

rūpestingai išmąstytos, ir dėl to net jomis žavėtis, kaip pataria Al. Gimantas, gali nebent tik tam tikri spaudos žmonės. Net *Vienybė* jomis kartais nelabai tesižavėjo ir spausdindavo tik „praktikuodama pilną žodžio laisvę" (A propos „žodžio laisvė": tam tikriems spaudos žmonėms ji, matyt, reiškia, kad patriotiniame laikrašty galima girti šalies okupantą, katalikiškame laikrašty skelbti bedieviškus straipsnius ir pn.).

Štai vienas iš paskutiniųjų J. Gobio šedevrų: „Mes čia isteriškai rėkiame, kad rusai vykdą lietuvių tautos genocidą, o užmirštame, kiek lietuvių aktyvistų frontas iššudė tarybinių aktyvistų, viršaičių ir kaimų seniūnų, Vokiečių armijai per Lietuvą žygiuojant į rytus. Juk ne visi viršaičiai, seniūnai ir milicininkai buvo kruvini niekšai. Lietuvoje, tarybiniai šaltiniai rodo, kad lietuviai aktyvistai iššudė apie 30,000 tarybinių aktyvistų" (*Vienybė*, 1970.9.25). Pagal Al. Gimantą tai „rūpestingai išmąstyto" rašinio dalis. Nieko sau mąstymas: lietuviai nemenkesni savo tautos žudikai, negu rusai... Tai, anot Gobio, rodo „tarybiniai šaltiniai", ir jis jais tvirtai tiki, nes jais remiasi. Tokių šedevrų J. Gobis *Vienybėje* prirašo nemažai, ir nėra abejonės, kad juos mielai spausdintų ir *Vilnis*, jeigu jie ten būtų pasiųsti.

Iš viso to norom nenorom tenka daryti išvadą, kad Gobis buvo, mažiausia, psichiškai nesusitupėjęs žmogus. Tai rodo ir jo visuomeninė veikla. Lietuvoje jis dėjosi iš pradžių su katalikais, paskui tapo tautininku, voldemarininku, išeivijoje dėjosi su krikšč. demokratais, paskui pasidarė vienybininkas. Ar tai buvo jo paskutinė stotis? Kas gali pasakyti? Deja, toks charakteris kai kam patinka dar ir dabar.

KANKINIŲ KOPLYČIA ŠV. PETRO BAZILIKOS GROTOSE

APRĖŽTOS REIKŠMĖS KANKINIAI

Amerikoje kilo triukšmas, kad vyskupas V. Brizgys rinko aukas „Kankinių koplyčiai", o dabar toji koplyčia pavadinta „Lietuvių koplyčia". Kankinių pavadinimas nepraėjo ir negalėjo praeiti, nes Katalikų Bažnyčiai kankinys turi tik vieną ir labai tiksliai aprėžtą reikšmę (asmuo, kuris paaukojo savo gyvybę paliudyti savo tikėjimą į Kristų ir jo mokslą). Tad į reikalą reikia žiūrėti realiai, kaip yra pastebėję ir Romos sąlygų liudininkai. Šiais nelengvais laikais mums buvo duota vieta šv. Petro bazilikoje. Jokia kita tauta, išskyrus lenkus, to neturi. Vieta gera, visi ją mato, pro ją praeina. Pats popiežius atėjo palaiminti koplyčią ir atlaikyti mišių. Tai gana retas atsitikimas. Koplyčia estetiniu atžvilgiu palyginti su Vašingtono lietuvių koplyčia esanti gana pavykusi. Lietuviai menininkai galėjo dalyvauti jos puošime. Juos galėjo pakviesti organizatoriai, šiuo atveju vysk. V. Brizgys. Jis pakvietė V. K. Jonyną. Namų (šv. Petro bazilikos) šeimininkai uždėjo tik dvi sąlygas: specialus technikų biuras prižiūrės projektus, turėdamas teisę vetuoti, ir pačius darbus dalinai įvykdys. Tai buvo daroma todėl, kad bazilika, kaip istorinis paminklas, turi savo stilių ir nenorima, kad joje atsirastų kas nors nesiderinančio. (Pavyzdžiui, vengiama įvesti medinių dekoracijų). Modernaus meno nesibijoma, bijoma disonansų. Tai ir viskas. Tokia sistema yra logiška, nes jei kiekvienas pradės bazilikoje šeimininkauti, išeis maišatis ir jovalas.

Pas mus kažkaip pametamas realybės jausmas. Reikia žiūrėti esmės. Mūsų tarpe niekas nedraudžia jau dabar koplyčią vadinti kaip mums patinka. O svarbiausia — koplyčia stovi, stovi amžiams, ir tai jau yra nemažas laimėjimas.

Paryžius Ž. Mikšys

laiškai

BLOGA VALIA AR NEŽINOJIMAS?

(AKIRAČIAI aplamai)

1970 m. rugsėjo 30 d. *Dirvos* 73 nr. tilpo vedamasis antrašte: Veikalas užpildęs didžiulę properšą. Jame polemizuojama su *Akiračiais*. Ten esate kaltinami, kad į Jus veikia *free speech* judėjimas, kuris ateina iš Amerikos universitetų.

Perskaitęs tokį kaltinimą labai nustebau, nes man dar niekur neteko girdėti, kad Amerikos universitetuose dar vis reikia „judėti" už *free speech*. Mums visiems yra labai gerai žinoma, kad *free speech* Amerikai jau labai seniai yra davusi konstitucija. Pasirodo, kai kas to dar ir šiandie nežino ir klaidina skaitančius.

Po žvaigždėta vėliava gyvenantieji turi ir dar vieną didelę laisvę: *Free press!* Čia ir vėl išgirstame tokių, kurie jos nenori! Bijo!

Daug gerų ir blogų dalykų vyksta po žvaigždėta vėliava!.

Omaha, Nebr. V. Šarka

Akiračių aš visados laukiu ateinant. Pirmoje vietoje atverčiu lapą „iš Lietuvos spaudos". Jei likimo ir tautos atsparumo dėka lemta Lietuvai sulaukti jai deramos nepriklausomos ateities, tai tą nulems didžioje dalyje procesai, vykstantieji tėvynėje. Man ir rūpi todėl sekti tuos procesus Lietuvoje ir kartais pasidžiaugti, kartais nuliūsti, bet visados jautriai atjausti viską, kas ten darosi.

Akiračiuose aš randu tam sulyginamai nemažai medžiagos.

Mūsų išeivijoje užduotis, atrodo, ir turėtų būti esamose konkrečiose sąlygose padėti stiprinti tą tautos atsparumą ir veikti esamas sąlygas pageidaujama tautos ateičiai linkme.

Deja, nepritarčiau *Akiračių* kartais pergriežtai įvairių mūsų veiksnių kritikai. Nemanau, kad aštrumas ir šiurkštumas pasitarnautų geresniam darnumui ir sugyvenimui mūsų tarpe, na, žinoma ir mūsų veiklai tautos reikalui.

Kritika reikalinga, bet norėtųsi, kad ta kritika būtų švelnesnė ir be reikalo neužgautų. Tenka neužmiršti, kad visi išeivijos „veiksniai" visdėlto veikia Lietuvos ir lietuviškumo reikalui, tik gal iš įvairių taškų į tą reikalą žiūrėdami, jau ir už tai mes turėtume būti jiems dėkingi.

Toronto, Kanada Inž. J. Sližys

Mano galva, *Akiračiams* reikėtų kiek sumažinti organizuotos visuomenės tvenkiniuose braidžiojimą. Bent 20%. Ton vieton įsprausti gal derėtų daugiau informacijos ar kūrybos iš mokslo ir meno srities. Ne mano pareiga nurodinėti redaktoriams, kas darytina. Tai tik kukli prenumeratoriaus užgaida.

Čikaga K. Baltrukonis

SIBARITŲ STUDIJOS VILNIUJE

(1970 22 nr., Kvietimu vertėtų pasinaudoti)

Mes senesnieji, kurie užaugome ir išsimokslinome, sunkiai versdamiesi įvairiose I-mo Pasaulinio karo ir pokario aplinkybėse, mes ne tiek džiaugsmingo gyvenimo jieškojome, kiek stengėmės išsilaikyti „virš vandens paviršiaus" ir mėginome suprasti karo nualintos Lietuvėlės vargus. Tai buvo apčiuopiamas tėvynės meilei tikslas. Kokie gi pagrindai čia, JAV-se, augusiam jaunuoliui tai lietuvybei, taigi patriotizmui, jei neskatinama atsilankyti į tėvų žemę ir užmegzti ryšius su Lietuvos jaunimu. Arba kodėl kaikuriems mūsų sibaritams-jaunuoliams (ypač gi linkusiems į radikalizmą) nebūtų sveika atlikti dalį studijų Vilniaus universitete, pasinaudojant esamu į ten kvietimu. Susipažinti su tautos kamieno realiu gyvenimu, — argi tai bloga idėja. Neabejotina, kad pabuvę bent metus jie sustiprėtų lietuvybėje ir, reikia tikėtis, pasveiktų nuo sibaritizmo bei radikalizmo idėjų, pradėtų aiškiau suprasti pareigingumą link savo tautos ir jau sugrįžę į JAV-es jie tikrai gyventų lietuviais ir po mūsų.

Brockton, Mass. J. Valiūnas

PRO ŠALĮ

(1970 24 nr., Drausmės sargyboje)

Praėjusiųjų metų pradžioje *Akiračiuose* buvo sudaryta proga pasisakyti paskutiniojo dešimtmečio svarbesniais lietuvių išeivijos rūpesčiais, atsiekimais bei įvykusiais lūžiais. Ta proga pasinaudodami, daug kas iškėlė besikeičiančias pažiūras į santykiavimą su okupuotu kraštu. Daugelio nuomone, toks santykiavimas yra būtinas ir pagal susidariusias galimybes išnaudotinas mūsų tikslų siekiant. Bendroji mintis sutapo su mano tuo reikalu 1968 rugsėjo-spalio *Pasaulio Lietuvy*, nr. 1-37 rašytu vedamuoju: „Sumaniai ir apgalvotai veržkimės už geležinės uždangos ir neškime į gimtąjį kraštą, nors ir slapta, laisvės idėjos kibirkštėlę, kelkime tautinės garbės pajautimą ir tylios rezistencijos dvasią. Būkime modernūs šių dienų knygnešiai." Tokia pažiūra ima įsigalėti didelėje, į šį reikalą realiai žiūrinčioje, lietuvių išeivijos dalyje. Vis daugiau nuvykstama į okupuotąjį kraštą. Tokių lankytojų tarpe praeitą vasarą buvo dr. Jonas Maurukas. Ir štai 1970 lapkričio *Akiračių* nr. 10(24) Tautinės drausmės skyriuje kandžiai jam prikišama toji jo kelionė. Suprantu, tai priekaištas ne jam, bet organizacijai, kuriai jis priklauso. Bet ar tai tikslu? Atkreipdami į tai dėmesį, stumiate reikalą atgal. Prie naujų idėjų einama pamažu. Jau labai gerai, kad tokia griežta tuo reikalu organizacija toleruoja savo aktyvių narių atsilankymą gimtajame krašte. O kas anapus pasakoma, tai, vargu, ar galima pasitikėti okupuoto krašto spaudos paskelbtais propagandiniais rašiniais. Tą aiškiai įrodė ir prof. dr. Algirdo Avižienio atvejis.

Labai charakteringas ir sveikintinas reiškinys, kad ir *Naujienos*, 1971 sausio 18, nr. 14, pateisindamos dr. A. Avižienį „(S.)" pasirašytame straipsnyje rašo: „A. Avižienio atviras žodis... rodo, jog okupuotoj Lietuvoj pasisvečiavę nevisi sugrįžta raudonosios saulės nušviesti; lygiai ir laisvąjį pasaulį lanką pavergtieji, nevisi čia atvyksta vien tik okupanto spalva nuskaidrinti." Ar tai ne pažanga?

Nestabdykit to reikalo vystymosi teigiama kryptimi savo neigiamais pasisakymais (ypač jūsų skelbiamos linijos kryptimi), neužtarnautais priekaištais ir sarkazmu, kad *Akiračiai* nepavirstų anot prof. dr. Rimvydo Šilbajorio „klauno kepure" arba „humoru, kurio ilgainiui niekas nepaiso ir neima į galvą". (*Akiračiai*, 1970 spalis, nr. 9-23).

Drausmės sargyboje budinčiam šuneliui derėtų dr. Jono Mauruko atvejį apgailestauti.

Willoughby, Ohio Henrikas Brazaitis

Jūsų galvojimas, jog AKIRAČIAI veikę prieš save, leisdami kalbėti buldogui, kai neva vykstąs subtilus pasikeitimas neolituanų galvosenoje, mūsų nuomone, nėra pagrįstas faktais. Korp. Neo-Lithuania Garbės Teismas, reziduojąs New Yorke, 1970 m. rugsėjo mėn. patvirtino neolituano Romo Stakausko išmetimą iš korporacijos. Priežastis — jis savo parašu pritarė prieš 3 metus *įvykusiai krepšininkų išvykai į Lietuvą.*

Jei dar pridėtumėte Jums žinomus dviveidiškus neolituanams pareiškimus boikotuoti II-jį Pasaulio lietuvių jaunimo kongresą dėl iš piršto laužtų priežasčių, tai tikrai turėtumėte sutikti, jog buldogas netrukdo jokiam vyksmui, kurio šiandien dar ir nėra. — Red.

AMERIKOS NEGRŲ ĮŽEIDIMAS

(1970 23 nr., Apie partizanus ir panteras)

„Studentų žvilgsnis apie partizanus ir panteras", pasirašytas slapyvardžiu Povilas Žaliaduonis. Pridėtas *Akiračių* redakcijos prierašas, kad tai yra grupės jaunų studentų kolektyvinis rašinys.

Aš nemanau, kad reikia nagrinėti šio straipsnio motyvus, nes perskaičius kiekvienam bus aišku, kad tai marksistinė pažiūra į Lietuvos partizanus, marksistinė pažiūra į Amerikos negrų problemos sprendimą-revoliuciją, kurią propaguoja panteros. Aš nesu girdėjęs nei vieno Amerikos negro veikėjo, kuris įdealizuotų panteras. Tvirtinti, kad negrai nori savo problemas spręsti revoliucijos keliu, yra Amerikos negrų įžeidimas.

Akiračių redakcija savo prieraše prie to straipsnio teigia, kad panašus galvojimas yra būdingas gana žymiai mūsų jaunosios studentijos daliai (Aš tuo netikiu — A. G.). Prideda, kad turime jau lietuvių periodikoje leidinių, kur atviras žodis gali visad tilpti, ir kviečia jaunuosius tomis palimybėmis drąsiau ir tvirčiau pasinaudoti.

Kokius tikslus turi *Akiračių* redakcija, spausdindama tokį straipsnį su tokiu redakcijos prierašu — padrąsinimu?

Mes, lietuviai laisvame pasaulyje, turime gana daug lietuviškų organizacijų, kurios nėra tobulos ir, aš manau, jog jos reikalingos kritikos, kad tos organizacijos pasidarytų tobulesnės, lankstesnės ir tik tuo būdu galėtų geriau atlikti savo uždavinį. Pagal marksistinę ideologiją, vedama kritika netarnauja tų organizacijų patobulinimui, bet sunaikinimui. Tas pats vyksta ir Amerikos gyvenime: revoliucionieriai nenori pagerinti Amerikos gyvenimo sąlygų, bet sunaikinti Amerikos valstybę ir tik po to atstatyti „geresnę Ameriką".

Straipsnis „Apie partizanus ir panteras" ir ypač *Akiračių* redakcijos prierašas iškelia klausimą apie *Akiračių* redakcijos tikslus: ar *Akiračių* redakcija naudoja kritiką lietuviškų organizacijų patobulinimui ar sunaikinimui. Iki šiol *Akiračių* redakcija buvo labai šykšti apie planus, kaip patobulinti lietuviškas organizacijas, o apsiriboja daugiausia tik kritika, neteikdama pozityvių pasiūlymų.

Man atrodo, kad *Akiračių* redakcija turi pareigą savo skaitytojams paaiškinti, ko tikrumoje siekia, nes tas straipsnis ir redakcijos prierašas kelia įtarimą, kad *Akiračių* redakcija neturi vieningos nuomonės dėl savo tikslų.

Čikaga Dr. A. Garūnas

Right on! Bravo, mieli studentai, už drąsą, kurios pati neturėjau. Ar tik nebūsit pagavę mano užrašų knygelės, kurią aš pildau jau bene penkti metai, bet vis dar stalčiuje telaikau?! (Kadaise buvau šventvage pavadinta už panašias mintis). Jau laikas mums perkratyti savas vertybes ir išmesti visus dvylipumus. Laisvės trokšta ir už ją kovoja ne vien tik nelaiminga lietuvių tauta. Daug sekmės ir kantrybės!

Washington, D. C. Galina Sužiedėlienė

SKIRTINGI AUTORIAI — PANAŠIOS IŠVADOS

(1970 10 nr., Pabaltijys septintame dešimtmetyje)

Paskaičius dr. Rein Taagepera dėstomus teigimus apie tykiąją revoliuciją kolektyviniuose ūkiuose, kurios dėka pakilo sodiečių gamybinis pajėgumas ir kartu su tuo pagerėjo buitinio gyvenimo sąlygos, prisimena vieno turėto pokalbio detalės...

Prieš keletą metų, mokslinės konferencijos proga, Jungtinėse Valstybėse viešėjo Lietuvos mokslų Akademijos prezidentas prof. J. Matulis. Privataus susitikimo metu, diskutuojant dabartinio Lietuviškojo sodžiaus problemas, svečias kaip tik dėstė savąją nuomonę, kuri, įdomiu sutapimu, beveik visai sutapo su minimo estų intelektualo dabar reiškiamomis mintimis ir išvadomis. Priimsime jas, ar atmesime be jokių rezervų?

Detroit, Mich. Al. Gimantas

AKIRAČIUS galima įsigyti šiose vietose:

PARAMA, 2534 W. 69 St., CHICAGO, Ill., 60629
J. VAZNELIO prekyba, 2624 W. 69 St., CHICAGO, Ill., 60629
J. KARVELIO prek. namai — Gifts International, 2501 W. 71 St., CHICAGO, Ill., 60629
V. PRIŽGINTAS, 1418 Coronado Terr., LOS ANGELES, Calif., 90026
ROMUVA, 84-20 Jamaica Ave., WOODHAVEN, N.Y., 11421
SPAUDA, 10 John St., WATERBURY, Conn., 06702
P. MISEVIČIUS, 32 Hendrick Ave., TORONTO 4, Ont., Canada
P. ALEKNA, 9 Hill St., CABRAMATTA, N.S.W., 2166, Australia

Prašau man siuntinėti AKIRAČIUS / pratęsti prenumeratą.

Vardas ir pavardė: .....

Gatvė: .....

Miestas: ..... Valstybė: ..... Zip: .....

Prenumerata kitur: $6.00
Prenumerata JAV: $6.00

AKIRAČIAI
6821 So. Maplewood Ave.
Chicago, Illinois 60629

Auka: $ .....

Pridedu čekį: $ .....

Larch. ALp 1752 Larch

POKALBIS SU STASIU PILKA

UŽAUGO TEATRO ATŽALYNAS

Stasys Pilka — vienas iš Lietuvos profesionalinio teatro pradininkų. Jis yra sukūręs virš dviejų šimtų vaidmenų, režisavęs keliolika veikalų ir parašęs daugybę straipsnių teatro temomis. Atsidūręs egzilėje, Stasys Pilka irgi gyvai reiškėsi visose jau minėtose srityse, išskirtinai gerų rezultatų atsiekdamas savo rečitaliuose, ypač lietuvių poezijos interpretavime. Jis pats yra paskutiniuoju laiku parašęs nevieną eilėraštį ir vertęs lietuvių kalbon svetimųjų klasikų poeziją.

Stasį Pilką užklupome ką tik grįžusį iš okupuotos Lietuvos, kur jis praleido keletą savaičių. Dalis jo iš anapus atsivežtų įspūdžių atsispindi pašnekesyje su tenykščiu Literatūros ir meno *savaitraščio korespondentu. Tatgi ir pirmasis klausimas daugiau lietė čionykštes problemas.*

— Pone Pilka: kodėl mes čia Čikagoje, turėdami dar visą būrį profesinio lygio scenos darbuotojų, neturime (nors ir laisvalaikine prasme) pastovaus repertuarinio teatro?

— O kodėl mes neturime savo oro linijų, prekybos laivyno ir kitokių civilizacijai ar kultūrai būdingų institucijų? Nėra specialistų. Nėra žmonių, kurie būtų vienmin̈čiai teatrui organizuoti. Stovyklinius scenos pasirodymus padarėme substitutu teatrui ir to nebenorime taisyti. Kada tik vienas pradeda ką nors naujesnio daryti, tai šimtas ir aštuoniolika jį savaip mokina ir kritikuoja. O dažniausiai kalba žmonės, kurie apie teatrą absoliučiai nieko nenusimano...

— Man iš galvos neišeina vienas spaudoje užtiktas dalykėlis. Los Angeles lietuviai paminėjo lietuviškojo teatro penkiasdešimties metų jubiliejų su Anatolijaus Kairio veikalu „Ku-ku“. Patsai autorius ten prasitarė maždaug šitaip: „Nuo 1940 metų Lietuvos teatras egzistuoja tiktai užsienyje, tik už Lietuvos ribų...“ Šitai skaitydamas, jau nė pats nebesuprantu: kas yra teatras?..

— Čia atvažiavo žmonės su labai siaura, bet pretenzinga nuomone apie teatrą. Gyvena patirtimi, kurią atsivežė iš Lietuvos. Ir labai nedidele patirtimi, nes niekada nebandė jos praplėst, o gyvena iš nedidelio kapitalo kuklių procentų. Ko tada tikėtis?.. Jie Lietuvą nori matyti tokią, kokią paliko, ir tiesiog organiškai nekenčia jos tokios, kokia ji yra. Į teatrą žiūrėti vien praeities akimis negalima.

Nukrypstame į galimybes lietuviui prasimušti į vietinę sceną ar „tarptautinius vandenis“.

— Man jau seniai atrodo, jog lietuvis vis dar negali atsikratyti menkavertiškumo komplekso. Yra scenos menininkų, kurie profesionaliai dirba ne dviem, bet trim ar keturiom kalbom, ir iš to nedaroma jokio triukšmo. Tokios, sakytum, keliakalbinės laisvės pajutimą ypač gyvai rodo švedai. Sakysim, kad ir Ingmar Bergman, kurio pastatymas ėjo Londone man ten beviešint. Nors Švedija yra jo visų meninių darbų bazė, tačiau, per savo filmą atėjęs į platesnį pasaulį, jis ir pasidarė tarptautiniu. O visdėlto jis remiasi švedų teatro patirtimi, jam svarbiausia švedų teatro praeitis ir ateitis... Tokių daugiau ar mažiau garsių scenos menininkų būtų galima išvardinti nemažai... Kada pati tauta save gerbia, tada ir kiti geriausiai ir greičiausiai tai pastebi...

— Lietuviai, kaip ir jūs pats žinote, taipgi turi svetimomis kalbomis vaidinančių. Ir tai ne vien Rūta Lee ar Joana Shimkus. Lietuvoje žmonės, kurie seka ir regĩstruoja, priskaito šiandien tokių vardų virš šimto...

— Negaliu pamiršti ir čikagiškio Bruno VeSotos dabar dar filme ir televizijoje tebesireiškiančio. Su juo čia Čikagoje teko maloniai pabendrauti, besukant pirmąjį garsinį ilgo metražo filmą „Mažojo žmogaus gyvenimas“ pagal Kazio Binkio veikalą „Generalinė repeticija“... Buvo nemaža to filmo jau susukta... Nepatogu nei minėt, kad žmogus, dėl prisirišimo prie lietuviškos scenos tiesiog buvo priverstas bėgti iš Čikagos...

— Kokių įspudžių parsivežėte iš Europos?

— Mano kelionė į Europą turėjo aiškų tikslą: pamatyti kas naujo dedasi Londono ir Paryžiaus scenose. (To paties ieškojau ir Lietuvoje). Bendrasis įspūdis toks: masiniai ir kiekybiniai — Amerika pirmauja — čia turiu galvoje universitetus, kolegijas, mėgėjų grupes, tačiau individualiai ir kokybiniai — pirmenybė vis dar priklauso Europai. Teatre išėjo iš mados perkrauta tapybinė dekoracija. Ieškoma lengvumo ir šviesos... Londono Young Vic teatre mačiau Sofoklio „Karaliaus Edipo“ pastatymą. Naujomis vaidybos priemonėmis ir pačiu tragedijos supratimu tai buvo sukrečiantis spektaklis... Antikinė tragedija yra tiesiog perkeliama į mūsų gyvenamąjį metą...

— Visai pasikeitė pastatymų technika. Tradicinės scenos kaip ir nebėra... Žodžio „tradicinis“ čia nederėtų nė vartoti, nes tradicinio teatro nėra... Kada tik jis sustandartizuojamas — jis miršta. Teatras turi būti visą laiką kūrybingai naujas...

— Viešėjotes ir gimtajame krašte: kokių atsiekimų matėte tenykštėje scenoje?

— Patekau į dramos ir operos jubiliejų. Mačiau daug spektaklių ir parsivežiau gausybę įspūdžių, kurių trumpame pašnekesyje neįmanoma aptarti. Atrodo, kad pirmauja drama, antroje vietoje — opera, o trečioje — klasikinis baletas. Dramos jubiliejiniuose paminėjimuose buvo galima jausti, kokį entuziazmą rodė jauni žmonės. Publika tą jubiliejų priėmė tartum tautos šventę... Operos jubiliejus praėjo kažkaip oficialiau ir šalčiau, nors nepagailėta išorinio pompastiškumo...

— Net Inturistas siūlė ekskursiją į Panevėžio dramos teatrą, suorganizuotą ir vadovaujamą Juozo Miltinio. Jie dirba naujai pastatytuose rūmuose ir turi sceną, kurios daugelis čionykščių teatrų pavydėtų. J. Miltinis yra europietiškos kultūros režisorius ir savo vidine giluma, ir darbo metodais... Nuolat besikeičiantis, nuolat evoliucionuojantis... Mačiau ten ir J. Miltinio mokinio Vaclovo Blėdžio statytą V. Mieliūno „Karusėlę“. Buvau tiesiog nustebintas, kaip V. Blėdis tiesiog iš nieko sugeba sukurti įmantriausias situacijas. Įsitikinau, kad J. Miltinis ar V. Blėdis yra menininkai, kurie visą savo gyvenimą prasmingai skiria teatrui. Susitikimai su jais buvo mano šviesiausi pergyvenimai. Ir pati atmosfera buvo tokia, kurios niekur kitur neradau... Žinoma, ir juos ten kritikuoja, taiso, bet... pripažįsta, nes jie žino, ką daro ir ko siekia... Tokį teatrą turėti Aukštaitijos sostinėje ir padaryti jį tarptautinio garso institucija jau yra tikrai didelio masto atsiekimas...

— Mano stebėjimai, žinoma, daug priklausė ir nuo matyto repertuaro. Nemačiau daugelio dalykų, kuriuos norėjau pamatyti... Sakysim, kad ir Justino Marcinkevičiaus „Mindaugas“ nepadarė tokio įspūdžio, kokį iš atsiliepimų spaudoje buvau sau susidaręs. Man „Mindaugas“ buvo įdomesnis knygoje, negu pastatyme. Buvo daug gerų atskirų momentų, bet nebuvo visumos, nebuvo viską rišančio siūlo... O buvo ir labai pigių momentų, nei stilistiniai, nei draminiai netinkančių... Visumos prasme, daug geriau praėjo jauno rašytojo J. Glinskio „Grasos namai“... Amerikiečių dramaturgo Arturo Millerio „Kaina“ atrodė perdaug nusaldinta ir sulyrinta...

— Susidariau įspūdį, kad dabar Lietuvoje yra lyg nerašyta taisyklė vyresniuosius aktorius galimai greičiau išleisti į pensiją. To pasekmėje scenoje visur matosi daug gražių, aukštų, jaunų vyrų ar moterų, tinkančių herojų rolėms, bet nebėra kam vaidinti charakterinių vaidmenų... Beje, visa tai kalbėdamas, noriu apsiriboti tik Akademiniu dramos teatru, Kauno Valstybiniu teatru ir Panevėžio teatru, nes kitų kaip ir nemačiau...

— Man atrodė, kad Lietuvoje yra tikrai gero teatrinio prieauglio. Aktoriai, su kuriais teko susitikti, atrodė kultūringi ir talentingi. Naujoji generacija, atrodo, ne tik moka savo amatą, bet ir žino, ko siekia... Mane jaudino jaunųjų menininkų gajumas, drąsa, pozityvus atsinešimas į profesinį darbą... Stebėjausi ir teatro kritikais. Veik visi jie puikūs eruditai, savo amato žinovai.

— Iš senųjų teko girdėti Kazį Inčiūrą skaitant A. Baranausko „Anykščių šilelį“. Tai buvo interpretacijos šedevras! Drįsčiau manyti, kad jeigu tokį rečitalistą aktorių turėtų net prancūzai ir tai jį ant rankų nešiotų...

— Ar buvote savo viešėjimo metu, bent jubiliejaus proga prisimintas?..

— Lietuvoje buvau „amerikonas“... Labai retas kuris šiandien ten tokį Pilką žino... Keletą kartų prisiminė kaip režisorių ir gal tik porą kartų kaip aktorių...

— Kaip galvojate apie tenykščių scenos menininkų pasikvietimą į mūsų lietuviškas kolonijas?

— Jeigu tik susidarytų galimybės — reikia kviestis... Ir pavienius aktorius su rečitaliais ir grupes su pastatymais. Jie turi ko parodyti. Jie daro tokiuos dalykus, kokių mes čia jau niekados nebepadarysim... Kalbant apie tenykštį teatrą Čikagoj ką tik statytos Kazio Binkio pjesės žodžiais ten „gražus atžalynas auga“.

Netik kad auga, bet jau yra ir užaugęs...

Nuotr. Romualdo Kunčiaus

ŠVIESIOS AKYS

Persispausdiname iš Literatūros ir meno, *1971.I.23, pasikalbėjimą su rež. ir akt. Stasiu Pilka. Pasikalbėjimo antraštė — „Atšviežinau akis ir širdį“.*

Susitikome „Neringos“ viešbučio kambaryje. Stasys Pilka — vienas iš mūsų profesinio dramos teatro kūrėjų, kadaise padovanojęs Lietuvos žiūrovui daug puikaus aktorinio meno akimirkų. Karo audra S. Pilką nubloškė už jūrų marių, į tolimąją Čikagą. Ir štai po daugelio metų Vilniaus, Kauno gatvėse galėjai pamatyti jo aukštą, jaunystės elegantiškumu tebedvelkiančią figūrą.

Buvo įdomu, kokį įspūdį jam padarė mūsų meninis, kultūrinis gyvenimas.

— Ištisą mėnesį praleidau Lietuvoje ir išvykstu, kupinas puikių, pirmiausia meninių, įspūdžių, — pasakojo S. Pilka. — Jaučiuosi tiesiog atsigavęs, atšviežinęs akis ir širdį.

Nekalbėsiu apie nepaprastai pakitusią Lietuvos panoramą, tiesiog visiškai naują krašto peizažą, labai įspūdingas statybas — tai, tur būt, pastebi kiekvienas ilgiau Tėvynėje nesilankęs lietuvis. Mane gi labiausiai viliojo jūsų kultūros gyvenimo panorama, kurią, drįstu manyti, pamačiau gana pilnai (teko būti ne tik Vilniuje, bet ir Kaune, Panevėžyje...). Suprantama, mane — seną teatralą — pirmiausia domino kūrybinis teatrų gyvenimas. Jame pastebėjau daug režisūrinio sugebėjimo ir talento. Apskritai Lietuvos režisieriai yra išradingi, gebantys suteikti stiprių akimirkų.

Iš mano matytų spektaklių vientisumu, išbaigtumu didžiausią įspūdį paliko „Grasos namai“ Kaune ir „Karusėlė“ Panevėžyje; M. Gorkio pjesės „Dugne“ pastatymas, su kuriuo susipažinau Akademiniame dramos teatre, mane įtikino, kad šis kolektyvas turi puikų ansamblį ir gerą realistinę mokyklą.

Man imponavo tai, kad menas, dailė Lietuvoje atėjo tiesiog į gyvenimą — išeik į maloniai papuoštą gatvę arba užsuk į jaukiai sutvarkytą, išdailintą rajoninio miesto valgyklą, ir visur pajusi menininkų ranką. Tai matyt, dėsninga, nes ir dramos teatruose pastebėjau, kad ten drama teisėtai dominuoja, o teatras tapo ne vien pramoga, bet ir didelių gyvenimo idėjų nešėju. Publikos lygis labai aukštas, man labai patiko, kaip kultūringai, susikaupus žiūrimi spektakliai. Čia, matyt, daug padirbėta ir teatrologų, kritikų, kurie ne vienu atveju mane maloniai stebino savo erudicija, profesionaliu meninės specialybės įsisavinimu. Prieškariniais metais mes nieko panašaus neturėjome.

Mane nustebino ir „karas dėl knygų“ — ta aplinkybė, kad tik pasirodžiusi, nors ir didžiuliais tiražais leidžiama, geresnė knyga iš sykio tampa vos ne bibliografine retenybe...

Mane tiesiog sužavėjo ir šviesios lietuvių studentijos akys. Mokslo duona visada nelengva, bet jūsų studentai kažkokie nekasdieniški, labai entuziastingi, pakilūs...

Kaipgi susumuoti tuos visus įspūdžius? Galėčiau kalbėti apie man labai patikusį „Lietuvos“ ansamblį, apie tai, koks neregėtas lietuvių moterų prasiveržimas visose meninės kūrybos srityse, kur jos daug, produktyviai ir drąsiai dirba (ypač sužavėjo tekstilininkių kūriniai). Na, bet visko neišsakysiu, juo labiau, kad visko, tur būt, ir nespėjau pamatyti.